

XXVI. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

BIBIANA

revue o umění pro
děti a mládež

4
/ 2019

J. ŽEMBERA /

F. ROJČEK /

Z. STANISLAVOVÁ /

P. NAŠČÁK /

E. PRŠOVÁ /

M. ANDRIČÍKOVÁ /

GRAND PRIX BIB 2019
HASSAN MOOSAVI, Irán

OBSAH

Juraj ŽEMBERA

BIB NA HRAD! / 1

Zuzana STANISLAVOVÁ

ČLOVEK NA CESTE ALEBO MIGRÁCIA

V LITERATÚRE PRE DETI / 7

RODINA JE O SRDCI, NIE O KRVÍ

Rozhovor Ondreja Sliackeho s jubilujúcim básnikom Františkom Rojčekom / 13

Martin KLIMOVÍČ

SEDEM PÍSMEN TERAZ VYŠLEM:

R. O. J. Č. E K. F. / 18

Dávid DZIAK

ZBIERKY ROZKVVITNUTÉ, PRESADENÉ,
NAPADNUTÉ ŠKODCAMI, VYSCHNUTÉ
(Slovenská poézia pre deti 2018) / 22

Peter NAŠČÁK

MAJSTER JAJKRESLÍTO

(K stému výročiu narodenia
Štefana Cpina) / 30

Milena ŠUBRTOVÁ

STOLETÉ OHLÉDNUTÍ / 38

Markéta ANDRIČÍKOVÁ

OD PRÍBEHU K VÝTVARNÉMU UMENIU
A NAOPAK

(Krátky vstup do spoločnej histórie
výtvarného a slovesného umenia) / 40

Eva PRŠOVÁ

OTVÁRANIE ZÁSVEZIA

(O živote a smrti v rozprávke H. Ch.
Andersena a Oscara Wilda) / 47

ZLATÁ PRIADKA MÁRIA

ĎURÍČKOVÁ / 57

Marta ŽILKOVÁ

OTÁZKY, OTÁZKY, OTÁZKY... / 58

Gabriela MIKULČÍKOVÁ

IBBY INŠTITÚT BRATISLAVA 2019 / 60

RECENZIE / 65

Ján Gallik / Ondrej Sliacky / Turecká
studnička (povesti z osmanských čias);

Lucia Szabóová / Vanda Rozenbergová /
Muž z jamy a deti z lásky; Emanuel Orban
/ Lenka Regrutová / Pôvodná televízna
dramatická tvorba pre deti a mládež na
Slovensku

OBSAH 26. ROČNÍKA / 70

VÝSTAVY V BIBIANE / 72

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Číslo pripravili **ONDREJ SLIACKY A EVA CÍFERSKÁ**

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava Dušan Babjak

Tlač Commercium, spol. s r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava,
bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Číslo vyšlo v decembri 2019

ISSN 1335-7263

juraj žembera

BIB na Hrad!

Tretí ročník po sebe je Bienále ilustrácií Bratislava vždy v iných priestoroch. Po takmer polstoročí, keď jeho domovskou scénou, kde spoluvytváral neodmysliteľný genius loci, bol Dom umenia v Bratislave, bolo nie veľmi šťastné intermezzo pre BIB 2017 v Slovenskom národnom múzeu na Vajanského nábreží. Krásna budova M. M. Harminca nedokázala dať výstave takého rozsahu dostatok svetla a priestoru, aby mohla voľne dýchať a tak dávať vietor do plachiet fantázie. Tento 27. ročník vystúpil z podhradia na hrad a BIB 2019 dostal konečne reprezentatívne priestory, aké mu patria. Opakovať, že Bienále ilustrácií Bratislava je najvýznamnejšia nekomerčná súťažná prehliadka a prezentácia originálov knižnej ilustrácie pre deti na svete, znamená síce nosiť sovy do Atén, ale napriek tomu, reklama, PR a zviditeľnenie tohto podujatia nezodpovedajú jeho významu. Iste sa dá polemizovať, či

je BIB najvýznamnejšie, príp. najlepšie podujatie výtvarného umenia určené pre deti na svete. Umenie je subjektívne, nedá sa kvantifikovať a kvalifikovať v zmysle rýchlejšie, vyššie, ďalej. Každopádne, vo výtvarnom umení nemáme na Slovensku prestížnejšiu akciu ako je Bienále ilustrácií Bratislava. Akcia takého významu a rozsahu v krajine, ktorá je perifériou svetového výtvarného umenia, kde kniha, myšlienka aj emócia sú len tovar, je zázrak. Za každou poéziou stojí próza. Pretože nielen na vojnu, ale aj na umenie, respektíve jeho propagáciu, treba tri veci: peniaze, peneži, peníže. O to viac to platí pre nekomerčnú aktivitu, akou je BIB. Návratnosť investícií do detí je dlhodobá záležitosť, ale tá najlepšia. Napriek tomu, napriek významu, aký má pre deti a mládež, sa často u nás preferujú a financujú akcie, kde sa za neolibérálnu, rozumej neomarxistickú, nivelizáciu hodnôt a za ideológiu politickej korektnosti skrývajú priemernosť, povrchnosť, banalita a absencia talentu a ide len o pseudointelektuálnu ekvilibristiku. Samozrejme, aj v iných médiách a v umení nepoužívajúcom výtvarné výrazové prostriedky existuje kvalita a úroveň. To sa obháji a chváli samé. Akokoľvek, umenie je len dobré a zlé. Ani všetko na BIB-e nie je na rovnako vysokej úrovni. Avšak samotný fakt, že BIB poskytuje konfrontáciu a komparáciu ilustrácií detských kníh z celého sveta, zo všetkých obývaných kontinentov zemegule na niekoľkých metroch štvorcových, dáva tým-

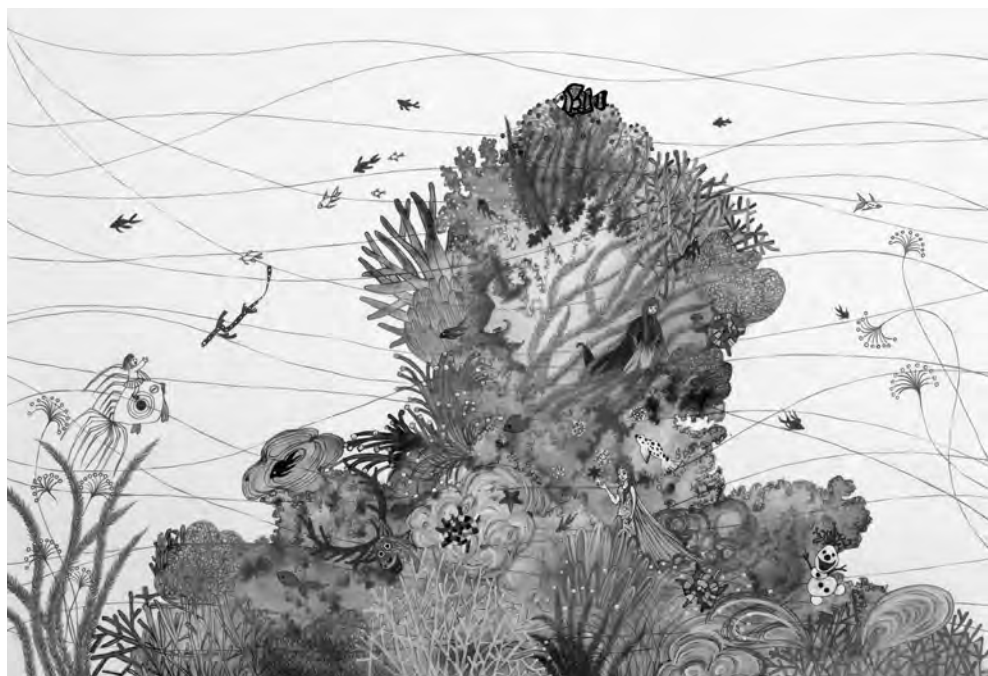
to metrom štvorcovým punc svetovosti a top, či A kategórie. S akcentom, že ide o originály. Tohtoročného BIB-u 2019 sa zúčastňuje 47 krajín, 416 ilustrátorov, ktorí vystavujú 3056 ilustrácií z 539 kníh. Je pochopiteľné, že diapazón kvality má akčný rádius od ilustrácií na hranici gýča až po tie najumeleckejšie v nápaditosti aj dokonalosti realizácie.

Je smutné, deprimujúce a frustrujúce, že v spoločenskom diskurze politický establišment naprieč celým spektrom, pokiaľ mi pamäť siaha, verbalizuje výchovu a vzdelávanie ako prioritu, ale v skutočnosti je to len bublina na proklamatívnej úrovni, ako vidieť v slovenskom školstve (autor bol dlhé roky pedagóg Dejín umenia). Pritom detská kniha, spravidla bohato ilustrovaná, je prvý kontakt dieťaťa s výtvarným umením, prvá ľahko dostupná galéria, ktorá príde za dieťaťom až domov, kde sa raz zaplatí vstupné, vstúpi sa a už sa nevystúpi. Ilustrácie Albína Brunovského, alebo Vincenta Hložníka sa mojej generácii vybavajú aj po rokoch v neoddeliteľnom spojení s rozprávkami a knihami pre deti a mládež. Detská kniha rozvíja a kultivuje výtvarný aj verbálny prejav detí, individuálne, osobnostné danosti, kreativitu, imagináciu, fantáziu a cizuluje vkus. Rozvíja a kultivuje EQ, obohacuje, dnes taký adorovaný, citový život dieťaťa. Detskej ilustrácii sa na Slovensku venujú najlepší výtvarníci v klasických médiách, predovšetkým kresliari a grafici, s bravúrnou kresbou aj s citom pre farbu. Ale detská kniha tvorí tiež background, zázemie aj skelet etických hodnôt, ich hierarchiu a ukotvenie u detí a mládeže a tiež ich orientácie v zložitostiach súčasného sveta cez prizmu estetických hodnôt. V knihách pre deti vždy víťazí dobro nad zlom. Sú kompasom na orientáciu v dnešnej zložitej ambivalentnej a protirečivej do-

be, s nivelizáciou hodnôt, nihilizmom, priemernosťou, povrchnosťou, nevкусom, gýčom, bezbrehým až deštruktívnym konzumom, pokrytectvom a inými amorálnosťami, dezinformáciami, či dezinterpretáciami. Sú fenomén pomáhajúci proti týmto spoločensky toxickým a sociopatologickým civilizačným javom súčasnosti. Poskytujú istotu už tým, že prvé detské knihy čítajú a ukazujú deťom v predškolskom veku rodičia.

Z týchto dôvodov, a pretože považujem BIB za spoločensky nedocenený, som mal potrebu začať apologetikou ilustrovanej knihy pre deti, nota bene, keď dnes psychológovia, psychiatri a neurológovia varujú pred závislosťou na mobile a sociálnych sieťach, rozšírenou, žiaľ, predovšetkým u maloletých a mladistvých, spôsobujúcou, okrem iného, znižovanie EQ, teda citovú otupenosť aj znižovanie IQ, čiže hlúpnutie detí. A naopak, je preukázateľne potvrdené, že vedomosti získané z kníh sú trvalejšie a „závislosť na knihe“ obidva kvocienty zvyšuje.

Aj tohtoročný BIB poskytol tradične ukážku rôznych foriem a štýlov rôznej kvality, ale s vysokým priemerom a štandardom. Prevládala kombinovaná technika, použité boli všetky klasické techniky, kresba (ceruza, pero, tuš), linoryt, lept, gvaš, akvarel, tempera, akryl, olejomalba, koláž, ale rozšírená bola aj digitálna technika, hlavne u mladších ilustrátorov. Vo viacerých prípadoch je obsiahnutá aj pod všeobecným a vágnym názvom kombinovaná technika. Fenoménu digitálnej techniky a jeho vzťahu k umeleckému originálu sa venovala aj prvá z hlavných sprievodných akcií tohtoročného BIB-u. Leitmotívom Medzinárodného sympózia BIB 2019 bolo „*Kult originálu ilustrácie vo svete digitálnej techniky*“. Dvadsať ilus-

Zlaté jablko BIB 2019
(SOOJUNG MYUNG, Južná Kórea)

trátori, teoretici a vydavatelia zo štrnástich krajín sa na ňom zaoberali vzťahom a vzájomnými vplyvmi digitálnej techniky a klasických techník robených ručne, kde záleží viac na individuálnej zručnosti a talente. Aký je pohľad autorov, ich vydavateľov, ako do toho vstupuje generačný rozdiel prípadne iné faktory, bude určite zaujímavé si prečítať v zborníku zo sympózia s publikovanými výsledkami. Domnievam sa, povedané jazykom matematiky, že ide o polpriamku so začiatkom a zatiaľ otvoreným koncom. Pravdepodobne ale, tak ako každé hand made, zostane pre zberateľov a milovníkov umenia originál najhodnotnejší a teda najcennejší, pretože je to skratka originál.

Po Medzinárodnom sympóziu BIB 2019 bol ďalším neodmysliteľným hlav-

ným podujatím Medzinárodný BIB-UNESCO Workshop Albína Brunovského v kaštieli v Mojmírovciach pri Nitre. Tento rok pod vedením slovenského ilustrátora Miroslava Regitka desať mladých ilustrátorov z rôznych krajín tvorilo týždeň ilustrácie na tému „*Láskové obrázky*“, ktoré budú takisto publikované v katalógu. Niekoľko ďalších sprievodných akcií BIB 2019 je súbežne so súťažnou výstavou. Priamo na hrade na druhom poschodí sú tri autorské nesúťažné výstavy. Tradične sa prezentuje víťaz Grand Prix BIB z predchádzajúceho ročníka a držiteľia ceny H. Ch. Andersena za ilustráciu a literatúru za predchádzajúci rok. Výstavy laureáta ceny Grand Prix BIB 2017 mladého holandského ilustrátora Ludviga Volebedu a nositeľa ceny H. Ch. Andersena za

ilustráciu 2018 ruského ilustrátora Igora Olejnikova dopĺňa predstavenie držiteľky ceny H. Ch. Andersena za literatúru 2018 Eiko Kadono z Japonska. Opäť sú prezentované ocenené ilustrácie zo súťaže NAMI CONCOURS 2019 v Južnej Kórei. V tej istej časti hradu je aj retrospektívna výstava slovenského ilustrátora Jána Lebiša. Na západnej terase Bratislavského hradu je výstava slovenských ilustrátorov KUK, ktorí získali neštátutárne ceny BIB 2017, Dušan Kállay – Cena Poštovej banky za mimoriadny prínos do ilustračnej tvorby, Peter Uchnár – Cena detskej poroty BIB 2017, Svetozár Košický – Cena primátora Bratislavy. Svetozár Košický si tento rok odniesol aj Cenu detskej poroty BIB 2019. Ostatné dve neštátutárne ceny BIB 2019 obdržali Boris Šima – Cena primátora Bratislavy a Miroslav Cipár – Cena Poštovej banky. Miroslav Cipár má výstavu „*Labyrint imaginácie*“ v Literárnom múzeu Slovenskej národnej knižnice v Martine. Ostatné sprievodné výstavy sú v „bratislavskom podhradí“; ilustrátori ocenení na BIB 2017 sú na Hviezdoslavovom námestí, súčasní maďarskí ilustrátori v Maďarskom inštitúte, študenti ilustrácie zo Sofie v Bulharskom kultúrnom stredisku, Ola Woldańska-Płocińska v Poľskom inštitúte, *Očami spomienok* v Galérii Dušana Rolla v BIBIANE a *Hraško na krídlach Babku* v galérii Kalab.

Ako som uviedol, umenie nie je merateľné na góly, body, sekundy, prípadne metre. Je ťažké robiť rebríček, poradie úspešnosti. Na druhej strane je ocenenie pre umelca veľmi dôležité, motivujúce. Pre porotu je to vždy nezávideniahodná situácia. Tohtoročná desaťročná medzinárodná porota, ktorej predsedal Aleksejs Naumovs z Lotyšska, opäť udelila Grand Prix, päť zlatých jabĺk a päť plaket. Členmi poroty bo-

li okrem neho Ali Boozari z Iránu, Graça Lima z Brazílie, Akoss Ofori-Mensah z Ghany, Nor Emila Mohd Yusof z Malajzie, Igor Olejnikov z Ruska, Daniela Olejníková zo Slovenska, Tatjana Pregl Kobe zo Slovinska, Yuval Saar z Izraela a Zhigeng Wang z Číny. Hlavnú cenu Grand Prix BIB 2019 získal Hassan Moosavi z Iránu, Zlaté jablká BIB 2019 získali: Janis Blanks z Lotyšska, Soojung Myung z Južnej Kórey, Anton Lomaev z Ruska, Wen Dee Tan z Malajzie a Chengliang Zhu z Číny. Plaketu BIB 2019 udelila porota nasledujúcim ilustrátorom: Guilhaume Karsten z Brazílie, Maja Kastelic zo Slovinska, Chiki Kikuchi z Japonska, André Letria z Portugalska a Anat Warshavski z Izraela. Pozornému čitateľovi určite neuniklo, že až osem z jedenásť ocenených malo zástupcov s rovnakou národnosťou, resp. štátnou príslušnosťou v porote. Jediní, ktorí nezískali cenu a mali v porote zástupcu zo svojej krajiny, boli ilustrátori z Ghany, Slovenska a Veľkej Británie. Na dôvažok Veľká Británia dostala Čestné uznanie pre vydavateľstvo za mimoriadny vydavateľský počin (David Fickling Books, 2017, Oxford: Tornhill). Názor a vysvetlenie tohto do očí bijúceho „javu“ nech si urobí súdny čitateľ a divák sám. Čestné uznanie pre vydavateľstvo za mimoriadny vydavateľský počin dostali ešte Ekvádor (Comoyoko Ediciones, 2019, Quito: A ritmo endiablado de bomba / V diabolskom rytme bubna), Brazília (Editora positive, 2018, Curitiba: Um livro pra gente morar / Kniha kde môžeme žiť) a Kolumbia (Companhia das letrinhas, 2018, Sao Paulo: Apesar de tudo / Napriek všetkým).

Nemienim spochybňovať rozhodnutie poroty, uvedomujem si, koľko politiky, diplomacie a manévrovania to stojí, než dospejú ku konsenzu, spoločnému rozhodnutiu, ale hlavnú cenu

Grand Prix by mal dostať výnimočne talentovaný umelec s výnimočnou tvorbou. Umelec, ktorý už dokázal presvedčiť mimoriadnou kvalitou. Ved' Grand Prix nezískal ani Albín Brunovský, takže v tomto kontexte rozhodnutie poroty, a nielen pri Grand Prix a nielen poroty tohtoročného BIB 2019, vyvoláva rozpačky. Mohla presvedčiť technika ako olej na preglejke a akryl na dreve, alebo štylová a obsahová originalita a nápaditosť, prvok „novosti“. Avšak niekedy ide o štylizáciu na hranici tvarovej abstrahovanosti, takmer strácajúcu charakter detskej ilustrácie. V minulosti sa sporadicky také „artificiálnosti“ objavili. Deti majú iný vkus ako dospelí, je to vidieť na rozhodnutiach detskej poroty, uprednostňujú výpravné naratívne ilustrácie so silným emotívnym nábojom. Autorom vystavujúcim na BIB-e 2019 sa v drvivej väčšine podarilo citlivo vyvážiť na decimálkach tvorby popisnosť, deskripciu a abstrahovanie a štylizáciu ilustrá-

cie. Ale pri niektorých rozhodnutiach poroty nenachádzam žiadne argumenty, prečo rozhodla tak, ako rozhodla. Z minulosti vieme, že medzinárodnú porotu tvorili okrem výtvarníkov (sledujú predovšetkým formu a preferujú výtvarný názor podobný ich vlastnému) a teoretikov (sledujú módné trendy a skôr obsah) aj úradníci (v zásade nekompetentní). Používajú sa aj rôzne nevýtvarné argumenty, aby sa presadili vlastní, napr. národní favoriti, ako je to vidieť aj na BIB-e 2019. Porota sa potom dohodne na tom, kto nikomu „nevadí, resp. vadí najmenej“. Môže sa preto stať, že najlepší cenu nezíska.

Osobne som presvedčený, že napríklad v kvalitnej japonskej, čínskej, iránskej alebo izraelskej kolekcii sú autori s ilustráciami s väčšou nápaditosťou v obsahu aj forme – štylizáciou, prevedením, alebo s väčším výsledným účinkom a pôsobením na diváka, s pôsobi-vejšími dielami ako sú ich ocenení ro-

Zlaté jablko BIB 2019
(ANTON LOMAEV, Rusko)

dáci. Stáva sa pravidlom, že predstava poroty o najlepších (to nie je to isté ako najkrajších) ilustráciách, je diametrálne odlišná ako divákov. Umenie je otázka vkusu. Niektorí uprednostní Dürerovu minucióznu drobnokresbu, niektorí Rembrandtovu skicu pár ťahmi. Oba ja géniovia si zaslúžia Grand Prix BIB zlatými písmenami v „menu slávy“, ale tí čo dostanú Zlaté jablká BIB by mali byť uvedení menšími striebornými písmenami v ďalšom odstavci a držiteľia Plakiet až na konci tohto menu bronzovými písmenami. Všetci ostatní v poznámke pod čiarou voňavou tlačiarenskou čerňou. Musí byť jasná diferenciácia, aby sa ceny zbytočne nedevalvovali nivelizáciou.

Slovenskí ilustrátori teda po niekoľkých úspešných ročníkoch nezískali žiadnu štatutárnu cenu. Pritom slovenská kolekcia je určite jedna z umelecky najsilnejších a najvyváženejších. Stále ešte zrejme vo vedomí pôsobí poctivosť slovenskej školy ilustrácie a grafiky založenej Vincentom Hložníkom, dotiahnutej na vrchol Albínom Brunovským a dnes umelecky ešte obohatenej doyenom súčasnej ilustrácie a grafiky Dušanom Kállayom, jediným slovenským umelcom, ktorý získal Grand Prix BIB a Cenu H. Ch. Andersena za ilustráciu. Slovensko na BIB 2019 zastupuje, až na jednu výnimku, stredná generácia umelcov narodených medzi rokmi 1968 – 1978 a tri autorky radiace sa oficiálne do mladej generácie. Napriek diktatúre trhu a nepriaznivým podmienkam pre ilustrátorov a ilustrovanie na Slovensku je to až nečakane pozitívna bilancia. Niektorí výtvarníci, a nielen slovenskí, by si ďalšiu cenu určite zaslúžili. Maturantom opakovaně vystavujúcim a niektorým aj oceneným na BIB ako Peter Uchnár, Martina Matlovičová, Ľuboslav Paľo, Vladimír Král, Svetozár Košícký,

Juraj Martiška, Katarína Slaninková plnohodnotne sekundujú Simona Čechová, Hedviga Gutierrez, Katarína Ilkovičová, Noemi Ráczová, Boris Šima, Kristína Šimková, Dávid Ursiny a Juraj Vitek.

Pre mňa osobne je sklamaním česká kolekcia, zastúpená len šiestimi autormi, kanadská a švédka len jedným výtvarníkom (pôvodom z Ukrajiny a z Bulharska), úplne chýba nórska kolekcia. Tradične silné sú uvedené národné kolekcie s ocenenými autormi, kolekcie pobaltských krajín, Ruska, Ukrajiny atď. Pre opakované konštatovanie nejednoznačnosti komparácie a nesúmerateľnosti umenia nemá význam hodnotiť jednotlivých autorov. Výstavu treba vidieť a ilustrácie nechať pôsobiť. Diktum, factum, už niekoľko rokov vidieť vplyv digitalizácie a internetu (ako jedného z technických nástrojov globalizácie) na stieraní rozdielov a charakteru národných škôl a unifikácie ilustrácie pre potreby globálneho trhu.

Väčšie problémy si vyžadujú viac pozitívneho myslenia, chcem preto skončiť pozitívne. Počas písania tohto článku som pracoval s krásnym výpravným katalógom 27. Bienále ilustrácií Bratislava BIB 2019 (BIBIANA, Bratislava 2019), ktorý sa takto dostal do rúk môjho otca, dlhoročného dôchodcu, pôvodne elektroinžiniera a môjho štrnásťročného syna, typického predstaviteľa svojej generácie. Otec povedal, že všetky obrazy by si zavesil do obývačky a syn to komentoval, že je to v pohode.

Z rozprávok a histórie vieme, že na hrade sídlili tí, čo vládli silou, pred tridsiatimi rokmi sme sa dožili toho, že na hrade sídlil ten, čo vládol silou slova a myšlienky a teraz na Bratislavskom hrade vládne, od 25. 10. 2019 až do 6. 1. 2020 žezlom a v niektorých prípadoch aj jablkom, detský svet fantázie tých, čo zostali deťmi.

Človek na ceste

a l e b o

Migrácia v literatúre pre deti

zuzana stanislavová

Ľudia putujú po svete od nepamäti. Na cestu sa niekedy vydávajú dobrovoľne, ale často ich z domova vyhánajú neuspokojujúce ekonomické podmienky, sociálne vzťahy, existenciálne ohrozenie v dôsledku vojen, prírodných katastrof či autoritárskych režimov. V poslednom desaťročí v dôsledku prebiehajúcich demografických, ekonomických i ekologických procesov vo svete nadobudol pohyb ľudí z miesta na iné miesto, ktorý poznáme pod názvom migrácia, nové rozmery a významy. V Európe, teda aj na Slovensku to vyvoláva potrebu konfrontovať sa s inými rasami, kultúrami, tradíciami oveľa sofistikovanejšie a citlivejšie než doposiaľ. V súlade s procesom migrácie sa rozmáha xenofóbia. Je preto užitočné už od detského veku poznávať podstatu, príčiny a dôvody pohybov ľudskej masy, ako aj postavenie a pocity migrujúcich ľudí. Na takom základe si dokážeme formovať vzájomne korektné postoje. V tomto smere môže byť dobrým pomocníkom aj literatúra pre deti, a tak sa téma migrácie za-

čala v poslednom desaťročí objavovať (predbežne skôr zriedkavo ako často) aj v pôvodnej próze pre deti. Všimneme si ju v troch autorských realizáciách a v troch žánrových variantoch: v žánri poviedky, autorskej rozprávky a obrazového naratívu.

MIGRÁCIA V (MIKRO) POVIEDKOVEJ ALÚZII

Diskrétny pohľad na migráciu nájde malý čitateľ v poviedke *Príbeh s harmonikárom* z knihy Jany Bodnárovej *Díta, 30 mušiek svetlušiek a iné príbehy* (2014). V zdanlivo pokojnej narácii sú prítomné indície zložitosti ľudského osudu a vytvárajú rozľahlý „netextový priestor“ (Rakús 1993). Ide o dejovo skromné rozprávanie o dievčatku, ktoré sa jedného dňa pri návrate zo školy pristaví pri mužovi vyhrávajúcim na harmonike a spievajúcim v neznámom, melodickom jazyku melancholickú pieseň o čiernych očiach, ktoré veľmi ľúbi. „*Oči čerňuje, oči strastňuje...*

Kak ľubľu ja vas...“ (2014, s. 9). Skupina výrastkov kope do harmonikového puzdra pred mužom a Dita sa postaví na jeho obranu. Banda výrastkov odíde a Dita mu položí do obalu džús, ktorý v škole nevypila. Od toho dňa sa to pre ňu stáva každodenným rituálom, pričom si predstavuje, že harmonikár hrá a spieva len pre ňu. Keď potom harmonikár zrazu niekam odišiel, Dito očarenie jeho hudbou (a detská potreba riešiť veci harmonicky) sa pretaví do presvedčenia, „*že jeseň a zimu harmonikári prežívajú v krásnych, vykúrených sálach, kde hrajú ľuďom do tanca*“ (c. d., s. 11).

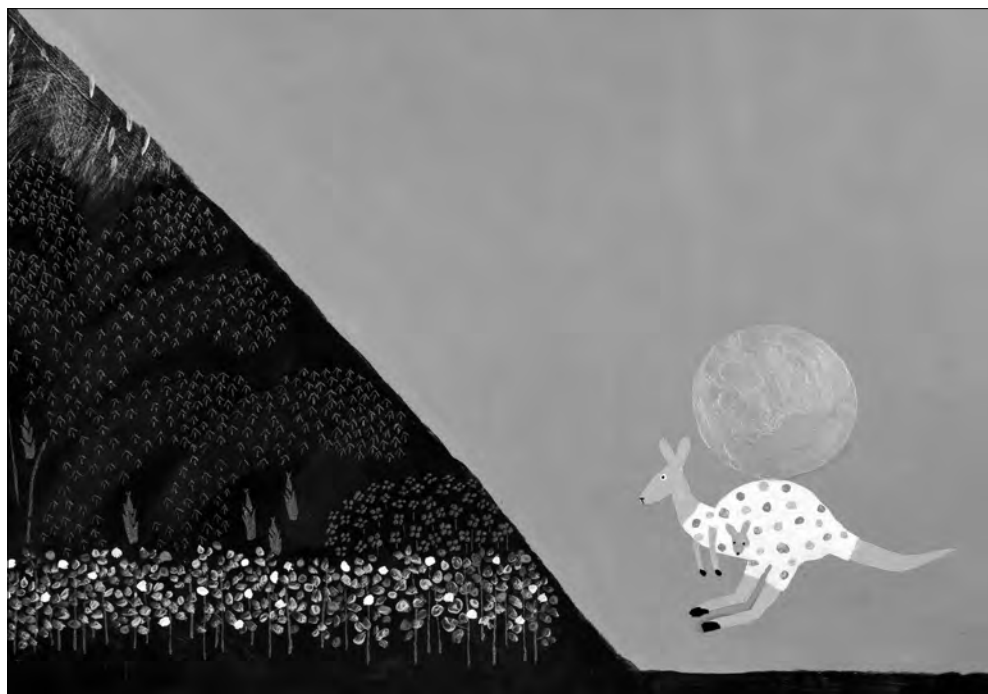
Autorka pracuje s typom postavy, ktorú (tak ako je to pre jej tvorbu charakteristické) vzrušujú a tešia drobné postrehy, zážitky a malé objavy a ktorá citlivo vníma aj iritujúce sociálne javy v spoločnosti, i keď im mnohokrát ešte nerozumie. Preto aj dej je vcelku skromný a motív migrácie načrtáva iba ako jemnú alúziu: len citovaný fragment ukrajinskej piesne dáva tušiť, že môže ísť o človeka spoza východnej hranice, ktorý si prišiel do mesta na Slovensku v letných mesiacoch privyrobiť pouličnou hrou. Aj sociálna situácia harmonikára je len neurčito naznačená. Vzdialenosť od domova a túžbu po ňom signalizuje melanchólia citovanej piesne, ktorú vníma aj protagonistka, a motív lásky, o ktorej pieseň vypovedá. Ani fakt cudzoty nevysielala explicitný signál: okrem Dite neznámeho jazyka piesne je to azda ešte skutočnosť, že harmonikár sa objavil „*jedného dňa*“, odišiel „*nevedno kam*“ a celý čas, čo hrá, zostáva anonymný, stojac akoby pomimo všetkého ostatného, nešpecifikovane odlišný od ostatných. Úvodný posun postavy do pozície Dito „*kamaráta*“, vyznieva ako prejav detského uhla vnímania sveta a ako

výraz ľudskej spolupatričnosti, ktorú k nemu cíti.

Autorka na malej ploche mikropovedky konfrontuje rozličné spoločenské postoje voči tomu, čo sa vníma ako „cudzie“: netolerantnosť (partia mladých ľudí, ktorí napadnú harmonikára) – a akceptáciu (ľudia, ktorí sa pristavujú, aby počúvali, ba si aj zatancovali pri jeho hudbe; Dita, ktorá vystúpi na obranu harmonikára), ale aj postoj „mlčiacej väčšiny“ (ľudia, ktorí sa nečinne prizierajú napadnutiu cudzinca). Ľudská i občianska pozícia a pocity človeka, ktorý je cudzincom, ako aj to, že je správne postaviť sa na obranu človeka, ktorému sa deje krivda, sú vyjadrené náznakovito. Obraznosť je výsledkom aplikácie pohľadu detských očí na svet. Dieťa vzhľadom na rudimentárnosť svojej životnej skúsenosti ešte nedokáže vážne problémy, akým je aj fenomén migrácie, vnímať v celej zložitosti; ešte sa s takým javom nestretlo a nie je na jeho analýzu ontologicky zrelé. Náznaková poetika autorky, citlivo nahmatávajúca kľúčové prvky javu, však bezpečne vedie detského čitateľa k pochopeniu toho, že existenčná nevyhnutnosť človeka opustiť svoj domov je vážny antropologický, sociálny i psychologický problém takým spôsobom, ktorý F. K. Stanzel (1988, s. 161) pomenúva ako podprahové ovplyvňovanie čitateľa v prospech postavy, ktorej sa deje evidentná krivda.

MIGRÁCIA V ROZPRÁVKOVEJ FIKCII

Rozprávka sa vďaka svojej fantazijnej imaginácii vždy dokázala vyjadrovať k závažným životným problémom. Autorská rozprávka prozaika Mareka Vadasa (a ilustrátorky Daniely Olejníkovej) *Útek* (2016) sa zdá byť priamou reakciou na súčasné migračné pohy-

Zlaté jablko BIB 2019
(CHENGLIANG ZHU, Čína)

by vo svete. Potvrďuje to lokalizácia príbehu na africký kontinent, hoci nie je textovo explicitná. V ilustračnom sprievode sú však africké reálie zreteľné (flóra, fauna, fragmenty kultúrnych faktov a pod.). M. Vadas africký kontinent dôverne pozná a prvky životnej filozofie, životného štýlu a mentality Afričanov vložil aj do príbehu. Ten možno vnímať ako všeobecnejšie platnú výpoveď o rozpade životných hodnôt a istôt vo svete násilia, chamtivosti a bezcitnosti.

V prvom, povrchovom pláne textu je útek totožný s fyzickým presúvaním sa chlapca, sprevádzaného jeho otcom a psom, v domácom priestore pod tlakom existenciálneho ohrozenia. Beh, v ktorom sa chlapec na pokyn otca dlho zdokonaľoval, sa stáva prostried-

kom hľadania azylu pred násilím, ktoré reprezentujú entity ničiace jeho domov: obrovské postavy, rev motorov, salvy výstrelov a oheň. Beh je prostriedkom záchrany, keď mu odmietnu pomoc, pred chamtivosťou (symbolizovanou ľuďmi s množstvom rúk, ktorými sa navzájom okrádajú), pred byrokratickou svojvôľou a rigidným dodržiavaním nelogických pravidiel spolužitia. Beh je únikom pred chaosom spôsobeným ničením, aj pred alibistickým ignorovaním človeka. Jednotlivé destinácie, v ktorých sa chlapec zastaví, zobrazujú rozpad (pozitívnych) hodnôt uznávaných v pôvodnom spoločenstve (žičlivosť, tolerantnosť, súcit, miernosť, vzájomná dôvera, pomoc a úcta, radosť a pod.), od ktorých sa však vzdaluje čoraz viac aj euroatlantická civilizácia.

Tým sa príbeh stáva všeobecným mentom pred dehumanizáciou a metaforou xenofóbie. Jej groteskným obrazom je sekvencia o ozbrojených ľuďoch a deťoch, ktoré sa už zabudli hrať a tešiť zo života, ktoré podozrievajú z nepriateľstva každého, aj samých seba. Najvyššou hodnotou v tomto kontexte, prítomnou v príbehu až do konca, je domov symbolizovaný otcom, o ktorého chlapec cestou príde, a psom. Beh je v týchto súvislostiach podaný ako prirodzený spôsob presunu pôvodného obyvateľstva a zároveň má symbolický význam: jednak vyjadruje intenzitu ohrozenia, jednak tým, že protagonistu čoraz viac vzdaluje od domova, vyjadruje aj skepsu k možnosti zachovať pôvodný spôsob života migrantov. Azylový stanový tábor, do ktorého chlapec napokon dobehne, je hľadanou zaslúbenou zemou už len v jeho predsmrtnom blúznení.

Marek Vadas ponúka detskému čitateľovi pomerne komplexný, metaforicky stvárnený obraz migrácie. Metaforickosť výpovede súvisí s tým, že protagonistom a rozprávačom je dieťa, ktoré len čiastočne rozumie odludšteným prejavom spoločnosti, s akými je postupne konfrontované. Pre zvolený detský uhol pohľadu na svet a pre detského rozprávača „ja s telom“ (Stanzel, s. 118) je charakteristická dávka naivity, ktorá zasúva fakt existenciálneho ohrozenia hlbšie do podvedomia, a teda aj do podtextu príbehu.

Detenzívnu a metaforizujúcu funkciu má aj postava psa počas úteku, jeho personifikovanie, a tiež detsky naivná interpretácia vlastnej rýchlosti ako zaručeného prostriedku záchrany a občas takmer hry. Nedá sa teda vyhlásiť, že detský čitateľ si knihu prečíta ako príbeh o úteku a utekaní, ktorý ob-
sahuje (vďaka africkému priestoru, ne-

určitosti príčiny, pre ktorú sa musí utekať, a vďaka použitým fantazijným prvkom) dávku exotiky a dobrodružnosti. Melanchólia, podtextovo sprevádzajúca obraz chlapca, šťvaného stále novým nebezpečenstvom či odmietaním, vyúsťuje však napokon do obrazu zániku. Aj smrť je stvárnená metaforicky, ale čitateľne: prostredníctvom duchov, chlapcovho záverečného, najrýchlejšieho behu s vertikálnym stúpaním až po stretnutie s otcom na vysnívanom mieste. Detský čitateľ bezpochyby cíti tristnosť tohto finále, ale autor mu necháva možnosť nestotožniť sa s tragikou a bezvýchodiskovosťou záveru, teda prijať zmierlivé riešenie: nájdenie rodiny a miesta pre pokojný život. Jednoduchosť, opakovateľnosť sekvencií sujetu a kompozičná aditívnosť je postup, ktorý ritualizuje motív behu a intenzifikuje jeho funkciu v sujete. Priama narácia detského narátora, ktorá kladie vedľa seba až stroho formulované výpovede, funkčne využitá naivita detského pohľadu a fantazijno-imaginatívny rozmer viacerých dejových sekvencií, vytvárajú široký netextový priestor významov.

MIGRÁCIA V OBRAZOVOM NARATÍVE

Obrazový naratív má svoje špecifickú, pretože výpoveď vzniká ako synergia textovej a ilustračnej zložky. Stavbu tohto typu knihy charakterizuje sériovosť a sekvenčnosť narácie, jej vysoká medzerovitosť a filmový strih, čím sa vytvára bohatá významovosť (Sipe 1998). V slovenskej tvorbe sa obrazové naratívy častejšie objavujú až v posledných rokoch; patrí k nim aj debut Miroslavy Grajciarovej a ilustrátora Radoslava Repického *Deti kapitána MiG-ranta* (2018).

Titul tohto obrazového naratívu

(slovná hra MiGrant) avizuje jednak priamu súvislosť s témou migrácie, jednak alúziu knihy Julesa Verna *Deti kapitána Granta* (narážka je však viac-menej formálna, len prostredníctvom čiastkovej sekvencie o morskej plavbe). Svojou podstatou je to priamočiara, pomerne deskriptívna výpoveď o migrácii s explicitne optimistickým záverom. Didaktickú priamočiarosť neprekryla ani voľba animálnych postáv.

Venovanie („*Benjamínovi a všetkým deťom, ktoré ako on musia žiť ďaleko od miesta, kde sa narodili*“) priamo pomenúva životnú situáciu postáv (vzdialenosť od domova), ale ich životný problém (absencia rodiny, úzkosť, pocity stratenosti a bezradnosti) nie je napriek priamemu rozprávačovi zvnútornený dost presvedčivo. Celá anabáza putovania troch súrodencov-slono- v, z ktorých jeden je rozprávačom príbehu, má referujúci, popisno-dobrodružný charakter bez výraznejšieho psychologicko-emočného podtextu.

Východiskovú situáciu tvorí náčrt pokojného a blahobytného života slonej rodiny v Afrike. Do tejto krátkej idyly vpadne násilie („padajúce hviezdy“) a spôsobí chaos. Zničená krajina už neposkytuje obživu, a tak sa dospelé osadenstvo rozhodne poslať tri deti za more, do bezpečia, kde nebudú hladovať a kde niet agresie. Prostredníctvom troch sloních súrodencov autorka sprítomní existenciálny dôvod migrácie a celú anabázu migranta: prípravu, dlhú strastiplnú cestu, únavu, zlodejov, ktorí okrádajú putujúcich, úzkosť a túžbu po blízkych, špinu a hlad, výkupné prevádzkačom, nebezpečenstvá plavby, idealizujúce predstavy o „zaslúbenej zemi“ a sklamanie z internovania v utečeneckých táboroch, odmietavý postoj domáceho obyvateľstva, s ktorým sa treba vnútorne vyrovnávať. Au-

torka zaznamenáva aj stretnutie dvoch odlišných jazykov a kultúr; nevýhoda je pravdaže na strane migrantov, ktorí musia akceptovať podmienky nového domova, ak v ňom chcú žiť: „*Chceli sme ostať za každú cenu, a tak sme sa naučili rozprávať tak, aby nám ľudia rozumeli a aby sme my rozumeli im. Už nekričali, že u nich už pre nás nie je miesto!*“. Pointa príbehu zdôrazňuje nevyhnutnosť interkultúrneho dialógu pre šťastné vyústenie migrácie: „*Všetci traja sme šťastní a spokojní v našom novom domove*“.

Príbeh M. Grajciarovej, ako obsahovo komplexný obraz vonkajšej migrácie, krok za krokom tematizuje cestu migrantov až po moment, keď sa adaptujú v novom domove. Postavy slonov sú maskami ľudského sveta a jeho problémov s migráciou. V tejto pozícii sú však príliš čitateľné, čo neutralizuje ich metaforickú funkciu a v konečnom dôsledku prekáža tomu, aby sa v texte vytvárali priestory nevypovedaného (nedourčeného) ako zdroja estetického účinku diela (a azda aj seba-realizácie ilustrátora). V kvalitnom obrazovom naratíve sa síce pracuje so strohými výpoveďami, ale ich forma a vzájomné spájanie vytvárajú zároveň rozsiahlu netextovosť, častokrát ako priestor pre výtvarníkovu konkretizáciu tematizovaného životného problému, čo sa v tomto debute nie celkom podarilo.

ZÁVER

Trojica interpretovaných literárnych diel svedčí o tom, že príbehy s témou migrácie sa usilujú priblížiť už deťom v pomerne ranom veku príčiny, ktoré vyhánajú ľudí z ich domovov, nástrahy, ktoré musia prekonávať, a pocity, ktoré ich alpmigrantov sprevádzajú. Imaginatívnosť, fantazijnosť, dobrodruž-

nosť či antropomorfizácia zvyšujú zážitkovosť témy a zjemňujú hrany problému. Zachováva sa jeho naliehavosť a intenzita pôsobenia na čitateľa, ale už bez neprimerane frustrujúceho tlaku, aký by mohlo na dieťa mať jeho priame osadenie do striktno realistickejšieho sveta. Inými slovami: tragické tóny migrácie a zložitosti tohto javu sú prekryté (nie však neutralizované) vďaka „horizontizácii naračnej perspektívy“ (Stanzel, s. 140), teda vďaka dobre odhadnutému limitovaniu vedomostného a skúsenostného obzoru rozprávača (a vlastne aj adresáta). Vďaka tejto perspektíve sa vytvára niekedy širší, inokedy menej široký netextový priestor náznakov a alúzií. Do významov v ňom ukrytých (mali sme možnosť sledovať ho najmä v próze J. Bodnárovej) detský čitateľ prenikne tak hlboko, ako mu to dovoľí jeho estetická skúsenosť a citlivosť.

Migrácia sa v súčasnej próze pre deti a mládež spája s tematizovaním rozličných páľčivých problémov dneška, akými sú chudoba, násilie, sociálne vylúčenie v dôsledku bezdomovectva, či v dôsledku fyzického alebo mentálneho hendikepu postavy. V podaní troch interpretovaných autorov sa táto téma stala prostriedkom na umelecké vyslovenie protestu proti xenofóbii, priestorom na komunikovanie o dobre a zle v človeku, na uvažovanie o postoji k tomu, čo je odlišné. Vybrané texty tematizujú psychosociálnu situáciu človeka

vytrhnutého z jeho prirodzeného prostredia, smerujúc k zdôrazneniu emocionálnej sily domova, k akcentovaniu potreby vzájomnej tolerancie a nevyhnutnosti obrodovania súčasnej civilizácie prostredníctvom návratu k základným, prirodzeným hodnotám humanity.

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom z grantového projektu AP-VV-15-0071 *Človek s hendikepom v literatúre pre deti a mládež*.

Literatúra

- BODNÁROVÁ, J. Príbeh s harmonikárom. In *Dita, 30 mušiek svetlušiek a iné príbehy*. Bratislava: Perfekt, 2014, s. 9-11.
- GRAJCIAROVÁ, M., Repický, R. *Slony kapitána MiGranta*, Prešov: o. z. Dva v jednom, 2018. Nestránkovaná.
- RAKÚS, S. *Medzi mnohoznačnosťou a presnosťou*. Levoča: Modrý Peter, 1993.
- SIPE, L.R. Picturebooks as Aesthetic Objects. In *Literacy Teaching and Learning*, Volume 6/Number 1, 2002, pp. 23-42. Dostupné na: https://www.readingrecovery.org/wp-content/uploads/2017/03/LTL_6.1-Sipe.pdf
- STANZEL, F. K. *Teorie vyprávění*. Praha: Odeon, 1988.
- VADAS, M. *Útek*. II. Daniela Olejníková. Bratislava: BRAK, 2016.

Rodina je o srdci, nie o krvi

Ten kto sa vyzná, vie, že slovenská poézia pre deti nie je len do počtu. Boli dokonca obdobia, keď práve básničky pre deti reprezentovali to najlepšie, čo v slovenskej literatúre pre deti vznikalo. Pravda, nemyslím teraz na všetko, čo sa rýmovalo. Myslím na verše, ktoré napísala Ľudmila Podjavorinská, Mária Rázusová-Martáková, Ľubomír Feldek, Miroslav Válek, Tomáš Janovic, Štefan Moravčík či Daniel Hevier. A dodávam ešte, ktoré napísal a stále píše František Rojček. Chce sa mi dodať, že našťastie. A to nie preto, že ich autor sa len nedávno dožil životného jubilea, ale preto, že ako jeden z mála súčasných tvorcov poéziu pre deti vôbec píše. Dobrú poéziu! Poéziu, ktorá dieťa nedegraduje na infantilného hlupáčka, ale formuje jeho intelekt, emočný predovšetkým. To všetko pripomínam preto, že už konečne nastal čas aj v Bibiane predstaviť nielen tvorbu právnika Františka Rojčka, ale aj jej tvorcu.

Rozhovor

s jubilujúcim básnikom

Františkom Rojčekom

pripravil
Ondrej Sliacky

■ **Mimochodom, čo vlastne si? Právnik alebo básnik?**

V mojom prípade obidve aktivity do seba zapadajú. Aby som to vysvetlil: Viac ako pätnásť rokov som sa podieľal na tvorbe právnych noriem na ministerstve kultúry. Formuloval som paragrafované znenia právnych predpisov, ktoré si vyžadujú striktné, úsporné výpovede. Táto zručnosť, ktorú som získal v normotvornej praxi, mi výdatne pomohla aj pri písaní detských veršov.

■ **Ale vráťme sa do čias, keď si nebol ani jedným ani druhým. Narodil si sa pred sedemdesiatimi rokmi v Čechách, v Trutnove, no jedného dňa sa tvoji rodičia zbalili a pobrali sa do starodávnej liptovskej dediny s poetickým názvom Ľubel'a. Ešte kým sa ťa spýtam, aký je za tým príbeh, spomeň si na svojich rodičov... Čo si od nich dostal do vienka? Predpokladám, že talent, pracovitosť a predovšetkým svoju typickú ľudskú slušnosť.**

Moji rodičia boli Slováci dušou i telom. Otec Lipták, mama Žilincanka. Do Čiech

odišli po druhej svetovej vojne za lepším zárobkom. To je vysvetlenie prečo som sa narodil v Trutnove. O dva roky neskôr sa tam narodila aj moja sestra Milena, okúzľujúca bytosť. Keď som mal štyri roky, tak sa moji rodičia rozhodli vrátiť na Slovensko. Urobili to postupne. Najprv ma odviezli do liptovskej dediny Ľubeľa. Žila tam mama môjho otca. Dva roky som bol prakticky bez rodičov. Keď o dva roky zaklopal na dvere našej drevenice zvyšok rodiny, bol som celý bez seba. A čo som dostal od rodičov do vienka? Otec bol baník, vychýrený silák. Pri zakáľačke zdvihol 150 kg vážiace prasa na plec a tancoval s ním po dvore. Navyše bol vynikajúci ochotnícky herec. Tragicky zahynul, keď som mal dvanásť rokov. Mamu som mal nevýslovne rád. Práve od nej som dostal do vienka posadnutosť čítaním, čo mi, chvála Bohu, zostalo dodnes. Pokiaľ ide o slušnosť, o ktorej sa zmieňuješ, aj toto mám od svojej mamy.

■ **Základnú školu si vychodil v Ľubeľi, strednú v Liptovskom Hrádku. Zanechali ich učitelia v tebe – ako sa dnes módne hovorí – stopu? Kyslíkovú či uhlíkovú? A zanechala ju Ľubeľa? Chodíš tam ešte niekedy? Na hroby a tak... Nedávno som čítal vyjadrenie jednej mladej slovenskej žienky, že domov jej nič nehovorí. Je to len sentimentálny, nacionalistický prežitok, jednoducho – povedané jej slovníkom – ona to nerieši. Má v dnešnom globalistickom svete domov ešte nejaký zmysel?**

Najprv o učiteľoch. Chceli nám dobre, lenže my, deti, sme to vnímali po svojom. Učitelia boli na druhej strane barikády, boli to „nepriatelia“, ktorí na nás útočili diktátmi, písomkami a dokonca nás aj vyvolávali k tabuli. Trvali na tom, aby sme sa učili, čo sme my nepokladali za potrebné. Samozrejme, že sme sa hlboko mý-

lili. Veľmi často mi to pripomínal aj môj otec, ktorý sa pridával k učiteľom. A Ľubeľa? Je to pôvabná dedinka na úpätí Nízkyh Tatier. Zanechala vo mne krásne spomienky na chlapčenské šarvátky, výpravy do hôr, kúpanie a futbal. V dospelosti som ju navštívil viackrát, a to aj s mojimi deťmi, ale na hroby tam chodiť nemusím. Otec je pochovaný v Ostrave a mama v Lomnici nad Popelkou v Čechách. Sestra sa vydala do Čiech a mama dožila svoj život u nej, v peknom dedinskom rodinnom dome, v prostredí krásnej záhrady. Rodinné dovolenky som dlhé roky trávil a trávim práve v Čechách u sestry, magickkej bytosti. A či má domov zmysel? Mal som kamaráta, ktorý, žiaľ, už nežije. Volal sa Peter Kerlik. Bol to vynikajúci prekladateľ, ovládal jedenásť jazykov a dlhodobo pôsobil ako veľvyslanec vo Fínsku. Chodil ku mne do kníhkupectva na koňak, nosil mi jablká zo svojej záhrady a hovoril o Fínoch, o ich zakorenenosti v domove. Mimochodom, moja dcéra dlhé roky pracuje v Anglicku, syn Martin je v Austrálii a sestra v Čechách. Všetci majú Slovensko natrvalo vo svojom srdci, je im za ním clivo, pretože ako napísal Miroslav Válek *Domov sú ruky, na ktorých smieš plakať*. Pre mňa osobne má domov hlboký zmysel, a to bez ohľadu na súčasnú globalizáciu sveta.

■ **Mimochodom, ako to bolo v detstve s čítaním? Čítal si knihy sám od seba, alebo ťa bolo treba do toho nútiť ako dnešné deti?**

Ako som sa už zmienil, ku knihám ma viedla mama. I vďaka nej som počas detstva prečítal všetku dostupnú dobrodružnú literatúru. A či ma bolo treba do čítania prinucovať? To neprichádzalo do úvahy. Moja vášeň čítať bola dokonca nebezpečná. Keď mi mama raz zhasla svetlo, aby som konečne spal, dočítal som kapi-

„Ujo Fejo, ja cem íst do tvojho domu“

tolu v posteli pri sviečke, ktorú som zamaskoval perinou!!!

■ Po maturite si absolvoval nadstavbové štúdium na Strednej ekonomickej škole v Martine. Človek by očakával, že budeš v ekonómii pokračovať na vysokej škole, a odrazu bác – jurista! Čo rozhodlo, že si sa rozhodol pre štúdium práva?

Právo ma lákalo viac než ekonómia. Napokon, z ekonómie som mal stredoškolské základy, tak prečo si vzdelanie nedoplniť ďalšou disciplínou. Spojenie ekonómie a práva je v praxi veľmi prospešné. Každý právnik by mal ovládať základy praktickej ekonómie a dobrý ekonóm zas musí byť zorientovaný v elementárnej právnej problematike. Právo, v čase môjho nástupu na vysokú školu, pôsobilo na mňa príťažlivejšie, dobrodružnejšie a kreatívnejšie ako ekonómia. Považoval som ho za zbraň proti nespravodlivosti a nezákonnosti. Keď mi jeden múdry starý pán na ministerstve kultúry povedal, *môj zlatý chlapec, právo je zbraň na bezbranných*, bol som ostrasnený a prudko som protestoval. Žiaľ, ten starý pán mal pravdu. Na sklonku mojej právnickej kariéry, po viac ako štyridsaťročnej praxi, ma čoraz viac deprimuje odkrývajúca sa realita zločinu a nespravodlivosti. Po nežnej revolúcii sa právny poriadok totalitného systému síce pretransformoval na demokratický, ale v praxi sa dejú čudné veci. Demokratické normy sa sústavne porušujú, obchádzajú a zneužívajú nemorálnymi ľuďmi, mafiánmi a skorumpovanými politikmi, ktorých sme si zvolili. Vyplýva z toho jediné: Mal som asi študovať ekonómiu.

■ Dlhé roky si bol právu verný, ale aj nie. Ako legislatívca na ministerstve kultúry si začal písať a vykladať paragrafy, ale čuduj sa svete, aj básničky

pre deti!!! Ako sa na túto tvoju „zábavku“ dívali nadriadení? Nepovažovali to za nedôstojné ministerského úradníka, alebo len hodili rukou – keď sa môže takto bavkať pán minister, prečo by sa nemohol aj jeho podriadený. A keď už hovoríme o Váľkovi, aj ty si myslíš, podobne ako ja, že Miroslav Válek, normalizačný minister kultúry, bol básnikom pomazaný samým Bohom?

Právu som bol nepretržite verný. Bolo to moje povolanie, ktoré živilo mňa i moju rodinu. Impulzom na ozajstné rozhodnutie písať pre deti boli však moje deti, trojičky, ktoré sa narodili v roku 1979. Vždy pred spaním som im dramatickým tónom a s príslušnou gestikuláciou rozprával rôzne príbehy, či už vymyslené, alebo pravdivé. Im to, samozrejme, bolo jedno, pretože mi verili. Najdôležitejšou požiadavkou rozprávania bolo napätie a záchrana hlavného hrdinu v hodine dvanástej. Tým hrdinom som, pravdaže, bol ja. A písanie detských básničiek? Bol to pre mňa relax, oddych, regenerácia. A čo na to moji nadriadení? Boli to inteligentní ľudia, takže moju záľubu kvitovali, a to nielen tú pre deti, ale i pre dospelých. Mám na mysli epigramy a aforizmy, ktoré som vďaka Tomášovi Janovicovi publikoval v satiricko-humoristickom časopise Roháč.

■ Koncom osemdesiatych rokov si odišiel z ministerstva kultúry a stal si sa šéfredaktorom vydavateľstva Genetis, zároveň literárnym redaktorom vydavateľstva Prima art. Dokonca v roku 1995 si sa odvážil založiť vlastné vydavateľstvo. Znamenalo to, že si právo zavesil na klinec?

Nie, aj v súčasnosti pracujem ako firemný právnik. Po revolúcii som však knihy, predovšetkým detské, nechcel len písať, ale aj produkovať. Ako manažér vydava-

telstva Genesis som súbežne začal pracovať aj vo vydavateľstve Prima Art. Logicky to vyústilo do založenia vlastného nakladateľstva, zameraného výlučne na vydávanie detských kníh.

■ **V čase, keď podnikatelia po zmene režimu objavili klondajk aj na Slovensku, ty si ešte aj ako vydavateľ pred komerčno-brakovou knižnou produkciou, ktorá šla medzi prostým slovenským ľudom na dračku, uprednostnil literatúru, z ktorej sa dalo len vyjsť na mizinu. Čo to bol za nápad založiť NONU?**

V tom čase som skalopevne veril, že aj malé vydavateľstvo zamerané na tvorbu kvalitných knížiek pre deti, môže ekonomicky prosperovať. Sprvu to šlo celkom dobre. Okrem tvojej dvojzväzkovej Biblie pre deti a mládež sme vydali aj Máriu Ďuríčkovú, Vincenta Šikulu, Libušu Friedovú... Ukázalo sa však, že moje presvedčenie vychádzalo viac z ilúzií než z reality. A ako vieme, ilúzie sú najťažšie okovy na rukách človeka. Jedným slovom, bez štátnych grantov a súkromných sponzorov by to vôbec nešlo. Držali sme sa však zubami-nechtami a zo svojich nárokov na kvalitnú detskú produkciu sme nepoľavili. Chceli sme vyzerieť dobre, a to bol začiatok nášho konca. Napriek tomu, desaťročnú drinu neľutujem. Niečo po nás zostalo, a to je vždy lepšie ako nič.

■ **Ja viem, čitatelia nášho rozhovoru nie, prezrad', kde si bral peniaze na jednu parádnejšiu knižku než druhú?**

Získavali sme ich zo sponzoringov bohatých kamarátov a z grantov. To by, samozrejme, nestačilo, a tak sme sa rozhodli pre netradičný krok. Kúpili sme krčmu a hneď nato malé kníhkupectvo. Všetky výnosy z tohto neobvyklého nápadu niekoľ-

ko rokov vykrývali naše deficity z edičnej činnosti. Pravdaže, krčmu sme pri jej bilancovaní nikdy nespomínali, kníhkupectvom sme sa chválili. Keď sme pôžičky splatili a napínali sme svaly, akí sme borci, prišiel direkt, že sme šli do kolien. Hneď vedľa našej predajne otvorili prevádzky tri veľké kníhkupectvá... Tak sa skončil náš snivý príbeh. Prišli sme o kníhkupectvo, krčmu i o vydavateľstvo. Ale aj tak to stálo za to.

■ **Keď sa tak stalo, mal si už za sebou prvé básnické knižky pre deti. Medzi nimi aj svoj ikonický *Veršostrojček* (1989), koláž prozaických a básnických textov. Čo je však dôležitejšie, mal si za sebou aj prvé priaznivé kritiky. Ak sa dobre pamätám, Zuzana Stanislavová napísala, že si v tom čase nielen kvantitatívne, ale predovšetkým kvalitou zachraňoval to renomé slovenskej poézie pre deti, ktoré jej dal Feldek, Válek, Janovic, Moravčík, Hevier... Lenže potom si sa na dlhých šesť rokov odmlčal. Čo sa stalo? Prestalo ťa to baviť, nemal si motiváciu, zahaprovalo čosi v rodine?**

Keď moje tri deti začali dospievať, priplietol sa mi do života chlapec Filipko. Mal tri roky, keď sa do mňa zakvačil a povedal: „Ujo Fejo, ja cem ísť do tvojho domu.“ A bolo rozhodnuté. Nakoniec sa to usporiadalo tak, že Filipko býval u babky a keď sa narodila Vaneska, jeho sestrička, nastalo obdobie ďalšieho dobrodružstva s deťmi, ktoré trvalo pätnásť rokov. Keď k tomu pripočítame pätnásť s mojimi vlastnými deťmi, tak je to tridsať rokov krásnych výletov a dovolení, z ktorých časť sme strávili u mojej sestry v Čechách, v romantickej dedinke Stružinec. Dnes sú Filipko a Vaneska súčasťou mojej skutočnej a nielen literárnej rodiny. Lebo rodina je o srdci, nie o krvi.

martin klimovič

Sedem písmen teraz vyšlem:

R . O . J . Č . E . K . F .

Sedem písmen v názve určilo kompozičný rámec môjho textu. Sedem písmen v názve nie je náhoda, sedmička býva pre svoju magickú moc opradená mnohými tajomstvami už od nepamäti. Sedem písmen v názve ale nestačí na to, aby som mohol v tejto krátkej správe o kvalitách básnika vymenovať všetky jeho silné stránky.

R ako Repertoár plný básnických fínt

Rojček vie, že nástrojom básnika sú slová a ich významy, preto to vo svojich zbierkach naplno preukazuje. A zbierok bolo doposiaľ v jeho vyše 30-ročnej umeleckej tvorbe nemálo. Rojčekomou prvotinou bola zbierka miniatúr a hádaniek pre najmenších *Neposlušné čižmičky* (1987), nasledovala zbierka *Veršostrojček* (1989), v ktorej autor básnické čísla premosťil prozaickými pasážami. V dvojročnom rytme pokračoval zbierkou *Po-*

stavme si z písmen dom (1991), vzápätí rytmus predĺžil na šesťročné obdobie: v r. 1997 vydal zbierku *Šašo v ústach*, v r. 2003 zbierku *Keď sa lieta na veľrybe*, v r. 2009 zbierku *Torta z piesku*. Nasledovali zbierky *Snehuličik šepol mame* (2014), *Na zmrzline so žirafou* (2018), *Pavúčik na nitke* (2018). V r. 2015 vydal prózu *Neuveriteľné dobrodružstvá uja Fera*.

V jeho repertoári nájdeme snád' všetky osvedčené básnické fínty počnúc paronomáziami, kalambúrm, metaforami až po defrazeologizácie, vizuálne vyjadrovacie prostriedky ako kaligramy či dekompozíciu súloví. Všetko sa to deje s ľahkosťou svedčiacou o mimoriadnom cite pre verš a lexiku. Ak treba, jazyková obraznosť sa v básni poprie, ak treba, o frazému opretý obraz sa rozvinie. Funkčne využíva napr. aj sémantický kontrast a lexikálne a syntaktické opakovanie ako súčasť svojej nonsensovo-hravej poetiky:

FANTÓM

Raz je pilot
a raz pekár,
raz je chorý
a raz lekár.
Raz je Dušan
a raz Emil,
raz je krikľúň
a raz nemý.
Raz je černocho
a raz biely,
raz poslúcha
a raz velí.
Raz je verný
a raz zradca,
raz je šašo
a raz vládca.
Raz je mudrc
a raz hlúpy,
raz je šerif
a raz lúpi.
Raz je obeť
a raz strelec
ale inak –
je to herec!

Tak takýto je Rojčekov repertoár!
(A to som zďaleka nevymenoval všetky
finty, ktoré pozná.)

O ako Osobitý zmysel pre humor
My smrteľníci pri pohľade na banán
vidíme žltú farbu, obľý tvar alebo naše
mysle zamestná iný aspekt tohto ovocia,
trebárs pamäťová stopa, ktorú vyvoláva
chuť banánu. Básnik Rojček však vidí jas-
nejšie: *Prv než sa nám v ústach stratí, /*
musíme mu vyzliecť šaty. Kým my vidíme
iba hrubú knihu kuchárskych receptov,
básnik vidí inými očami: *Opýtal sa / ku-*
chár učňa: / „Prečo je tá / kniha tučná?“
// Učeň múdro / odpovedal: / „Každý
stučnie / z tolkých jedál.“

J ako Jazykovo-hravá poetika

Pri hodnotení jednej z Rojčekových zbierok Z. Stanislavová v *Bibiane* (pod názvom *Ostrovčeky umenia*, 2010, č. 1, s. 1 – 15) konštatuje, že „*invenčne vstúpiť možno aj do oblastí, ktoré sa zdajú byť z hľadiska tvorivých možností už bez prekvapení*“. Reč je o jazykovo-hravej poetike, ktorú u nás reprezentoval najprv feldekovsko-váľkovský a neskôr moravčíkovsko-hevierovský model. Rojčekovým veršom nechýba ľahkosť, vtip, variabilnosť, hravosť na viacerých úrovniach.

ZVONIACA BÁSEŇ

Už zazvonil zvon
a knižky je kon...

Pardon!

Už zazvonil zvonček
a knižky je konček!

Pardonček!

Už zazvonil zvonec
a knižky je koniec!

Naozaj dôstojný pokračovateľ v súčasnosti najsilnejšej línie v básnickej tvorbe pre deti a mládež na Slovensku.

Č ako Čitateľmi prijímaná kreativita

Čo by to ale bol za básnika, ktorý by sa baval sám a nedoprial radosť z hry svojim čitateľom. Práve jubilantovu poéziu možno so všetkou vážnosťou predkladať ako príklad vzornej kooperácie s čitateľom. Ten pri čítaní nikdy nehrá druhé husle, ale si báseň sám podľa svojich percepč-

Plaketa BIB 2019
(MAJA KASTELIC, Slovinsko)

ných a interpretačných možností dotvá-
ra. Rojček uňho aktivizuje senzory pre
rytmus, pravidelnosť, sémantiku, funkč-
nosť, no nielen aktivizuje, rovno aj kultivuje. Nie násilne, bez čitateľovho súhlasu, ale za jeho spoluúčasti (aby som použil aspoň nejaký právnický termín). Je skvelé, ak dielka nútia čitateľa objavovať celkový námet vložený do veršov, ako napríklad v básni *Komín*:

KOMÍN

Staviam
komín
zhora
nadol.
Iný
by už
dávno
spadol.

Pekne
stojí,
nie je
krivý.
Skrátka,
básnik,
ten vie
divy.

O kreativite Rojček dokázal aj básniť. Jednou, počtom nenápadnou, no zato veľmi vydarenou linkou v jeho tvorbe sú dielka, v ktorých tematizuje proces tvorby básne, sú to také básne o básnení (*Básnická prednáška, Báseň a básnička, Básnická odpoveď, Chorá báseň, Ako vzniká rýmováčka*). Tu mladých čitateľov Rojček zasväčuje do tajov veršotvorby, no robí to, ako inak, svojsky: *Vieš, ako ja robím rýmy? / Nebavím sa príliš s nimi: / spravím zo slov pevné uzly, /*

aby z básne neuvrzli. Alebo v inej básni: *Ked' mi šibne, / píšem chybne. // Ignorujem každú normu, / či už obsah / a či formu.* Nuž, mladí básnici a mladé básničky (ako sa povie dievčine, ktorá píše básne?), čítajte a aplikujte.

E ako Empatia k potrebám dieťaťa

Básnik Rojček sa s ľahkosťou a neuvriteľným citom pre slovo pohráva s čitateľovou schopnosťou imaginácie, aby mu ponúkol príjemné chvíle s poéziou. Má talent citlivo si vybrať tému a uchopiť ju z takého uhla pohľadu, ktorý (mladšieho i staršieho) čitateľa prinúti buď k hlbšiemu zamysleniu sa, alebo ho pobaví. Z básní vane ľudské teplo, vzájomnosť, porozumenie, materinský aj otcovský cit, príklon k detskému svetu a jeho optike. Dobrý básnik má teda jasnejší zrak. Ale to nestačí. Nestačí iba vidieť, treba mať aj schopnosť videné zaznamenať, a to tak, aby aj opakované pozorovanie objektu pohladilo dušu. Občas nechá bežné veci iba zaznieť, inokedy z nich urobí malú slávnosť (*V kuchyni stál malý stolček, / teraz je tam veľký stôl. / Viete, deti, čo sa stalo? / Huncút stolček narástol.*).

K ako Kompozičná nápaditosť

V poézii je kompozícia kľúčová. Čitateľa netreba zavalit slovami, najprv treba nápad, myšlienku, potom vhodné slová usporiadať, dať im tvár, logiku, nové miesto, dočasnú úlohu. To oslávencovi išlo vždy. Jeho básne sú skvele vystavané, Rojček je silný v pointe, v gradácii.

BICYKEL

Bicykel je kamarát,
keď sa jazdiť chystáte.
Bicykel je nepriateľ,
keď ho máte v diktáte.

F ako Fšetko najlepšie

Fšetko najlepšie, majstre! Pri vašej tvorbe ide čitateľ „na istotu“, že bude čítať poéziu. Nech Vám veršostrojček funguje aj ďalej.

Zlaté jablko BIB 2019
(JĀNIS BLANKS, Lotyšsko)

dávid dziak

Zbierky rozkvitnuté, presadené, napadnuté škodcami, vyschnuté

Slovenská poézia pre deti 2018

František Rojček vo svojej najnovšej zbierke prirovnáva báseň ku kvetu, ktorá/ý na papieri môže rozkvitnúť – to už záleží od talentu poeta – v nadväznosti na to sa člení bilančné hodnotenie slovenskej poézie pre deti 2018 na zbierky, ktoré: sa vystavujú pred dverami, aby sa zaujala návšteva, lebo sú najrozkvitnutejšie; sa presadili do nového črepníka, lebo si to zaslúžia; sú pred domom, ale napadli ich škodcovia; sú za domom, lebo vyschli.

NAJROZKVITNUTEJŠIA ZBIERKA PRED DVERAMI

Jeden z najkvalitnejších súčasných básnikov pre deti **František Rojček** obohatil slovenskú poéziu v roku 2018 zbierkou *Na zmrzline so žirafou* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej). Kniha obsahuje básne viacerých tém (príroda, zvieratá, škola, šport), avšak všetky sú kultivované a vyznačujú sa poe-

tickou hravosťou s jemným humorom. Prínosné sú najmä texty vyjadrujúce tak pozitívne, ako aj negatívne pocity dieťaťa, napríklad báseň *Strach* je kreovaná na postupnom spájaní sa ľuďmi, čoho výsledkom je plynulé pominutie strachu: „*Keď sme doma všetci pľati, / strach od strachu sa hneď – stratí.*“ Hravou formou sa snažia odbúrať strach aj niektoré básne o zvieratách (napr. *Aké sú dinosaury; Obluda*), ktoré spolu s textami z prírodnej sféry (napr. *Biela farba, Preteky riek*) majú najväčšie zastúpenie v knihe, pričom medzi nimi vynikajú básne *Slon a mamut* a *Ťažké slnko* disponujúce originálnym nápadom. Ďalšou oblasťou je prostredie školy so svojimi radostami (prázdniny) a ťažkosťami (ťažká školská taška), medzi ktorými by sme chceli upozorniť na vtipnú báseň *Ona a ja: „Zo školy strach / nemá, / mňa nivočí / tréma“* (s. 15). Predovšetkým recipientov chlapcov oslovia texty z oblasti športu, vydarený je najmä text *Majstrovstvá*. Rojčekov cit pre slová sa prejavuje aj v „jazykových básňach“,

v ktorých napríklad ozrejmuje, ako vyzerá písmeno *w*, alebo ako vzniká mäččen či vokán. Miestami tematizuje proces písania básne, výborným textom je *Nebezpečná báseň*, v ktorom sú funkčne použité citoslovčia, lebo „*v básni zú-ri riadna MELA!*“ Autor dokáže funkčne ozvláštniť aj formu básne (napr. *Zázračná premena, Vodopád*). Rojček sa nevyhýba ani ťažším témam, napríklad v *Balade o tigroch* poukazuje, hoci s priamejším didaktizmom, na negatívne stránky zoologických záhrad. Ku koncu zbierky sú texty predstavujúce zvieracie prirovnania (revat ako pavian, pyšný ako páv, kradnúť ako straka atď.), ktoré sú „*iba drobné fóry, / známe ako – metafora*“. Celá zbierka je nádherne graficky spracovaná s výbornými ilustráciami Ľ. Paľa. „Najnovšia zbierka Františka Rojčka je ďalším cenným básnickým počinom, ktorý nastavuje latku slovenskej jazykovo-hravej poézie“ (Klimovič 2018, s. 69).

ZBIERKY PRESADENÉ DO NOVÉHO ČREPNIKA

František Rojček vybral a následne upravil zo svojej tvorby básne adresované najmladším recipientom, ktoré vyšli pod názvom *Pavúčik na nitke* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej). Zbierka pozostáva z kratučkých štvorveršových básničiek, riekaniek a hádaniek, v ktorých sa prejavuje Rojčekov prirodzený cit pre slová, vynaliezavosť, humor a ľahkosť: „*Pri brehu spí malý čln, / kolíše ho jedna z vlín. / Kolíše ho, spieva mu. / Vlňa sa hrá na mamu*“. V tejto tematicky pestrej zbierke (príroda, zvieratká, predmety, rodina, škola) sa sem-tam nájde aj slabšia básnička (napr. *Psík, Maškrtnica veverica*).

Podobne Mária Števková do zbierky

Čo čaká prváka (Buvik) vybrala z tvorby **Daniela Heviera** (*Heviho ABC; Konor, malý psík s veľkým menom* atď.) texty určené prvákom, ktoré by im mohli estetickou formou uľahčiť vstup do školského prostredia. Synkretickú zbierku tvoria jednoduché realistické príbehy, rozprávky a básničky vyznačujúce sa najmä vtipom: „*vonku je 4. zub! / Potešil sa prvák Pišta: / – Teražša mi ľahšie čištia!*“ Za najprínosnejšie možno považovať tie texty, ktoré konkretizujú problémy prvákov ako čítanie (výslovnosť hlások *r* a *š*), písanie (jazyk von z úst), vysvedčenie: „*Ako oznámkuješ školu?*“, respektíve ťažkosti (šestročného) dieťaťa ako vypadávanie zubov či hľadanie strateného gombíka: „*Veď bez neho padajú chlapcovi nohavice*“. Kniha obsahuje aj rôzne texty o prírode, ročných obdobiach, zvieratách, hudbe, spánku atď., ktoré sú interaktívne dotvorené rozličnými úlohami, otázkami, vymaľovaním či dopisovaním: „*A čoho sa tak trochu bojíš ty?*“, vďaka čomu predškolač hravou formou zistí, čo ho čaká.

Dediči **Vincenta Šikulu** zostavili zbierku s názvom *Deti* (Ikar) z jeho časopiseckých textov pre deti, ktoré vychádzali v rokoch 1981 až 1999 v takých časopisoch ako *Zornička*, *Slniečko*, *Ohník* či *Mamatatajojo*. Žánrovo pestrá kniha (prózy, básničky, pesničky, rečňovanky...), avšak tematicky jednotná – láskavo o detstve, vo veľkom knižnom formáte, predstavuje literárny skvost, ktorý dotvára prepracovaná graficko-ilustračná stránka zbierky (graf. úprava Mária Rojko, ilustrácie Martin Kellenberger).

Aj dediči **Milana Rúfusa** vydali jeho majstrovsky prebásnené tradičné rozprávky (napr. *Ako šlo vajce na vandrovku; Starý Bodrík a vlk; O dvanásťtej komnate*) pod názvom *Koza roha-*

tá a iné rozprávky (Perfekt). Ilustrácie Petra Uchnára dotvárajú atmosféru trinástich rozprávok a ich univerzálne hodnoty.

Elena Slobodová opäť vybrala z národného dedičstva slovenskej ľudovej poézie (napr. J. Kollár, A. P. Záturecký) žánrovo pestré texty do zbierky *Slovenské riekanky, rečňovanky, veršovanky a vyčítovanky* (Fortuna Libri), pričom vysvetľuje historizmy: „*turák – drobný peniaz v bývalom Rakúsko-Uhorsku*“, archaizmy: „*vohľač – uchádzač, nápadník*“, ako aj dnes nepoužívané riekanky a podobne: „*Rečňovanku* (Duj, Kubo, duj! *vpravievali deti, keď stáli pod stromom a čakali, kedy im vietor zhodí hrušku*)“.

Prínosnou knihou najmä pre stredoškolskú mládež a ich učiteľov je nové vydanie básnickej skladby *Dcéra Slávy* (Perfekt) **Jána Kollára** v prebásnení **Lubomíra Feldeka**, ktorý revidoval svoje prebásnenie z roku 1979. Titul, ktorý pôvodne vyšiel v roku 1824, je obohatený aj o vysvetlivky, kalendárium života a tvorby Kollára a jeho podnetnú reflexiu Feldekom.

ZBIERKY PRED DOMOM NAPADNUTÉ MENŠÍMI ČI VÄČŠÍMI ŠKODCAMI

Štandardnú kvalitu si udržiava **Ján Turan** v zbierke *Zo zlatého krčiažteka* (Daxe). Tradičné témy ako príroda (najmä obdobie jari) a škola (najmä svet prvákov) spracováva s prirodzenou ľahkosťou, básne pôsobia eufonicky až spevavo, čoho výsledkom je aj viacero textov (riekanky, prekáranky, jazykolamy) vybudovaných na vybranej hláske alebo skupine hlások: „*Malý mamut smúti, / rozumček si múti, / lebo veľký mamut / ho len balamuti*“.

Týmto rytmickým básňam možno vyčítať len konvenčnosť spracovania spomínaných tém: „*Na Vianoce, na Vianoce / celý svet sa rozligoce, / zajagá sa vločkami / aj detskými očkami*“.

Naopak, o originalnosť sa pokúša **Vlado Slivka** v zbierke *Tajomstvá našej ZOO* (Idealist), čo sa mu v niektorých básňach darí (napr. *Spevák tučniak, Dídžej chameleón*). V jednotlivých textoch ozrejmuje tajomstvá zvierat, napríklad prečo má zajko veľké uši (lebo chcel počuť spievať rybu), prečo komár pichá ľudí (lebo sa hrá na doktora) atď., čím niekedy prináša nový uhol pohľadu, avšak nájdu sa aj menej podarené básne (napr. *Divák slimák, Vtipkár kakadu*). Texty sú viac-menej rytmicky zvládnuté, miestami disponujú vtipom, sem-tam sa nájde jednoduchší rým. Sedemnásť básní uvádza próza, ktorá je vykonštruovaná a schematická, preto by bolo oveľa lepšie vydať túto knihu len ako čistú zbierku básní bez danej prózy obohatenú o ďalšie básnické texty.

Celkom prekvapila aj kniha *ZOOlogické básNIČKY* (Asociácia Corpus) od **Petra Bolačka**. Autor má mnoho originálnych nápadov, viaceré básne sú komponované s pointou (napr. *Prečo žije korytnačka tak dlho, Život chrobáka, Lekcia*), ale kvalitu všetkých textov výrazne znižuje slabé rýmovanie a narúšanie rýmových schém bez významu: „*Žirafa, tá rada sníva, / hlavu má až v oblakoch, / nevozí sa v autobusoch, / nestretníš ju vo vlakoch*“. Autor funkčne využíva v niektorých básňach aj humor: „*Veľký varan vranu varil, / recept sa mu nevydaril. / Hľadá k nebu ako teľa – / vrana z hrnca uletela*“, či hru s formou slov („*Medved'ové týždne, ŽirAfrika*“) a formou básne. Nájdu sa aj prázdnnejšie texty (napr. *Azda prvá jazda, Slon MAX*,

Zlaté jablko BIB 2019

(WEN DEE TAN, Malajzia)

Sviňucha bieloplutvá) či básne s explicitnejším poučaním (*Prosba a Rozhorčenie*), čiže ide o kvalitatívne nevyváženú zbierku, hoci s prevahou tých vydarenejších.

Originálnejšia je aj útla zbierka **Lindy Dlhopolčekovej** *Zveroši* (Profigrafik.sk), ktorá vyšla vďaka crowdfundingovej platforme startlab.sk. Ako naznačuje už samotný názov, v dvadsiatich dvoch básňach autorka predstavuje originálne zvery a ich vlastnosti či schopnosti (*Hajak, Aquazela, Šperkovce...*), čo môže celkom efektívne rozvíjať kreativitu najmenších čitateľov. V knihe sa nájdú vydarenejšie texty, napr. *Sekerkáč, Bublinkáč, Slintavec: „Slintavcovi tešú sliny / od hladu, smädu aj od zimy. / Keď niekde len chvíľku čaká, / hneď sa pod ním robí mláka“*, ale aj menej podarené texty, ktorých

kvalitu znižuje najmä slabšie veršovanie a gramatické rýmy.

Pre najmenších je určená aj knižočka *Môj psík* (Perfekt) od **Grigorija Starodubceva**, ktorá pozostáva z pätnástich štvorveršových básničiek. Tie spája téma priateľstva medzi dievčaťom Nikou a psom Leom, ktoré je zobrazené neinvenčne, ale najmladšieho čitateľa môže pobaviť, keďže v texte je prítomný aj humor: „*Priniest loptu, paličku, / také hry má v malíčku. / Ale kto ho naučí, / nech dá pokoj papuči?*“ Kvalitu veršovania znižujú časté gramatické rýmy (najmä rýmovanie deminutív).¹

Krátke básničky obsahuje aj najnovšia kniha **Márie Štefánkovej** *Lab-*

¹ V knihe je nesprávne vyskloňované slovo – genitív singuláru od slova *svetrik*, len aby sa rýmovalo: „*Vraj je to len sila zvyku / obliecť psíka do svetríku*“.

ky, krídla, chvostíky (Slovart), v ktorej sú, podobne ako v jej predošlej zbierke *My už vieme všeličo* (2017), kvalitatívne nevyvážené texty. V jednoduchých, niekoľkoveršových krátkych textoch autorka predstavuje širokú paletu všetkých druhov zvierat (slovenské aj exotické). Zobrazuje ich však konvenčným spôsobom (ďateľ ako liečiteľ, straka kradne, slávik spieva atď.). Miestami sa Štefánková pokúša o humor: „*Povedz trikrát rýchlo: PŠTROS! / Neoplúj si pritom nos*“, básne sú poväčšine rytmicky zvládnuté, nájdu sa však aj slabšie rýmy a texty bez pointy. Vekovosť knihy sa môže posunúť nižšie, titul je určený recipientovi od piatich rokov.

Priemernej kvality s konvenčným spracovaním tém je zbierka **Jany Pavlíkovej** *Básničky z lúk a lesa* (Albatros). Kniha učená čitateľovi od piatich rokov (vekovosť sa opäť môže posunúť aj nižšie) má najmä informačnú funkciu, dieťa prostredníctvom textov spoznáva prírodu, rôzne rastliny, huby a najmä zvieratá. Konvenčnosť básní spočíva hlavne v zobrazení typických účinkov danej rastliny (napr. čaj z materej dúšky) či huby (napr. jedovatosť muchotrávky zelenej), alebo typických vlastností zvierata (napr. ďateľ ako lesný lekár). Básne sú viac-menej rytmicky zvládnuté, ich kvalitu znižujú najmä slabšie, často gramatické rýmy: „*Do polnoci vyhrávajú. / kým strunky nepotrhnajú. / Potom pôjdu spať, / komu ďalej hrať?*“, sem-tam explicitnejší apel: „*Na hada si pozor daj, / do ruky ho nechytaj!*“

V tradičnom duchu sa nesie zbierka **Aloja Čobeja** *Veselý detský rok* (Fortuna Libri). Ako už naznačuje názov knihy, texty sú rozdelené do štyroch častí podľa ročných období. Zbierka pozostáva z básní a piesní, ktoré sú kvalitatívne rozkolísané, a kratších

próz, ktoré sa vyznačujú najmä vtipom.

Najviac vydareným abecedárom v porovnaní s ostatnými štyrmi je kniha **Paulíny Feriancovej** *Nika a Leo sa učia abecedu (Sme prváci!)* (Albatros) s peknými ilustráciami. Najväčším pozitívom zbierky je, že celkom slušne sa dodržiava v jednotlivých básňach nahromadenie slov s danou hláskou abecedy, pričom viacero textov je vypoíntovaných. Ďalším pozitívom je aj to, že básne sú vo väčšine tematicky ucelené, t. j. tematizuje sa najmä život šesťročného školáka (učenie, hranie sa, jedenie, zdravie, šport, bolesť, bitka a pod.). Prínosné je aj abecedárne pexeso, ktoré môže posilniť osvojovanie si abecedy u dieťaťa. Kvalitu básní znižujú najmä gramatické rýmy, niekedy sa nedodržiavajú nastolené rýmové schémy a próza na konci titulu je redundantná.

„Väčší škodcovia“ napadli knihy **Emílie Hubočanovej**, ktorá vydala v roku 2018 okrem abecedára aj dve útle knižočky pre najmenších čitateľov: *Básničky pre maličké detičky* a *Zvieratká v lese* (Fortuna Libri). V prvej z nich sa detský recipient v dvanástich textoch oboznamuje s domácimi zvieratami, v niektorých básňach dominuje informačná funkcia nad estetickou, v tých lepších sa môže identifikovať so zvieratkami, ktoré zažíva podobnú skúsenosť (jedenie, spanie, výlet, učenie atď.). Ich kvalitu znižujú gramatické rýmy. Lepšie zvládnutá je druhá spomínaná zbierka, ktorá však obsahuje len šesť básní, z toho sú štyri vydarenejšie, dve slabšie (*Sova, Orol a jastrab*). V tejto knihe dieťa spoznáva lesné zvieratá, pričom v troch textoch sa tematizuje ekologický problém, dopad ľudí na prírodu, znečistenie ovzdušia a rieky.

Tohto roku vyšla vlastným nákladom už tretia kniha **Silvie Vančovej** *V našej triede*. Útla zbierka, pozostávajúca len z dvadsiatich básní, tematizuje predovšetkým jeden školský rok na prvom stupni základnej školy. Jednoznačne vydarenejšie sú básne zo školského prostredia (*V našej triede, Pohádané kamarátky*), ktoré sú miestami nápadité a niektoré aj vypointované. V niektorých však o priamočiarosť a gramatické rýmy nie je núdzba.

Básne na krstné mená postupne podľa abecedy vytvorila **Dana Hlavatá** v zbierke *Á, bé, cé, dé v abecede* (Fortuna Libri). Štvorveršové básničky sa vyznačujú slabým veršovaním s častými gramatickými rýmami. Pri každom písmenku je aj nejaká úloha či otázka, ktoré sú skoro všetky rovnaké, t. j. typu: *Poznáš ešte nejaké meno na písmeno...?* alebo *Vymysli meno pre zvieratka/vec na písmeno...*, čiže aj otázky len zisťovacieho typu alebo úlohy rozvíjajúce len najnižšiu kategóriu kognitívneho procesu (vybavovanie znalosti z pamäti).

VYSCHNUTÉ ZBIERKY ZA DOMOM

Vlastným nákladom vyšla kniha **Gabriely Chmelíkovej** *Kúzelná kapsička*. Tematicky rôznorodá zbierka pôsobí fádne, mnohé básne vlastne ani nie sú básňami (ide o vety vo veršoch, pozri napríklad *Načo sú nám ruky, V detskej hlave*), básne o zvieratách a jednotlivých mesiacoch v roku (3. a 4. časť zbierky) sú príliš konvenčné. Miestami absentujú čiarky.

Druhá kniha pre deti **Miroslava Kapustu** *Ja sa z toho ušúl'am...!* (Dali-BB) obsahuje až 65 básní, ktoré sú akýmisi pokusmi o vtíp. Veršovanie je však

slabé, nedodržiavajú sa nastolené rýmové schémy, básne majú veľmi slabý rytmus a ťažkopádnu syntax. Z hľadiska detského aspektu je miestami otázna aj lexika (*Chanel, prístenka, foneticky, livrej, zvrieť, štica...*), motív bitky (*„Až keď ocko remeň ohol, [...] pristúpila ku nej mama / s varechou, sta žezlom v ruke kráľovná“*), nevku-su (*„A tak svetom blúdi, smrťka, / krokom prdká, všetkým smrdká... / Iba krtko v pamäti mi utkvel, / čo sa nebál prdy vytknúť smrťke“*) a bezproblémového vyrubovania jedličiek na Vianoce. Niektoré texty pôsobia pompézne a anachronicky, miestami nesprávny pravopis čiarok (absencia alebo redundancia).

Šestnásť štvorveršových básní obsahuje zbierka *Čo sa deje na lúke* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) od **Magduše Klocháňovej**. Triviálne veršovačky s gramatickými rýmami predstavujú lúčne zvieratá, pričom každá báseň alogicky končí citoslovcom „Bzum-bzum“. Kniha, určená predškolskému recipientovi, taktiež obsahuje (len?) „pre šikovné deti!“ dvanásť úloh, ktoré viackrát rozvíjajú len najnižšiu úroveň kognitívnych procesov.

V roku 2018 „debutovala“ deväťročná **Lubana Holeštiaková** s knihou *Dračie pestvá a iné čarodejstvá* (Vzlet), čím sa zapísala do knihy rekordov ako najmladšia knižná výtvarníčka a autorka knihy. Pozitívom 40 básní je ich tematická jednota, vo väčšine textov slečna predstavuje rozličné druhy drakov, ako napríklad ľadový alebo trojhlavý, pričom vymýšľa aj vlastné druhy: podzemný, dyňový, ružiačik či drakočervy. Texty sú, pravda, amatérske, stereotypne kreované, v ktorých dominuje deskripcia a priamočiarosť s gramatickými rýmami.

Podobne tematicky jednotná je aj

Plaketa BIB 2019
(ANAT WARSHAVSKI, Izrael)

zbierka *Vesmírom k sníčkom* od **Evvy Ďurišovej**. V desiatich dlhších básňach autorka predstavuje desať rozličných planét (*Medíková, Zeleninová, Autíčková, Oriěšková...*). Texty sa však vyznačujú schematickosťou, opisnosťou, ťažkou syntaxou, slabým rytmom a prediktabilnými rýmovými dvojicami: „*V šírom svete snád' nikde / nerozvoníava to tak krásne ako tu! / Podľa toho spoznáš Bylinkovú planétu. / Na pristávacej dráhe Ťa čaká horlivá, / vitálna a povzbudzujúca žihlava prhlivá*”.

Len informačnú funkciu majú veršiky **Eleny Cmarkovej** v knihe *Bylinkáreň starej mamy* (Tranoscus). Dvanásť básní, pomenované podľa názvu opísanej rastliny, len explicitne sprostredkovávajú informácie o vybranej byline (výskyt, farba, vôňa, chuť a predovšet-

kým liečivé účinky). Texty sa vyznačujú deskripciou, nízkou obraznosťou, pričom sa nedodržujú ani nastolené rýmové schémy: „*Voňavá čerstvá bylina / po zime jediná / prečisťuje krv, / zažívacie ústroje. / Lieči srdce / aj krvný tlak*”. Pod každou básňou sa nachádza aj informácia o príprave a využití danej byliny a na konci je priestor pre čitateľa na vlastný herbár.

Po roku opäť s abecedárom prichádza **Emília Hubočanová**, ktorý nazvala *Abeceda* (V básničkách hľadaj mená (Fortuna Libri). Tohto roku je to už jej tretia kniha, avšak v porovnaní s ostatnými dvoma, ktoré sme hodnotili vyššie, ide o najslabšiu z nich. Najväčším problémom je rytmus básní, pričom slušné nápady dostávajú prozaickejšiu formu vo veršoch. Ako už naznačuje názov, v každej básni vystupuje jeden

alebo viacero lyrických subjektov, ktorých mená sa začínajú na isté písmeno z abecedy (napr. Filip, Félix, Ferko), pričom následne autorka predstavuje nejakú príhodu daného lyrického subjektu: „*Cestovateľ Cyprián / kúpil si raz malý stan*“, „*Jedna babka Jožina / išla s vnučkou do kina*“, „*Filip, žiak prvej triedy, / do školy raz prišiel bledý*“.

Dobrý nápad mala **Mária Valová**, ktorá v knihe *Výlety s Betkou Abecedkou* (Musica Liturgica) oboznamuje detského recipienta s abecedou cez básne, ktoré mu zároveň predstavujú Slovensko (rastliny, živočchy, geologické útvary, mestá, historické pamiatky, atď.).² V básňach sa veľmi dobre dodržiava nahromadenie danej hlásky abecedy, čo má aj logopedickú funkciu, ale texty sú bez pointy s pochybnými rýmovými dvojicami.

Akýmsi polovičným abecedárom je kniha *Slovohrad* od **Jany Štefanie Kuzmovej**, ktorá vyšla vďaka podpore crowdfundingovej platformy startovac.cz. Autorka predstavuje detskému recipientovi len 8 písmen, pričom sa snaží o akúsi interaktívnosť, nonsensovosť a hru s textom, formou a slovom, ale veršovanie a rýmovanie je slabšie, mnohé časti sú kreované len na nahromadení danej hlásky bez významu či pointy, v tom lepšom prípade sa písmenko aspoň vizualizuje (D ako spln mesiaca, O ako kľbko).

NOVÉ SEMIAČKO – IMPULZ PRE SLOVENSKÚ POÉZIU PRE DETI

Kvalitatívnym impulzom pre slovenskú poéziu pre deti je špeciálne číslo časopisu *Vertigo* (OF FACE), ktoré bolo zamerané výlučne len na detskú poéziu. Svoju tvorbu v ňom prezentujú autori najmladšej, strednej a staršej generácie, čiže poézia pre deti písaná deťmi i dospelými. Z pripravovaných kníh uverejňujú istú časť S. Kaščáková, E. Urbanová a L. Šafranová s R. Šafranom. Súčasťou daného čísla sú aj svetoví poeti píšuci pre deti, napríklad vybrané básne takých autorov ako G. Dahle, S. Plath, G. Oster, J. Brzechwa, atď. Umeleckú hodnotu čísla dotvára grafický dizajn M. Čorejovej a ilustrácie M. Rudášovej.

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0095/18 *Umelecká hodnota, trivialita, brak a gýč v literárnej, výtvarnej a hudobnej tvorbe pre deti a mládež*.

Literatúra

KLIMOVIČ, M., 2018. František Rojček: Na zmrzline so žirafou. In: *Bibiana*. Roč. 25, č. 3, s. 68 – 69. ISSN 1335-7263.

² Na konci knihy sú krátke informácie o krásach Slovenska, ktoré sú tematizované v jednotlivých básňach zbierky.

peter
naščák

K stému výročiu
narodenia
Štefana Cpina

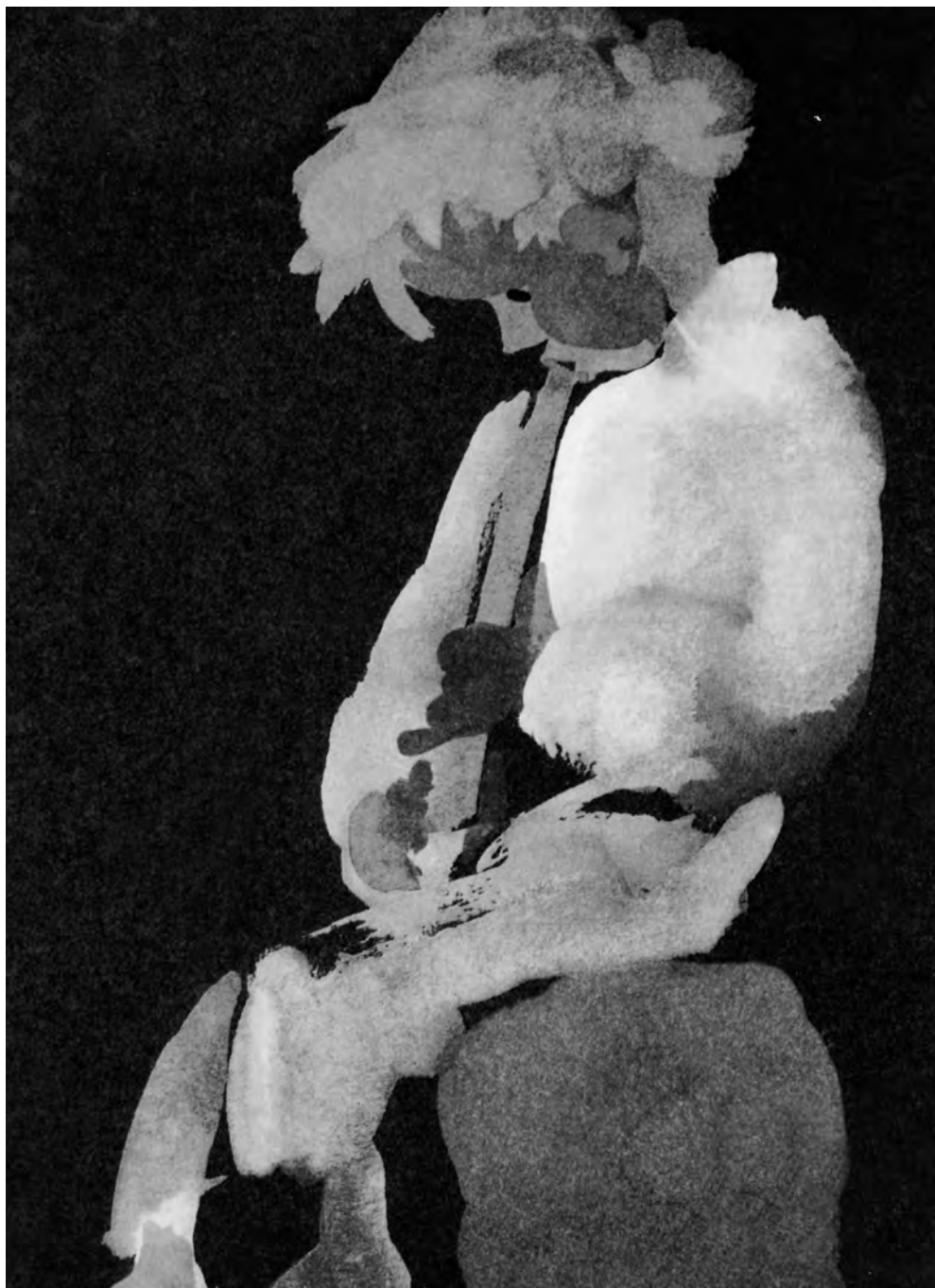
Majster Jajkreslíto

Slovensko, malá krajinka, v ktorej žijeme, pracujeme, tvoríme, zomierame a azda ju aj mnohí máme radi, sa napriek snahe a túžbe nemálo vytrvalcov nemôže pýšiť výborne fungujúcim zdravotníctvom, školstvom a zrejme ani sociálnym systémom. To, žiaľ, všetci dobre vieme. Nájdú sa však oblasti, ktoré našu krajinu dokážu veľmi efektívne a pozitívne zviditeľňovať. Patria sem napríklad úžasne talentované individuality zo športu, vedy, kultúry a umenia. O šikovných športovcoch zarábajúcich nepredstaviteľné sumy zrejme písať netreba. Robia to za nás každodenne všetky médiá. Čo však s umením, ktoré nemožno zmerať počtom nastrieľaných gólov, rýchlosťou výkonu či množstvom zarobených peňazí, a ktorého hodnota je do určitej miery subjektívna?!

Slovenské výtvarníctvo je mladým umením. Nemá za sebou v pravom zmysle stáročné vývinové fázy ako Taliansko či Francúzsko – kolísky svetového umenia. **O slovenskom národnom výtvarnom umení** možno hovoriť zrejme až od začiatku 20. storočia, hoci ter-

minologicky sa etapa označuje už ako moderné umenie či modernizmus. Toto „oneskorenie“, samozrejme, súvisí s vývinom spoločensko-politickej situácie. No napriek tomu, že mediciovskí mecenáši umenia už dávno vymreli a podmienky pre slovenských umelcov boli neporovnateľne skromnejšie, pomerne rýchlo sa vytvorila pribojná generácia výtvarníkov (G. Mallý, J. Hanula, M. Benka, J. Alexy, M. A. Bazovský, M. Galanda, Ľ. Fulla, M. Schurmann a i.), ktorá nás reprezentovala aj na medzinárodnej úrovni a vychovala ďalšiu nemenej výraznú generáciu maliarov, grafikov, ilustrátorov či sochárov (K. Sokol, V. Hložník, C. Majerník, Š. Cpin, neskôr A. Brunovský, V. Bombová, V. Kompánek a i.). Tak sa dostávame aj k oblasti výtvarného umenia, ktorá vzniká paralelne s nástupom zakladateľskej generácie moderného výtvarníctva a so zrodom slovenskej umeleckej literatúry pre deti a mládež (Ľ. Podjavorinská, M. Rázusová-Martáková, J. C. Hronský, F. Král, J. Bodenek, M. Rázus, Ľ. Ondrejov a i.), ktorej sa stala súčasťou.

Tento úvod možno chápať ako pokus o zdôraznenie prínosu a dôležitosti **osobností slovenskej ilustračnej tvor-**

ŠTEFAN ČPIN/ Fraňo Král: Jano

by, ktorej úroveň sa iba za jedno storočie a kúsok (a už od počiatkovej fázy!!!) vyšplhala na konkurencieschopnú aj v celosvetovom meradle. A to vôbec nie je málo!

Zakladateľské osobnosti slovenského výtvarníctva Gustáv Malý a Maximilián Schurmann patrili medzi prvých, ktorí si na Slovensku založili súkromné maliarske školy a neskôr pokračovali v pedagogickej aktivite aj na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave, kde na Oddelení kreslenia a maľovania pôsobili ako profesori. Práve spod ich pedagogickej taktovky „vzišiel“ nezabudnuteľný **ŠTEFAN CPIN**, akademický maliar, ktorého sté výročie narodenia (11. 9. 1919 v Olcave) si pripomíname tento rok. Maliar, grafik a ilustrátor slovenskej aj svetovej knižnej klasiky pre deti a mládež, autor vyše 140 ilustrovaných titulov, sa nachádza zrejme v každej, aspoň trochu čitateľsky gramotnej, domácnosti.

Ako je to možné?

V prvom rade pre početnosť titulov, ale aj pre široký diapazón ilustrovaných autorov. K závažným faktorom patrila aj skutočnosť, že medzi ilustrovanými knižkami sú tituly, ktoré bývalý režim onálepkoval ako vzorové diela socialistického realizmu, čo viedlo k ich masovému šíreniu a povinnosti čítania – Kráľove prózy *Jano* a *Čenkovej deti* v opakovaných 40 až 80 tisícových nákladoch museli do súčasnosti vyjsť v počte viac ako milión kusov, hoci aj mnohé ďalšie jeho knižky z rozprávkovej, poviedkovej či básnickej klasiky pre deti sa tlačili vo vysokých nákladoch (Němcovej *Zlatá a Strieborná kniha rozprávok*, Martákovvej *Prvý a Druhý venček*, Šikulovej *Prázdniny so strýcom Rafaelom* a pod.). A nemožno zabudnúť na jeho výtvarný sprievod učebníc slovenčiny, matematiky, ruštiny alebo čítaniek. Tak

či onak, väčšina čitateľských rovesníkov autora tohto článku a azda všetci starší sa už museli aspoň raz dotknúť citlivých, vtipných a často aj expresívnych obrázkov Štefana Cpina. A že to bol dotyk nezabudnuteľný, o tom niet pochyb.

Štefan Cpin v rokoch 1936 až 1940 študoval na učiteľskom ústave v Spišskej Novej Vsi a následne krátko pracoval ako učiteľ v Čiernom Poli (1940 – 1941). Podstatnejšie však bolo preňho štúdium na SVŠT v Bratislave (1941 – 1942) u prof. G. Malého a M. Schurmanna, ktoré nasmerovalo jeho ďalší osud. Po štúdiách pôsobil ako kreslič v Ústave pre školský a osvetový film v Bratislave (1941 – 1944) a ako ilustrátor pre nakladateľstvo Pavla Gardelána v Trnave (1944 – 1947). Od roku 1948 žil v Harmónii pri Modre. Až do konca života (18. 10. 1971 v Modre) sa aktívne venoval výtvarnej činnosti, najmä ilustračnej tvorbe, za ktorú mu bola udelená Cena Povereníctva školstva a kultúry, konkrétne za ilustrácie výberu poézie *Radost detom* (1953), opakovane Cena Fraňa Kráľa (1959, 1964, 1965, 1968, 1969), Cena vydavateľstva Mladé letá za ilustrácie bulharských rozprávok *Drevený trón* (1964), Cena Zlaté Slniečko a in memoriam sa stal laureátom Ceny Cypriána Majerníka (1972) za ilustrácie ku knihe Boženy Němcovej *Zlatá kniha rozprávok*. Parciálne sa zapísal do tvorby pre deti aj ako beletrista. V roku 1947 vyšla jeho atropomorfizovaná didaktizujúca rozprávka *Janko Hraško* a veršované leporelo *Veršíky*, v roku 1950.

Ako maliar a grafik prechádzal v rozmedzí 40. až 60. rokov rôznymi vývinovými fázami. Bol uňho evidentný vplyv avantgardy – trochu kubizmu, dačo z ponurého expresionizmu, kúsok z Galandu. Nechýbala ani benkovská či fullovská ľudovosť. Niektoré diela vy-

ŠTEFAN ČPIN/ *Fraňo Kráľ: Čenkovej deti*

znievajú ako alúzie na známe diela svetového či slovenského maliarstva. V prevažnej miere sa zameriaval na figurálne kompozície s ľudovým (vidieckym) prostredím. Rôznymi technikami zachytával slovenský ľud v krojoch či jednoduchom odevu pri prácach na poli, počas remeselnej činnosti alebo len samotné postavy v snahe vyjadriť určitý pocit, náladu. Zachovali sa nám jeho príznačné čiernobiele alebo kolorované kresby

tušom, uhlíkom, rudkou či kriedou, zo pár olejomalieb. Často kombinoval tuš a akvarel, olej a akvarel, temperu s kresbou. Z grafických techník nám zanechal litografie v precíznych portrétach či krajinkách alebo štylizovanejšie linorezy a drevorezy s figurálnymi výjavmi. Práve v tom spočívalo jeho majstrovstvo. Mal schopnosť adekvátneho výberu techniky, ale najmä v závislosti od zobrazovanej témy priklon k detailistic-

kému stvárneniu reality či naopak – voľbu zväčša emotívnejšej (expresívnejšej) výtvarnej skratky.

Pre svet a najmä Slovensko je nenahraditeľnou hodnotou jeho ilustrátorská bravúrnosť. V takmer pol-druha stovke známych alebo už zabudnutých knižiek sa čitateľovi ukázal ako ilustrátor mnohých výrazov. Tak ako vo voľnej maľbe a grafike, aj tu prechádzal od expresívnej štylizácie, sugestívnej lyricistiky k ornamentálnemu detailu. Cez akvarel, tuš, ku kresbe rudkou a perokresbe. Raz volil neohraničené epické výjavy – v le-porelách aj s presahom do textu, inokedy štandardne obdĺžnikovit-o ohraničené obrazy alebo fol-klorizované ilustrácie s dekoratívnym rámom. Striedal tiež monochrómnosť s kolo-rovanou kresbou a maľbou. Bez ohľadu na čas-opriestor a techniku však zostáva zapamätateľný po-dľa okrúhlej detskej hlavič-

ŠTEFAN CPIN/Vincent Šikula: Prázdniny so strýcom Rafaelom

ky – strapatej alebo s čiapkou – s vypuklým čelom, pagáčovými ušami, malým „pršinosom“, našpúlenými malými ústami a s červenými líčkami. Teda podľa dieťaťa vyobrazeného s pozoruhodnou nežnou láskavosťou a často vo výtvare zjednodušenej forme, ktorá ho tak približovala k detskému adresátovi. Štefanov mladší brat Ladislav o ňom raz napísal: „*To, že tvoril najmä pre deti, nebola náhoda ani výsledok cieľavedomej prípravy. Bola to jeho prirodzenosť, ktorá určila zameranie jeho tvorby týmto smerom.*“

Cpinovskú rozmanitosť či fázovitosť sa pokúsme priblížiť prostredníctvom pohľadu na niekoľko jeho ilustračných skvostov. Už v povojnových štyridsiatych rokoch (zväčša pod hlavičkou zamestnávateľa – nakladateľstva P. Gardelána) sa Štefan Cpin ukázal ako produktívny ilustrátor so zapamätateľným rukopisom. Práve tu „odštartoval“ prvú tvorivú fázu, ktorá mala presah aj do neskorších období a de facto ho preslávila. Jeho *Kocúr Žmurko* (1946), *Rozprávky o zvieratách* (1946), *Janko Hraško* (1947), *Deväť krkavcov a iné rozprávky* (1947) či *Hôrna žienka* (1949) najmä obálkami trochu pripomínali secesné plagáty, no vo vnútri ponúkli nežné akvarelové farebné obrázky zväčša s čiernou kontúrou a obľými tvarmi. Tento postup s drobnými zmenami uplatňoval aj v 50. a 60. rokoch napr. v knihách *Dvadsať orechov* (1950), *O veselej repe* (1951), *Studnička pod vrbou* (1962). Ilustrácie v lepoprelách zámerne koncipoval tvarovo aj farebne v jemnejších tónoch, teda s dôrazom na vekovú kategóriu, hoci svojrázna pečať mu zostala (napr. *Vtáčky*, 1951, *Hop-hop na koničku*, 1959, *Utopeň mesiačik*, 1959).

Špecifickú podobu zjednodušených

akvarelových figúr, vytvorených pár ťahmi štetca, mala dvojica diel slovenskej a ruskej klasiky *Pán horár má za klobúkom mydleničku* (V. Šikula, 1965) a *Čuk a Huk* (A. Gajdar, 1961). V oboch výtvarník na rozdiel od predošlých prác minimalizoval kontúru, čím výrazne zmäkčil konečný výsledok.

Z jeho dielne vyšli aj kúsky, v ktorých išlo o akvarelom kolorovanú obálku ale kresbové (čiernobiele) obrázky vo vnútri knihy (napr. *Vo víchre*, 1946, *Škovránky z Veľkej Nivy*, 1947, *Z chlapčeka vojak*, 1948, *Pastierici*, 1948, *Amúrske rozprávky*, 1950), v ktorých bol autor, pochopiteľne, precíznejší. Tu však tiež dokázal ponúknuť rôzne podoby čiernej kresby či drevo/linorytu s odlišnou mierou štylizácie a emocionalizácie. Ponurejšie pôsobia napríklad grafickou technikou realizované ilustrácie knižky L. Ondejova *Rozprávky z hôr* (1947) s prevahou čiernej plochy, ale i tie v knihe *Chalúпка strýčka Toma* (1948), prvé Cpinovo ilustrovanie *Jana* (Smena, 1951), no i perokresby z neskoršej knihy *Malý Bobeš* (1962).

Trochu z iného súdka boli novšie vydania Kráľovych próz *Jano* (1967) a *Čenkovej deti* (1971) z Mladých liet. Keďže išlo o sociálne ladené príbehy s dezilúznou skutočnosťou pre trochu starších čitateľov, ilustrátor siahol po nekonvenčnej kombinácii čierneho papiera a gvašu. Zatiaľ čo čiernou vyjadril akúsi nočnú pochemúrnosť prostredia, zjednodušenou maľbou a prievitnými telíčkami zase expresivitu ťažkých osudov detských hrdinov. Práve tieto výtvarné prevedenia knižiek Fraňa Kráľa zostali v pamätiach čitateľov azda najtrvalejšie. Podobný postup využil autor aj v prekladovej knihe Käthe Recheisovej *Pablito* (1969).

K neprehliadnuteľným klenotom slovenskej ilustračnej tvorby nepochybne

patria knižné adaptácie ľudových rozprávok *Prvý venček* a *Druhý venček* (obe z roku 1957) M. Rázusovej-Martákovovej a *Zlatovláska* (1967) Márie Haštovovej v leporelovom formáte. Azda aj vzhľadom na obsah všetkých menovaných knižiek zvolil majster Cpin folklorizujúci šat. V duchu priekopníkov ilustráčnej tvorby ľudového typu, Martina Benku a Ľudovíta Fullu, aj on siahol po pestrých farbách a geometrickej dekoratívnosti. Ľudské i zvieracie postavy a krajiny komponoval do jemne geometrizovaných akvarelových obrazov, ktoré boli pevne ukotvené čiernou tušovou kontúrou. Všetky výjavy následne ohraničil štvorcovým alebo obdĺžnikovým rámom z pestrej ornamentálnej výplne s rastlinnými, geometrickými či inými motívmi. Oceniť treba najmä snahu o podoprenie textu výraznou epickosťou, pričom jej kombinácia s ľudovou ornamentikou poskytla čitateľovi nevšedný umelecký zážitok.

O tom, že Štefan Cpin dokázal podporiť akúkoľvek podobu textu adekvátnym výrazom, svedčia aj jeho groteskné ilustrácie humornej knižky Vinca Šikulu *Prázdniny so strýcom Rafaelom* (1966). Opäť tu potvrdil renomé ilustrátora s bohatou výrazovou paletou. Tentoraz použil akési dve jednofarebné prekrývajúce sa masky/plochy, v ktorých je kresba štylizovaná. Prvá (zrejme nosná) maska je tvorená silnou čiernou linkou, ktorá môže predstavovať funkciu obrysu. Druhá (oranžovobéžová) maska prvú dopĺňa, vyplňa a súčasne aj duplikuje. Teda vytvára kolorizačnú funkciu, ale keďže zachádza aj mimo obrysu a tam ho zdvojuje, je tiež jeho tieňom.

Ako svedectvo nevyčerpatelnej túžby po výtvarnom experimente nám na prvý pohľad poslúži maliarske uchopenie knihy Korneja Ivanoviča Čukovské-

ho *Doktor Jajbolito* (1964). K tomuto dielu si ilustrátor vybral ako inšpiráciu kubizmus, ktorý detskému čitateľovi farebne aj tvarovo zjemnil a tým prispôbil. Panoramatické pestrofarebné obrazy dostali humorný ráz najmä vďaka príznačným kubistickým tvarovým posunom, presahom jednotlivých plôch do iného geometrického tvaru, no a samozrejme aj geometrickou skratkou. Pretiahnuté epické výjavy komponoval vodorovne i zvisle, pričom spomínaná panoramatickosť v symbióze s geometrickou fragmentárnosťou celej plochy evokuje dojem veľkolepého epického pásma.

Aby experimentu nebolo málo, pridal majster maliar v tom istom roku ešte jeden. Samozrejme, aj ten so všetkou pompéznosťou. V knihe *Drevený trón* (1964) s podtitulom *Bulharské rozprávky* poskytol jedinečný pohľad na vzdušné tušové obrazy, ktoré zaokrúhľoval výrazným a presným obrysom. Napriek monochrómnosti (len niektoré obrazy boli jemne kolorované) pôsobia nezvyčajne živo a tak trochu barokovo. Cítiť v nich pohyb oživených stromov a špliechanie rozbúreného mora.

Nie celkom náhodou som si na záver ponechal dva umelecké skvosty z dielne majstra Cpina – *Striebornú knihu rozprávok* (1969) a *Zlatú knihu rozprávok* (1970). Nezabudnuteľný valibuk so „svietivými“ očami a obrovským klobúkom či prekvapený Honzík, ktorému mať vyliala na hlavu vodu, keď nechcel prestať s nepodarenou latinčinou, v emotívnej kresbe s nezvyčajnou ostrou šrafúrou a dôrazom na detail. Kto by nepoznal sugestívne obrazy zo stránok známych rozprávkových zväzkov Boženy Němcovej?! Kto by mohol zabudnúť na originálne používanie šrafovaných polí, s ktorými nikdy nepracoval s takou intenzitou?

ŠTEFAN CPIN/ M. Rázusová-Martáková: Prvý venček

Nie je náhoda, že majster Cpin urazil kusisko cesty za dieťaťom, aby mu po takmer 30-ročnom ilustračnom maratóne mohol ponúknuť ako vyvrcholenie svojho tvorivého úsilia práve túto knižnú dvojčku. Štefan Cpin, maliar jemných akvarelových tónov, precízny kresliar s pevným perom, ilustrátor mnohých tvárí, no vždy rozoznateľných postavičiek s okrúhlymi idealizovanými tváričkami a ešte okrúhlejšími „jabĺčkovými“ kolienkami ponúkol (nielen) detskému čitateľovi pompézne dielo, kto-

ré skutočne má pre slovenskú knižnú tvorbu pre deti a mládež cenu zlata a striebra.

Sto rokov uplynulo od narodenia akademického maliara Štefana Cpina, znalca detských duší. Toho, kto neustálym inovátorstvom výtvarného prejavu nedovolil, aby sa deti s jeho knižkami nudili. Toho, kto zabezpečil, aby na pohladenie detskej duše nemali len ruské deti doktora Jajbolíta, ale i tie naše majstra Jajkreslíta.

milena šubrtová

Loňský rok opanovala v české kultuře připomínka osudových „osmičkových“ výročí, která představovala milníky ve vývoji československé společnosti. Tak trochu neprávem však zůstala stranou pozornosti ta „devítková“, s výjimkou stoleté existence Masarykovy univerzity a třiceti let od revoluce s něžným přídomek sametová, jimž byla v kulturním prostředí věnována náležitá pozornost. Přitom právě v letech bezprostředně následujících po vzniku Československa dochází k dramatickým společenským proměnám. Pokud jde o literaturu pro děti a mládež, zmínit si zasluží alespoň vznik několika z organizačních a institucionálních pilířů, o něž se pak dlouhá desetiletí opírala obětavá práce literárních teoretiků, historiků, pedagogů a knihovníků.

První pilní pracovníci na dosud nezoraném poli dětské literatury, jež se

Stoleté ohlédnutí

metaforicky promítlo do názvu teoretické a kritické revue *Úhor*, vycházející od roku 1913, působili skutečně v polních podmínkách. Zakladatel časopisu Otakar Svoboda jej začal vydávat vlastním nákladem v Habrech, s obtížemi překonal i válečné období a realizaci 12. ročníku přesunul do Pardubic, kde získal místo školního inspektora. Na stránkách časopisu si roku 1920 takto postesknul nad svízeli redakční práce: „P. T. odběratelů prosím za lask. prominutí, že *Úhor* tak nepravidelně vychází. Jak jsem již oznámil, jsem v Pardubicích, ale nemaje zde bytu, mám celou rodinu a všechny věci v Habrech. Množství úřední práce v novém působišti zaviňuje zdržování v redakci, nepřítomnost moje v Habrech je příčinou opoždování v expedici. O prázdninách se přestěhuji a pak bude *Úhor* vycházeti zcela pravidelně.“

Břímě editorské práce a zodpovědnost za distribuci časopisu sňala z Otakara Svobody roku 1927 až nově ustanovená Společnost přátel literatury pro mládež v republice československé, která byla založena v prosinci 1919. U zrodu této historicky první organizace na našem území, jež usilovala o kultivování literární produkce a dětského čtenářství, stál pedagog, prozaik a literární kritik Otakar Pospíšil spolu s Václavem Františkem

Sukem, který vypracoval její program; na ustavující valné hromadě byl prvním předsedou zvolen Otakar Svoboda. Na realizaci programu se pak podíleli další spolupracovníci a přispěvatelé *Úhoru*, ze známých literátů například František Flos, Leontina Mašíňová a Frank Wenig.

Tato předchůdkyně dnešní Slovenské sekce IBBY a České sekce IBBY si v prvních letech existence vytýčila jako hlavní úkol hodnotit současnou knižní produkci určenou dětem a mládeží. Právník a spisovatel Quido Maria Vyskočil dokonce doporučoval, aby každý nakladatel toužící vydat knihu pro mládež musel zajistit odborný posudek tohoto díla od literárního poradce ze Společnosti přátel literatury pro mládež. K tak direktivním opatřením se liberální knižní trh donutit nenechal, ale rozkolísaná literární úroveň a potřeba v popřevratové době literárně zformulovat nové hodnoty a etické ideály vedly k sestavování tzv. *Seznamů dobré četby dětem*.

První z nich vyšel samostatně a následně byl v roce 1920 přetisknut na stránkách *Úhoru*. Jednoznačně sledoval praktické hledisko, neboť do něj pro snazší orientaci rodičů, učitelů a knihovníků byly zařazeny tituly dostupné na knihkupeckých pultech. Nechyběla mezi nimi samozřejmě ani literatura slovenská, například Martin Kukučín *Neprebudný*, Janko Kráľ *Kytka ballád, dum a piesní*, Andrej Sládkovič *Otčiny mojej spevy*, S[lavoš] Strýčko (za pseudonymem chybně uvedený jako Ludevít Régner) *Kytka z Tatier* či *Prostonárodné slovenské povesti* od Pavla Dobšinského. Ihned po zahájení činnosti Společnosti přátel literatury pro mládež se proti nim zvedla vlna protestů v tisku, který vznášel obvinění ze sinekury a cenzurování dětských knih. Seznamy nicméně vycházely v aktualizovaných

a rozšířených verzích až do 40. let a lze je považovat za předskokany současných českých katalogů *Nejlepší knihy dětem*.

Druhou institucí, jejíž počátky se začaly psát dne 20. ledna 1919, kdy publikoval gymnaziální profesor Václav František Suk na stránkách časopisu *Úhor* návrh na zřízení „*knihovny českých spisů pro mládež*“ Společnosti přátel literatury pro mládež, byla centrální Knihovna českých spisů pro mládež, oficiálně založená následujícího roku 1920. Po smrti V. F. Suka přijala jeho jméno a jako Sukova studijní knihovna literatury pro mládež je dnes součástí Pedagogické knihovny J. A. Komenského v Praze. Její fondy zahrnují vzácné tisky z 18. století i produkci moderní včetně té slovenské (do roku 1992) a dodnes představuje nezastupitelnou badatelskou oázu pro všechny, které zajímá literatura pro děti a mládež. Dobový knižní materiál, nenávratně mizící z dětských poliček a půd, inspiroval a umožnil vydání první syntetizující literárněhistorické příručky *Dětská literatura česká*, autorů Václava Františka Suka a Otokara Pospíšila, od jejíhož vydání letos uplynulo 95 let. Kapitulu o slovenské literatuře do roku 1918 do ní napsal Peter Pavol Zgúth.

I tato letmá přehlídka zárodečných aktivit v oblasti písemnictví pro nedospělé čtenáře po skončení první světové války dokládá, že odborná reflexe literatury pro děti a mládež kontinuálně řeší obdobné problémy s rozkolísanou uměleckou úrovní a brakem, rozpačitostí nad věkovými kategoriemi čtenářů. A nezměnil se ani profil těch, kteří se do služeb teorie, kritiky a historie literatury pro děti a mládež dávají: i dnes jsou to stejně jako před sto lety většinou zaneprázdnění a nadšení pedagogové a knihovníci, kterým hodnotná dětská četba není lhostejná.

markéta andričíková

Od príbehu k výtvarnému umeniu a naopak

KRÁTKY VSTUP DO SPOLOČNEJ HISTÓRIE VÝTVARNÉHO A SLOVESNÉHO UMENIA

Umenie od svojich počiatkov vychádzalo z podstaty napodobňovania skutočnosti, ktorá človeka obklopovala. Už umenie paleolitu je dôkazom toho, ako sa praveký človek usiloval symbolickým jazykom skutočnosť zachytiť. Najstaršie maľby na stenách jaskýň zachytávajú mnohé zoomorfné výjavy, naznačujú existenciu božstiev a niektoré z nich vytvárajú aj naratívne kompozície. Takou je napríklad kompozícia z jaskyne Addura (Sicília, Palermo), „kde sú vyobrazené čriedy koní, sobov a asi pätnásť ľudských postáv zhromaždených v skupinách. Jeden z mužov kráča s oštepom na pleci nasledovaný ženou s nošou na chrbte. Dvaja ďalší muži ležiaci na zemi majú nohy skrútené na chrbte a členky pevne priviazané ku krku. Pravdepodobne ide o rituálne škrtenie. Obklopené sú skupinou tanečníkov“ (Peyre, 2004, s. 3). Rituálna a posvätná úloha paleolitického (vizuálneho) umenia sa v neolite po vynájdení písma (napr. klinového Su-

mermi) rozšírila výraznejšie do naratívnych podôb archaických mýtov. V rozsiahlych mýtoch si ľudia potrebovali vysvetliť prírodné a vesmírne úkazy, zákonitosti ľudského života, jeho cyklu od narodenia, po smrť a posmrtný život. Aj tu môžeme identifikovať dokonalé symbolické systémy, vychádzajúce z pozorovania prírody, vesmírnych úkazov i každodenného života.

Aristoteles sa vo svojej Poetike vyjadruje k antickému umeniu ako napodobňovaniu skutočnosti nasledovne: „Zdá se, že básnictví vůbec vzniklo asi ze dvou příčin, a to přirozených. Neboť předně jest napodobování lidem vrozeno od malička, a tím sa právě liší člověk od ostatních živočichů, že si libuje v napodobování a že si osvojuje první poznatky napodobováním. Mimo to všichni se radují z napodobování. Důkazem toho jest, co se jeví při dílech uměleckých: některé věci neradi vidíme ve skutečnosti, ale obrazy jejich s největší podrobností provedené rádi pozorujeme... Toho příčina jest, že poznávání jest nejenom filosofům nejpřítomnější, nýbrž právě tak i ostatním li-

dem...” (Aristoteles, 1993, s. 9 – 10). Aj keď v ďalších pasážach Poetiky sa Aristoteles zaoberá podrobnejšie veľkou epikou (Homérovými eposmi) a drámou, z citovaného úryvku je zrejmé, že pod hlavičku umenia ako tvorivého napodobňovania skutočnosti zahrnul nepriamo aj vizuálne umenie (keď hovorí o obrazoch skutočnosti, na ktoré sa ľudia s potešením dívajú).

Aristotelove sformulované postuláty zásadne ovplyvnili umenie a pohľad naň až do konca 19. storočia a ich nadčasovú platnosť vnímame aj dnes. Pokiaľ ide o výtvarné umenie a jeho estetické postuláty, už v antickom Grécku, ako uvádza aj Jan Klimeš vo svojej monografii *Hledání významu v umělecké narativní ilustraci* (2015), nachádzame medzi ním a verbálnym umením paralely. Klimeš cituje slová gréckeho básnika Simónida z Keu – podľa Plútarcha,

ktorý mu vkladá do úst nasledovné: „*Poezie je mluvicím malířstvím a malířství mlčící poezií.*” (s. 29) Vzťahy a súvislosti medzi výtvarným umením a literatúrou sa teda v estetickom uvažovaní objavujú už od antických čias. Z tohto hľadiska je tiež zaujímavý aj psychologizujúci výklad vzťahu medzi textom a obrazom, ako ho v helénistickej estetike prezentoval Marcus Tullius Cicero (podľa Klimeša, 2015). Cicero chápal krásu na základe vonkajších, resp. perceptibilných vlastností a zdôrazňoval úlohu zraku v procese percepcie umeleckého diela. Naproti tomu stredoveká (kresťanská) estetika, vychádzajúca z judaistickej tradície, uprednostňovala auditívnu percepciu, pričom maliarstvo a sochárstvo sa spočiatku pokladalo za menejcenný druh umenia (*artes vulgares*) (tamže). Používanie obrazov sa do ranokresťanskej tradí-

Cena detskej poroty BIB 2019
(SVETOZÁR KOŠICKÝ, Slovensko)

cie dostávalo postupne, v úsilí prispôbiť sa antickému svetu, „privyknutému obrazom, ktoré dokazovali šírenie viery medzi ľudom“ (Jürgen Christern, 2004, s. 193). Tak sa napríklad dostala postupne k slovu ikonografia a sakrálné umenie zobrazujúce výjavy zo Starého a Nového zákona.

V novoveku sa aj vďaka rozsiahlemu dielu Leonarda da Vinci preklopil záujem o vizuálne umenie až k adorácii vizuálnych prostriedkov na úkor literatúry. Požiadavku zrovnoprávnenia maliarstva a literatúry v tomto období sformuloval v spise *O maliarstve* (pred r. 1435) Leone Battista Alberti a neskôr na jeho odkaz, ako aj na odkaz antického Simónida z Keu nadviazal Cesare Ripa v spise *Iconologia* (1618):

„Druhé (t. j. malířství) mlčí v prvém (t. j. poezii), a prvé mluví v druhém, takže se stává, že si jedno vyměňuje vlastnosti s druhým, o poezii se říká, že maluje, a o malířství, že popisuje. Obojí spěje k témuž cíli, totiž příjemně živit lidského ducha a utěšovat ho nejvyšší radostí.“ (In Klimeš, 2015, s. 53)

Neskôr v novoveku sa k (rozdielnemu) vzťahu medzi literatúrou a výtvarným umením vyjadroval vo svojich spisoch Gotthold Ephraim Lessing, pričom podľa neho hlavný rozdiel medzi maliarstvom a poéziou spočíva v tom, *„že každé z těchto uměleckých médií používá jiných vyjadřovacích znaků. Zatímco poezie ve vyjádření skutečných jevů pracuje s artikulovanými zvuky, malířství se vyjadřuje prostřednictvím tvarů a barev“* (Klimeš, s. 73).

Na Lessingovo dielo nadviazal (sčasti afirmatívne a sčasti polemicke) iný osvietenický polyhistor Johann Gottfried Herder, ktorý zastával názor, že literatúra, rovnako ako výtvarné umenie, môže zobrazovať aj časovo nesukcesívne deje, a že účinok po-

ézie netkvie v reprezentácii dejov, ale v tom, *„že odhaluje určitou duchovní sílu, která je uložena ve slovech“* (tamže, s. 74).

Tento krátky prehľad histórie vizuálneho (užšie výtvarného) a verbálneho (užšie literárneho) umenia a vzťahov medzi nimi môžeme uzavrieť úvahami amerického esejistu a kritika vizuálneho umenia Clementa Greenberga, ktorý, ako uvádza Klimeš (2015), v prvej polovici 20. storočia v eseji *Towards a New Laocoon (Smerovanie k novému Laokónovi, 1940)* rozvinul myšlienku rozdielnosti literárnych a maliarskych vyjadrovacích prostriedkov. Jeho názor sa však oproti jeho predchodcom zásadne odlišoval v tom, že sa dištancoval od reprezentatívneho ponímania umenia, odkláňal sa od mimetických princípov a napríklad v maliarstve požadoval úplné opustenie od piktorálnej figuratívnosti a potrebu držať sa čisto formálnych výrazových prvkov (farby, kompozície, maliarskeho rukopisu a pod.). Greenbergovo smerovanie k abstraktnému umeniu uvádzame na ilustrovanie celkovej situácie v literárnom i výtvarnom diskurze prvej polovice 20. storočia, keď sa umelci odklonom od referenčnosti umenia usilovali postihnúť skôr subjektívne ako objektívne procesy sprevádzajúce vznik umeleckého diela.

Uvedený prierez relevantnými náormi na umenie ako prevažne mimetické stvárnenie skutočnosti nám ukazuje, ako sa v priebehu vekov menili estetické požiadavky na literatúru či maliarstvo (príp. sochárstvo), a tiež nám ukazuje, ako blízko k sebe tieto „médiá“ mali a dodnes majú.

A tak Herderovu úvahu o duchovnej sile poézie spočívajúcej v symbolickom jazyku môžeme pokojne rozšíriť aj na iné druhy umenia, pretože práve du-

chovná sila a symbolický jazyk (v širšom význame tohto slova) je potenciálnou hodnotou všetkých umení a vedie nás aj k obraznému mysleniu ako špecifickému chápaniu sveta.

AKO SA PREJAVUJE VIZUÁLNY A VERBÁLNY POTENCIÁL UMELECKÉHO DIELA V TVORBE PRE DETI A MLÁDEŽ?

Ak sme hovorili prevažne o vizuálnom a deskriptívnom potenciáli výtvarného umenia a prevažne naratívnom potenciáli slovesného umenia, na tomto mieste môžeme rovnako uvažovať aj o naratívnom potenciáli výtvarného umenia a deskriptívnom potenciáli slovesného umenia.

Takisto sa opierame aj o zistenia Dominiky Petákovovej, ktorá o vzťahoch verbálneho a vizuálneho v umení uvažovala v súvislosti s obrázkovou knihou, resp. obrazovým naratívom vo svojej dizertačnej práci s názvom *Poetologické aspekty obrazových naratívov* (2019). V práci upozornila aj na to, že ide o „vizuálny alebo vizuálno-verbálny naratívny text, ktorý je súborom inštrukcií pre čitateľa, podľa ktorých prebieha rekonštrukcia naratívneho (fikčného) sveta“ (s. 23) a tiež v takýchto (obrázkových) knihách zdôrazňuje predpoklad existencie (vy)rozprávaného príbehu.

Aj keď sa na tomto mieste nevenujeme obrázkovým naratívom v pravom zmysle tohto slova, mnohé z ich charakteristík môžeme identifikovať aj v knihe Jany Bodnárovej *Moja prvá galéria* (2005) a knihe Moniky Kompaníkovej *Kde je Ester N?* (2019), pričom sa usilujeme poukázať, ako sa výtvarné umenie stáva zdrojom príbehu, a naopak – ako príbeh pomáha pri poznávaní zákonitostí výtvarného umenia, je-

ho histórie, spôsobu uchovávanania či vystavovania v galériách.

Prostredníctvom interpretácie týchto dvoch diel súčasných slovenských autoriek chceme ilustrovať, ako sa môžu vyjadrovacie prostriedky oboch druhov umenia spojiť do zaujímavého celku a sprostredkovať dieťaťu plnohodnotný zážitok i radosť z poznávania.

Obidve autorky majú významné výtvarné vzdelanie – Jana Bodnárová študovala dejiny umenia na FF UK v Bratislave a niekoľko rokov pracovala ako kunsthistorička, Monika Kompaníková vyštudovala na VŠVU v Bratislave grafiku a maľbu. V prózach oboch týchto autoriek je zjavné výtvarné videnie a cítenie, je tu prítomné množstvo vizuálnych obrazov – či už ako súčasti budovania naratívneho priestoru alebo modelovania postáv, či evokovania nálady či atmosféry.

MOJA PRVÁ GALÉRIA JANY BODNÁROVEJ AKO SPRIEVODCA PRÍBEHOM UMENIA

Väčšia časť obrazov, ktoré Jana Bodnárová zaradila do výberu *Mojej prvej galérie*, nesie v sebe potenciál príbehu. Autorka s týmto potenciálom veľmi dôkladne pracuje – v chronologicky radených výjavoch prináša malým čitateľom mikrodramy, ukazuje im, ako sa dá vstupovať do krajiny obrazu, čo si treba všímať, ako sa dá o obraze uvažovať. Jej kunsthistorické vzdelanie jej umožňuje vidieť umelecké diela v kontexte svojej doby a takýmto spôsobom prináša poznanie aj detskému adresátovi. Je to zaujímavý a aj celkom napínavý príbeh umenia. Navyše, všetky obrazy sú vizuálne dotvorené ilustráciami Miloša Koptáka a Denisy Stanišlavovej. Jemné perokresby v obraze aj mimo neho prinášajú čitateľom istý

klúč k interpretácii obrazu aj jeho slovesného stvárnenia. Dôležité však je, že sú tu vkladané s citom, nevyrušujú dieťa pri vnímaní.

Za každou verbálnou interpretáciou obrazu a akousi „zastávkou“ vo svete umenia je jednotiaci hlas – hlas tichej rozprávačky ako sprievodkyne dieťaťa po „svojej“ galérii. Privlastňovacie zámeno *moja* v názve možno totiž čítať dvojakým spôsobom: je to Bodnárovej galéria a zároveň je to galéria každého čitateľa tejto knižky.

Jana Bodnárová sa čitateľovi prihovára jazykom, ktorý mu je blízky, vtáhuje ho do príbehov jednotlivých obrazov cez mnohé otázky: „*O čom to ustavične, už vyše päťsto rokov, spievajú dvaja speváci a jedna speváčka? O láske? O vianočných anjeloch? O hrách v zámočkej záhrade?*“ (s. 22, uvažovanie nad olejomaľbou talianskeho renesančného maliara Lorenza Costu *Koncert*, 1485 – 1495). Tiež čitateľa aktivizuje cez priame oslovenia: „*A teraz pssst! Ticho! Kráčať po špičkách! Maliar nám otvára dvere. Ideme na neohlásenú návštevu.*“ (s. 54, z reflexie olejomaľby moderného maďarského maliara Józsefa Rippl-Rónaia *Flox a Filox*, 1903).

Kompozícia knihy je dôsledne premyslená. Bodnárová na každej dvojstrane predstavuje čitateľom verbálne aj vizuálne vždy nové dielo v chronologickom radení. Je veľmi zaujímavé, že si z výtvarných dejín nevyberá vždy iba tie najslávnejšie osobnosti, ale skladá vlastný, precítený príbeh umenia. Ako píše Zuzana Stanislavová (2006): „*Výsledné lyrické impresie a rekonštrukcie (možných) drám skrytých vo výtvarnom diele sú esteticky pôsobivé a zároveň nenápadne a nevtieravo inštruujú, akým spôsobom možno vnímať a zažívať umelecké výtvarné dielo.*“ (s. 8 – 9)

<http://old.litcentrum.sk/35009> V tejto súvislosti treba ešte vyzdvihnúť aj fakt, že Bodnárovej úmysel odhaliť pred detským čitateľom možnú „drámu“ ukrytú v obraze sa odráža aj v tom, že všetky vybrané obrazy v *Mojej prvej galérii* majú v sebe tento dramatický potenciál a zároveň v mnohých z nich figurujú deti (či už ako hlavné alebo vedľajšie objekty výtvarného stvárnenia).

KOMPANÍKOVEJ KDE JE ESTER N? AKO SPRIEVODCA PRIESTOROM SLOVENSKEJ NÁRODNEJ GALÉRIE

Kompaníkovej kniha *Kde je Ester N?* s podtitulom *Príbeh o tom, čo všetko sa dá stratiť a nájsť počas jednej noci v Slovenskej národnej galérii* vznikla na objednávku SNG. Autorkino výtvarné vzdelanie, ale aj jej prirodzená schopnosť vnímať a prežívať svet detí okrem poznania mnohých faktov o kontroverzne prijímanej budove SNG prináša čitateľom zaujímavý príbeh o hľadaní vlastného miesta vo svete. Tak, ako si funkcionalistická architektúra (podľa projektu Vladimíra Dedčka zo 60. rokov minulého storočia) spájajúca historickú (neorenesančnú) budovu Esterházyho paláca s administratívnou časťou tzv. Premostením musela (alebo aj musí) hľadať svojich priaznivcov a svoje miesto v urbánom priestore, podobne si hľadá svoje miesto (v intímnom priestore rodiny, aj vo svete) tínedžerka Ester. Tento moment vystihuje prológ príbehu, v ktorom sa priamym prehovorom predstavuje jeho protagonistka: „*Volám sa Ester. Nikto ma nemá rád... Teda, aby som bola presná, mám pocit, že ma nikto nemá rád... A aby toho nebolo málo, často ma prepadne pocit, že nechápem vôbec, ale vôbec nič. Že som úplne mimo: asi ako tamtá budova: príliš*

Cena primátora hlavného mesta Bratislavy, BIB 2019

(BORIS ŠIMA, Slovensko)

odlišná, príliš hranatá, extravagantná, čudná. Zavádzia a vyrušuje. Nehodí sa tam, kde práve je. Nehodí sa nikam a k ničomu. Nepochopiteľná. Ako ja.“ (bez uvedenia čísla strany)

Paralela medzi dievčaťom a budovou SNG upriamuje čitateľovu pozornosť, resp. vyvoláva jeho zvedavosť dvojakým smerom – na budovu, ktorá všetkých vyrušuje svojím vzhľadom, a zároveň na dievča, ktoré sa cíti nepochopené, stratené vo svete iných ľudí, na dievča, ktoré už nie je dieťaťom a zároveň ešte nie je dospelá, teda má pocit, že nikam nepatrí. Táto paralela je podložená aj vizuálne – stojacou smutnou Ester pred budovou galérie, presnejšie pred betónovým premostením zakrývajúcim nádvorie Esterházyho paláca.

Zo sujetového hľadiska sa príbeh viaže na jedno poobedie až večer, keď sa Ester v preplnenej električke vracia zo školy, a na medzizastávke sa (ako

mnohokrát predtým) ocitne pred hranatou a čudnou budovou Slovenskej národnej galérie. „Nikdy jej však nenapadlo vojsť dnu, veď do galérie chodia len školské výpravy, dôchodcovia a umelci.“ (s. 10) Ester nemá v pláne do nej vstúpiť, ale napokon je nútená tak spraviť, lebo sa jej tam stratí jej nezvyčajný domáci miláčik a zdá sa, že aj jediný priateľ – potkan Ernest. Takto sa vlastne dostáva do priestoru galérie, kde je kvôli Ernestovi nútená dôkladne si prezrieť všelijaké miesta. Ako píše Milena Šubrtová (2019): „*Dívka je konfrontovaná s dosud nezažitým pohľadom na umenie, jež je na hony vzdálen učebnicovému teoretizovaniu, zato vychází z důvěrné znalosti galerijního provozu a přirozeného respektu k umělecké tvorbě, jejíž hodnota je posuzována schopností vyvolat emoce.*“ (s. 51) Sprievodcom po tomto – bežne neprístupnom – priestore sa pre Ester stáva elektrikár, pán Antoš, kto-

rý jej trpezlivo vysvetľuje, v čom spočíva práca reštaurátora, archivára, kurátora a iných ľudí v galérii. Okrem tohto stretnutia Ester pri svojom pátraní natrafí na zvláštneho chlapca, syna kurátorky.

Pod vplyvom spomínaných okolností Ester prehodnocuje svoj pohľad na budovu. Dokladujú to aj nasledujúce slová: „To prehistorické hranaté monštrum, čo zvonka vyzerá, že si pomýliło priestor aj čas svojho výskytu, že sa nešťastnou náhodou zakliesnilo medzi starými čindžiakmi a skamenelo tam, zvnútra vyzerá ohromujúco.“ (s. 14) Tento výjav, ako aj spôsob ilustrovania knihy (Barborou Idesovou) – kde sa dajú niektoré veci uvidieť iba s použitím špeciálnych fólií (modrej a čerenej – vložených do kníh ako lacetky), privádza čitateľov k dôležitému poznaniu: Treba rozlišovať medzi tým, ako sa veci aj ľudia javia v našich očiach pri letmom, povrchnom pohľade, a tým, ako sa javia pri detailnom pohľade, či pohľade dovnútra. Zjavne sa tu implicitne naznačuje potreba priblížiť sa – aby sme neodsudzovali to, čomu nerozumieme, alebo od čoho sme veľmi vzdialení (fyzicky aj duševne).

Približovanie sa k objektom (a zároveň aj k ľuďom), ako nevyhnutný krok k ich hlbšiemu spoznávaní, možno chápať ako leitmotív celého príbehu. Tak sa kniha, ktorá vznikla na objednávku a v poznámkovom aparáte poskytuje aj faktografické údaje o SNG a vystavených umeleckých dielach, stáva aj sprievodcom po duševnom svete mladého dievčaťa. Z tohto hľadiska je potom príznačná aj záverečná pasáž príbehu, kde si pán Antoš po úspešnej galerijnej misii s Ester a potkanom Ernestom konečne vydýchne a „sadne si do strojovne na najvyššom poschodí galérie s výhľadom na strechy Staré-

ho Mesta a hrad, prevesí cez zábradlie vypraté montérky, na stole si rozloží niekoľko kĺbiek pospletaných káblov a s uspokojením sa pustí do ich rozpleťania. Krása sa totiž dá nájsť všade.“ (s. 79)

Poznámka: Príspevok je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu KEGA 022UPJŠ-4/2017 Jazyk a literatúra v súčasnom sociokultúrnom a mediálnom kontexte.

LITERATÚRA

- ARISTOTELES, 1993. *Poetika*. Praha: GRYP. ISBN 80-85829-01-0.
- CHRISTERN, J., 2004. Ranokresťanské umenie. In *Svetové dejiny umenia*. LAROUSSE S. A. 1990. s. 193 – 201. ISBN 80-7181-937-9.
- KLIMEŠ, J., 2015. *Hledání významu v umělecké narativní ilustraci*. Brno: Filozofická fakulta MU. ISBN 978-80-210-8059-1.
- PETÁKOVÁ, D., 2019. *Poetologické aspekty obrazových naratívov* [dizertačná práca]. Košice: FF UPJŠ.
- PEYRE, Ch., 2004. Západná Európa od praveku po Keltov. In *Svetové dejiny umenia*. LAROUSSE S. A. 1990. s. 1 – 7. ISBN 80-7181-937-9.
- STANISLAVOVÁ, Z., 2006. Keď neprší, aspoň kvapká. Pôvodná tvorba pre deti a mládež v roku 2005. In *Bibiana, revue o umení pre deti a mládež*, roč. XIII, č. 2/2006. s. 1 – 10. ISSN 1335-7263.
- ŠUBRTOVÁ, M., 2019. Proč obrazy potřebují knihy. In *Bibiana, revue o umení pro děti a mládež*, roč. XXVI, č. 2/2019. s. 51 – 52. ISSN 1335-7263.

eva pršová

Otváranie zásvetia

O živote a smrti
v rozprávke
H. Ch. Andersena
a Oscara Wilda

Život každého človeka sa končí smrťou, a preto je prirodzené, že človek vníma svoj život ako cestu, ktorá musí mať koniec. Tak ako sa zaoberá otázkami života, nie sú mu cudzie ani otázky smrti, ktorá nie je len opakom života, ako o nej píše A. Sládkovič, ona so životom bezprostredne súvisí: „...smrť ruší život a život rodí smrť“. Ale aby dal zmysel životu aj smrti, básnik sa vzápätí pýta: „Čo ale som ja? Čo určenie moje?“ Aj starozákonný žalmista sa vyrovnáva s konečnosťou ľudského života tým, že si kladie otázku, ako je možné, že človek je na jednej strane iba „o niečo menší od anjelov“, lebo ho Pán „slávou a ctou ovenčil a ustanovil za vládcu nad dielom božích rúk..., všetko mu položil pod nohy“, no na druhej strane tento dar života ohraničil konečnosťou a urobil človeka smrteľným. (Žalm 8)

Zamýšľame sa nad životom, čítame o živote a hovoríme o zmysle bytia či životnom cieli, nemôžeme sa preto nedotknúť problematiky odchodu z tohto sveta. Aj v literatúre sa prirodzene vynárajú otázky zmysluplného či premárneného života, na konci ktorého

je smrť. Dokonca aj v literatúre pre deti, aj keď počas niekoľkých uplynulých desaťročí sa zámerne isté témy obchádzali a tabuizovali pod vplyvom ich prehodnocovania, eliminácie či priepustnosti spoločnosťou. No v alegorickej podobe sa so smrťou deti stretávali už v ľudovej rozprávke, spomeňme si len na Dobšinského rozprávky, ktoré sa hemžili obrazmi „zubatej“, kostlivcov či postáv zo záhrobia, alebo rozprávky zo zbierky J. Polívku, ktoré už v názvoch indikujú smrť.¹ V sociálnej próze a próze s tematikou vojny sa v prvej polovici minulého storočia dokonca programovo včleňovali obrazy z odvrátenej strany života, ktoré boli veľakrát ťaživé a smutné. Veď kto si nespomenie na smrť otca v poviedke Jano Fraňa Kráľa, náhlu smrť otca hlavného protagonistu v novele Ivkova biela mať spôsobenú nešťastnou náhodou či smrť úbohej sirotky Červenáka z Ondrejovovej Zboj-

¹ Smrť-kmotrička, Smrť kmotra a zázračný lekár, Smrť donesená na svadbu, Smrť dovezená do krčmy, Smrť zahnaná pozdravom pri kýchnutí, Smrť oklamaná ševcom, Smrť upokojená inou obeťou, Rytier a smrť, Smrť...

níckej mladosti? Postavy umierali, lebo bolesť a utrpenie boli súčasťou života rovnako detí aj referenčných hrdinov z dobovej literatúry.

Medzi žánrami v čítaní detí má stále silnú pozíciu autorská rozprávka, ktorá nesie potenciál autorskej poetiky aj životnej skúsenosti. Súčasťou filozofickej a symbolickej koncepcie autorov býva veľakrát metafora či enigmatické obrazy smrti. Na začiatku tohto moderného žánru stál H. Ch. Andersen a rozprávkovú štruktúru rozšíril o nové nezvyčajné postavy, prostredie aj emócie, ktoré narúšali kánon folklórnej rozprávky, no nezrušili jej etické poslanstvo. Anderse nove rozprávky sú aj smutné, bez jednoznačného víťazstva dobra či šťastného konca, jeho postavy veľakrát umierajú, lebo symbolizujú dôležité stránky života. Mária Ďuríčková kedysi napísala, že literatúra má dieťa zaujať zážitkom, ale rovnako má „*vplývať na jeho mravné vedomie, vzbudiť v ňom záujem o lásku k ľuďom, zvieratám, k prírode, ... prebudiť v ňom ušľachtilé vlastnosti dobrého, čestného, tolerantného človeka.*“ (Bibiana, 1994, s. 32) Šance literatúry sa zvyšujú, ak ide o silný, predovšetkým emóciami naplnený príbeh, ktorých má Andersen nemálo, aj keď v niektorých, založených pravdepodobne na ľudových rozprávaniach, prevažuje výchovná stránka. Rovnako nevšedné príbehy aj s výchovným vplyvom má v rozprávkových súboroch aj Oscar Wilde. Vo väčšine ich príbehov sa prekonáva strach zo smrti prostredníctvom jej metaforizácie, symbolizácie a obradovosti, akoby v zmysle Wic-zorekovej myšlienky, že „*smrteľnosť je hanebným kazom na pyšnej podobizni človeka*“ a zmierenie sa s ňou si vyžaduje „*osvojenie si smrti tým, že sa jej udelí status symbolu a vytvorí sa obrad, ktorý zdôrazní jej majestátnosť.*“

Pozornosť sústredíme najskôr na tragickosť zomierania detí, čo Andersen vo svojich rozprávkových príbehoch predostiera zjemňovaním pomocou spirituality, vnáša do príbehov kresťanskú symboliku anjela, lietania, kvetov, záhrady a najmä svetelných obrazov v spojení s Bohom. Mierne odľahčuje ťaživosť atmosféry a ťažko povedať, či je tento zámer nasmerovaný k detskému alebo skôr k dospelému čitateľovi. V jednej z najznámejších rozprávok *Dievčatko so zápalkami* sa osud hrdinky završuje v silvestrovskú noc a na ceste za mŕtvou starkou dievčatka ju sprevádza svetlo, teplo a úsmev. Jej odchod však nemá skľučujúci a trpký tón, lebo odchádza z bezvýchodiskovej situácie strachu z despotického a prísneho otca a chladnej zimnej noci do radostnej prítomnosti Boha, kde na ňu čaká niekto, kto ju miluje: „*Ešte nikdy nevyzerala starénka taká veľká a krásna! Vzala dievčatko za ruky a vznášala sa s ňou vysoko v lesku a radosti, tak vysoko, tak vysoko, tak vysoko. Zima, hlad a strach boli preč – boli u Boha.*“ Smrť v tomto príbehu nie je nevyhnutná, ale je tou lepšou alternatívou k smutnému životu. V rozprávke *Anjel* sa od začiatku demonštruje zomieranie a smrť. Sociálne cítenie a súcitiť sa v tomto príbehu u autora pretavilo do poetizovania toho najtragickejšieho momentu a otázky života po smrti. To, čo je mimo poznania dieťaťa, sa zrazu odtajňuje, zobrazuje sa ako známy rituál, lebo veď tento jav je tu prítomný od nepamäti a prišiel čas, aby sa s ním aj dieťa konečne zoznámilo. To anjeli si chodia na svet po deti, aby s nimi odleteli vysoko do neba a dovoľia im vziať si len kvety, ktoré najviac milovali: „*Dieťa roztvorilo svoje oči a zadívalo sa v skvelú, jasnú tvár anjelovu, a v tej chvíli boli už v božom*

Plaketa BIB 2019
(GUILHERME KARSTEN, Brazília)

nebi, plnom radosti a blaha. Boh privinul mŕtve dieťa k svojmu srdcu a vtom mu narástli krídla, aké mal jeho anjelský sprievodca, a leteli teraz spolu ruka v ruke.“ Aj ono teraz bude môcť zletieť na svet a vziať so sebou niekoho iného, komu umožní premeniť sa na anjela.

Motívy zániku a pominuteľnosti sú prítomné vo väčšine rozprávok, lebo súvisia s motívmi zmyslu bytia, ako sme o nich už písali na stránkach tejto revue. Andersenove obrazy smrti sa spájajú prevažne s kresťanskou symbolikou, spiritualitou, personifikáciou vecí, aby prostredníctvom nich overoval, či má a prečo má život zmysel. Ten sa veľakrát potvrdzuje až v okamihu odchodu zo života. Tak je to aj v príbehoch o smreku či jedličke, sedmokráske, statočnom vojačkovi alebo starom dube, ktorý sníva svoj posledný sen.

Opozíciou k podobám konečnosti s atmosférou smútku sú obrazy prežiarené nádejou (svetla) a výsledkami tvorivého životného úsilia. Život má zmysel vtedy, keď bol plný práce, aj keď často jednotvárnej, ale bol aj plný lásky a obetavosti pre druhých. Ak samotný protagonista neverí vo vlastnú jedinečnosť, autor ponúka čitateľovi nenásilnou formou posolstvo viery v samého seba. Ak má zmysel jestvovať, potom má zmysel aj zomrieť.

Mierne odlišná situácia je v príbehoch, v ktorých autor nepíše o smrti vecí v prírode, ale v ktorých píše o smrti dieťaťa, a to tak, že projektuje vlastné zážitky a skúsenosti z priateľstva s mnohými rodinami. Čítaval pred spaním mnohokrát chorým deťom príbehy alebo vlastné rozprávky a prežíval s nimi ich smutné osudy. Milan Richter píše, že Andersenovu kariéru slávy

vlastne začala báseň *Zomierajúce dieťa*, ktorá sa zrejme zrodila v jednej z takých chvíľ a v ktorej „po prvý raz vôbec v európskej poézii vykreslil dramatické minúty z pohľadu dieťaťa“. (2005, s. 48) Rozprávka *Anjel* sa z tohto pohľadu javí ako útecha a nádej dieťaťu v podobe transformácie na anjela, no príbeh *O dieťati v hrobe*, jeden z najsmutnejších a asi aj najsentimentálnejších u Andersena, má byť útechou skôr pre matku, ktorá dieťa stratí. Motív matky, milujúcej, smútiacej a plačúcej bez akejkolvek útechy a nádeje, schopnej ísť v noci na hrob dieťaťa a odovzdať túžbu nasledovať ho, je známy v európskom priestore, migruje naprieč literatúrou aj rozprávaním s prvkami transcendentálnosti. No málokto tuší, že sa objavil už v Andersenovom rozprávkovom súbore. V rodine zomiera najmladší syn a v príbehu sa rozohráva symfónia matkinho smútku potom, ako si uvedomí, že smrť je konečná, človek sa po nej premení na popol a na veky zostane prachom. Stráca dôveru v Boha, prestáva komunikovať s mužom, nevidí, že aj on smúti, nezdieľa bolesť s ním, zostáva pohrúžená v žiali, nestará sa o staršie dcéry, nedokáže ďalej žiť, iba leží v posteli. Jednej noci krátko po pohrebe sa vyberie na cintorín, ľahne si na hrob svojho dieťaťa a v sne sa jej prostredníctvom postavy Smrti otvorí zázračný priestor, priestor pod zemou, v ktorom nachádza svoje dieťa a opäť ho môže objat a tešiť sa s ním. Dieťa je šťastné, uvedomuje si svoju transformáciu a nutnosť odísť z priestoru pod zemou ďalej, tam, kde sa strácajú všetky postavy, ktoré do sieň vstúpia, no nemôže: „*Musím teraz letieť, mamička!*“ povedalo dieťa, „*musím letieť so všetkými ostatnými veselými deťmi priamo k dobrému Pánu Bohu. Ja by som tak rád išiel, ale keď ty*

plačeš, ako teraz, nemôžem sa od teba odtrhnúť, a ja by som tak rád išiel!“ Ono počuje spev a nádhernú hudbu, no „*matka nič nevidela, ani tam, kam dieťa ukazovalo, nič, len tmavú noc; dívala sa zrakom pozemským, nevidela tak, ako dieťa, ktoré Boh k sebe povolal. Počula zvuky a hlasy, nie však slová*“. Zhora sa ozvali hlasy jej živých detí a manžela a výčitka dieťaťa v sieni smrti „*Mamička, či ty si ich zabudla?*“ v nej vyvolá pocity úzkosti a strachu o tých živých hore. Uvedomí si, že ona sem ešte nepatrí, jej dieťa, oslobodené od matkinho žiaľu, sa s úsmevom stráca v priestore a ona sa presúva nahor. Sen jej umožnil pochopiť nezvratnosť osudu, ale zároveň precítiť vieru v iný život a v opätovné stretnutie, za čo ďakuje Bohu a vracia sa opäť silná k svojej rodine. Silný akcent na kresťanské vnímanie konečnosti života na tomto svete a jeho pokračovanie v inej dimenzii s predpokladom opätovného stretnutia s blízkymi pod láskavým okom Boha využíva Andersen ako ospravedlnenie deťom za prirodzený vývoj a ako istú ochranu pred ťaživosťou a beznádejnosťou z konca ľudského života, ako o tom píše M. Eliade v súvislosti s existenciou univerzálneho Ducha. (2019, s. 128 – 129)

Ďalší z tvorcov modernej autorskej rozprávky, Oscar Wilde, priamo nadviazal na symboliku a filozofiu Andersenovej rozprávky, v mnohých príbehoch preberá motívy, postavy z jeho rozprávok a komponuje ich v iných súvislostiach a dáva ich do iných vzťahov. Aj on písal o smutných osudoch a tragických životných rozhodnutiach, on si na rozdiel od Andersena vyberá postavy výnimočné a z nevšedného prostredia. To, akým spôsobom píše o dôležitých vlastnostiach človeka a prejavoch ľudskej duše, vypovedá o jeho inkli-

nácii k estétstvu a aj rebélii. Svoje poznanie a hodnotiace závery zaodel do symbolických príbehov plných paradoxov, komponovaných na protikladoch hodnôt a životných javov. Základnou hodnotou je v každom rozprávkovom príbehu život a jeho kvality, potom automaticky opakom je smrť. Práve prostredníctvom spodobení smrti, jej príčin, spôsobov a dôsledkov, môže upozorniť na niektoré nemenné a trvajúce hodnoty alebo na opačnom póle abnormality či deformácie ľudského správania. Najostrejšie tento kontrast zdôraznil v rozprávkach *Šťastný princ* a *Slávik a ruža*. Šťastný princ ako predobraz pozlátenej a drahými kameňmi vyzdobenej sochy počas života neve-del a ani nevidel. Najčastejším pocitom bola radosť a bezstarosť, ani netu-

šil, že existuje aj niečo iné. Nie je ťažké byť šťastným, keď chýba poznanie, ktoré človeka mení a zároveň ho aj oťažieva. S jemnou alúziou na život Budhu bol počas života chránený od celistvosti života, zakúšal iba jeho peknú tvár. A paradoxne po smrti, už ako kamenná socha na vysokom podstavci, vidí a vie o všetkej biede sveta, preto ňou trpí. Príbeh sa začína vtedy, keď do mesta priletí lastovička, aby sa ukryla pod sochou ešte predtým, než odletí do teplých krajín. Prosby sochy o pomoc pre biednych ľudí v meste ju najskôr nechávajú chladnou, je zameraná len na svoju cestu do Egypta, do teplej krajiny, čo je jej prirodzená túžba a jediný cieľ. Súcit akceptuje nerada, postupne však „žije“ princovo poznanie, plní jeho prosby a všetky ozdo-

Plaketa BIB 2019
(ANDRÉ LETRIA, Portugalsko)

by zo sochy rozdáva núdzny m v meste. Odmena sa dostáva aj Andersenovmu dievčatku so zápalkami, tentoraz nemusí umrieť, ale prináša domov drahokam. Pomáha krajčírke, študentovi, až ju pomoc iným začne tešiť a zohrieva ju. Zmieruje sa s tým, že do Egypta už nedoletí. Pomocou iným cestu završuje a do Egypta sa dostáva imagináciou a rozhovormi so sochou. V duchu Heglovej myšlienky, že nikto neodchádza skôr, než dosiahne svoj cieľ, lastovičky sa stáva cieľom táto cesta: „*Nejdem do Egypta,*“ povedala lastovička. „*Idem do príbytku smrti. Ved' smrť je sestrou spánku, však?*“ Pobožkala Šťastného princa na pery a padla mu k nohám mŕtva. Jazykovými univerzáliami „príbytku“ a „spánku“ autor zjemňuje tragickosť rozprávkového príbehu, no rozhodne nie celkom vhodného pre najmenších čitateľov, aj keď v závere odmeňuje úsilie princa a lastovičky Boh odmenou ich stálej prítomnosti vedľa neho. Princ teda musí umrieť, aby spoznal tragédiu života, obetuje sa ako socha a umiera druhýkrát a lastovička, súc si vedomá nemožnosti splniť cieľ cesty do teplej krajiny, umiera v obetavosti pre druhých. Navonok sa ich smrť môže javiť zbytočná aj napriek obeti, no zaručila im večnú slávu a posmrtný život v blízkej prítomnosti Boha. Takýmto záverom sa aj O. Wilde prikláňa k spirituálnemu pokračovaniu života v inej forme, ale aj posmrtnej odmeny za skutky v prospech iných v podobe symboliky mŕtveho vtáčika a oloveného srdca.

Rovnako nezmyselná a zbytočná sa na prvý pohľad môže zdať aj smrť slávika v rozprávke *Slávik a ruža*. Námetom sa stala povest' o vtákoch, ktoré zaspievajú jediný raz v živote, napichnuté na trne v kríku, a potom umierajú. Rozvinul ho tematizovaním opozície prírod-

ného sveta k ľudskému. Práve ľudský svet v postavách študenta a malichej dievčiny mu umožnil transfer podstatných myšlienok svojho umeleckého programu do rozprávkového textu. Pri ich opise a konaní (podobné sentencie sa objavili aj v závere rozprávky Šťastný princ, ktorý keď stratil všetku svoju krásu, prestal byť užitočným) sa ozývajú viackrát jeho názory, že krásu, vytvorená ľudskými rukami, je nadradená životu a prírodnej kráse. Vzácné drahokamy, spony a brošne, ktoré môžu zdobiť slečnu na plese, majú oveľa väčšiu hodnotu ako ruža vykúpená krvou slávika. Takýto postoj autora súvisel s dobou, v ktorej v obrovskej masovej produkcii a tovarového fetišizmu sa „básnik odsúva na okraj spoločnosti,... stáva sa nositeľom schopností, ktoré nie sú potrebné“ (Vilikovský, s. 11). Podľa Wilda utrpenie tvorilo súčasť údely umelca, preto sú tie výnimočné básnické schopnosti a svet umenia presunuté do prírody, ktorá (v akomkoľvek čase v súboji s človekom) utrpí porážku. V príbehu sa svet prírody personifikuje s dôrazom na emócie a vzťahy. Zápletká v podobe chýbajúcej červenej ruže v záhrade, ktorú si zažehlala slečna ako podmienku k tancu, rozohráva v dvoch líniách študentovo šomranie a ponosy a ódu na lásku v podaní slávika, ktorý si vypočul študentovu sťažnosť. Kým študent zostáva pasívny, svet prírody oživa a v čase, keď všetky červené kríky vymrzli, sa stáva záchrancom slávik svojou vierou a nádejou vo večnú lásku. Svojím spevom, ktorý je krásny a výnimočný, je schopný tvoriť zázraky. No tento zázrak je spojený s obrovskou obeťou, slávik musí spievať nabodnutý na ružový krík, aby sa trň dotkol jeho srdca, jeho krv sa musí preliať do žíl ružového kríka a stať sa jeho krvou, ktorá sfarbí ružovú kvetinu do červe-

Plaketa BIB 2019
(CHIKI KIKUCHI, Japonsko)

na. Spočiatku sa mu zdá, že smrť je vysoká cena za jednu ružu, no svoje srdce považuje za menej ako srdce ľudské, má preto zmysel zomrieť pre lásku človeka. A tak sa slávik obetuje aj napriek smútku celej ostatnej prírody, lebo *„láska je skutočne čosi zázračné. Je vzácnejšia než smaragdy a drahocennejšia než pravé opály. Nedá sa kúpiť za perly ani granáty, neponúka sa na jarmoku. Nemožno s ňou obchodovať, ani ju zlatom vyvážať.“* Obraz smrti sa nesie v tragickej atmosfére spevom o večnej a nikdy nekončiacej láske. Prudká bolesť, ktorú vtáčik pocíti v okamihu konca, ho prinúti spievať ešte vášnivejšie, kým sa rubín jeho srdca nepreleje do srdca ruže. Skutočná krása a umenie, ktoré sa rodí v bolesti a utrpení, však má cenu len pre toho, kto je schopný ju vnímať a oceniť. A pretože v tomto príbehu *„drahokamy majú oveľa väčšiu cenu ako kvety“*, ruža skončí na ulici pod kolesami voza ako symbol lásky, ktorá je poriadnou hlúposťou a navyše je nepraktická.

Motívy smrti v ďalšom z tragických príbehov O. Wilda sú vsadené do oveľa realistickejšieho prostredia, aj keď

je opäť výnimočné a nezvyčajné. Ide o španielsky kráľovský dvor, na ktorom sa odohrávajú tragédie troch postáv: španielskeho kráľa, jeho dcéry a trpaslíka-zabávača. Obrazy Diega Velasquéza Dvorné dámy (Malé dámy) alebo Malá infantka inšpirovali autora ku kresbe osudu malej princeznej, ktorá je zošnúrovaná nielen tesnou krinolínou, ale aj pravidlami a vzťahmi, ktoré determinujú jej osobnosť. Ďalšia postava z obrazu, ktorá zaujala Wilda, je postava liliputa alebo liliputky, ako ich nazval ešte Velasquéz. Princezná a trpaslík ako predstavitelia dvoch diametrálne odlišných svetov so ocitli na chvíľu vedľa seba aj v rozprávke *Infantkine narodeniny*. Hneď v úvode rozprávky sa dozvedáme, že kráľ už dvánásť rokov smúti za mŕtvou kráľovnou, ktorú si dal zabalzamovať a chodí ju navštevovať, aby sa kochal v jej mŕtvej kráse a upadal do smútku. Každý pohľad na dcéru mu pripomenie manželku, preto sa infantke vyhýba a ak sa im stretnú pohľady, vždy je smutný a zamyslený. Kult mŕtvej mu bráni venovať sa štátnickým záležitostiam, zanedbáva krajinu, ľudí. Zaslúbil sa so Ža-

losťou a miluje ju väčšmi ako Krásu, čo už kráľovstvu aj krajine prinieslo nemálo problémov a konfliktov. Kráľla formuje dávna smrť manželky až natoľko, že zabudol na svoje živé dieťa a nechal ho napospas cudzím vychovávatelom bez lásky a jediného blízkeho človeka. Infantka je osamelá a túži po otcovej pozornosti, nemá priateľov a aj keď starostlivosti od služobníctva a dvoranov sa jej dostáva dostatočne, nik ju naozaj ako človeka nelúbi. Jediný deň, kedy sa môže hrať so všetkými deťmi a zabávať sa, sú je narodeniny. Práve oslavuje dvanáste a jedno z čísel, ktoré ju má pobaviť, je tanec trpaslíka z lesa. Objavili ho poľovníci len pred dvoma dňami a priniesli infantku ako prekvapenie. Jeho otec bol chudobný uhliar a bol vlastne rád, že „sa zbavil takého mrzkého a nepodareného decka“. Napriek tomu, že sa všetci vysmievajú jeho škaredému vzhľadu a opovrhujú ním ako zohaveným stvorením, „ktoré príroda v akomsi rozmare stvorila ostatným na posmech“, on si vôbec neuvedomuje vlastný groteskný výzor, krátke hrbaté telo, krivé nohy a znetvorenú hlavu. Sám sa nikdy nevidel, preto bol šťastný a neustále v dobrej nálade. Personifikovaný svet prírody sa k nemu stavia rozdielne: krásne a voňavé kvety ho nenávidia za jeho výzor, vtáci a jašteričky ho milujú pre jeho dobré srdce. A práve z tohto základného protikladu škaredosti a dobroty srdca sa odvíjajú ďalšie opozície v postavách trpaslíka a infantky. Infantka je krásna, pekná, lúbezná, roztomilá, zabáva sa, lebo jej je to konečne v jediný deň v roku dovolené. A z tohto rozmaru hodí bielu ružu trpaslíkovi, lebo ju jeho tanec zabavil a rozosmial. Niekdde podobný obraz videla, tak ho zopakovala. Trpaslík, pre všetkých obluda, škaredé stvorenie a šašo, no vnútri

čistý a úprimný, pochopil ružu ako vyznanie lásky. Pretvárke a žartom nevelmi rozumie, preto sa teší na druhý tanec. V paláci však objaví zrkadlo, ktoré mu vyjaví jeho podobu a on zrazu všetko pochopí: „*Tak teda on je ten netvor a hrbáč, to on je taký odporný a smiešny. On sám je tá obluda a z neho sa to všetky deti smiali, a malá princezná, o ktorej si myslel, že ho lúbi – aj ona sa iba posmievala jeho ošklivosti a bavila sa na jeho krivých nohách a rukách... Odplazil sa, aby obludu nevidel, a zakryl si oči rukami. Zaliezol ako nejaké ranené zviera do tieňa a tam ležal a kvíľil.*“ Toto poznanie je také silné, že ho zabíja, puklo mu ranené a sklamané srdce. V okamihu jeho smrti ho žiada infantka o veselý tanec, ona nič nepochopila z toho bolestného zvíjania a plaču, jej svet sa definitívne uzatvára záverečnou vetou: „*Želám si, aby tí, čo sa prídu nabudúce so mnou hrať, nemali srdce!*“ Dievča, ktoré toto želanie vysloví, má „*nežné pery, podobné lupienkom ruže*“, ktoré sa neskrivia súcitom, prekvapením ani plačom, ony sa skrivia iba opovrhnutím. Akoby celý príbeh, celá tá záplava slov smerovala k tejto poslednej vete, v ktorej je opovrhnutie, ale zároveň aj zúfalstvo a bolesť. Wilde ponechal infantku napospas chladnému a vypočítavému kráľovskému dvoru bez detskej radosti s dôrazom na jej pýchu a nadutosť, ale verí, že citlivý čitateľ pochopí aj jej nešťastie. Možno, že sa tento príbeh k deťom v súčasnosti dostáva ťažšie, ale nie je to pre jeho mrazivý koniec, bariérou je skôr Wildov jazyk, ktorý čitateľa unaví, kým sa dostane na koniec príbehu.

Obrazy smrti u oboch autorov sa pohybujú na osi od poetizácie, zjemňovania a metaforickosti k symbolike, ktorá odkazuje na dôležité veci v živote človeka. Týmto postupom zodpovedá

aj jazyk, u Andersena opisnejší, realistický s občasným sentimentom, u Wilde je to jazyk obrazný, metaforický so siahodhlými ornamentálnymi opismi a dejovými digresiami. Andersen prirodzene pokrýva sakrálnosť s profánosťou pri stvárňovaní smrti, predovšetkým detských postáv. Využíva vieru a nádej ďalšieho života alebo existencie v inej forme, ritualizuje smrť, prisudzuje jej obradové scény, aby jej ťaživý dopad zmierňoval. Aj keď bola a stále je smrť súčasťou života, pre dieťa je naďalej čímisi, čo prekračuje limity jeho poznania.

Wilde pri tvarovaní svojich postáv v nami predstavených textoch narába s motívom srdca. Šťastnému princovi srdce pukne potom, ako zamrzlo srdce lastovičky a ona mŕtva padá k jeho nohám. Slávik si prepichne srdce trňom, aby ponúkol svoju krv ruži a trpaslíkovi opäť pukne srdce od bezmocnosti a žiaľu. Infantka svoje navždy zatvorí láske a citom. Napriek všetkému, čo vo svojom živote má, je život bez lásky ten najhorší osud, ktorý jej autor nadelil. Smrť je nevyhnutná a bolestivá, no „láska zdôvodní všetko a dá všetkému zmysel“.

Zoznam použitej literatúry:

Andersen, H. Ch.: Pohádky a povídky I. Dostupné na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/5047/Andersen_Pohadky-a-poviedky-I/1

Bibiana. Revue o umení pre deti a mládež. Roč. 2, 3/94.

Biblia. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2014.

Eliade, M.: Mýtus o večnom návratu. Praha: OIKOYMENH, 2019.

Klátik, Z.: Svetová literatúra pre mládež. Bratislava: SPN, 1978.

Klátik, Z.: Veľký rozprávkar. Bratislava: Mladé letá, 1962.

Richter, M.: Rozprávkarov bazár. Dunajská Lužná: MilaniuM, 2005.

Sládkovič, A.: Poézia. Bratislava: Tatran, 1976.

Vilikovský P.: Kráľ života, otrok paradoxov. In: *Wilde, O. Portrét Doriana Graya. Vejár lady Windermerevej. Balada o žalári v Readingu. S. 7 – 23.* Bratislava: Tatran, 1987.

Wieczorek, K.: Smrť ako kultúrna hodnota. In: *Človek medzi životom a smrťou. S. 59 – 68.* Martin: Jeseniova lekárska fakulta UK, 1996.

Wilde, O.: Portrét Doriana Graya. Vejár lady Windermerevej. Balada o žalári v Readingu. Bratislava: Tatran, 1987.

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0068/17 *Formulácia a reformulácia zmyslu života človeka v jeho hodnotovom systéme (Filozofické skúmania).*

**PROTOKOL ZO ZASADNUTIA
MEDZINÁRODNEJ POROTY BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA 2019**

Zasadnutie medzinárodnej poroty BIB 2019 sa konalo 20. 10. – 23. 10. 2019
v Bratislave v zložení:

Ali Boozari (Irán), Graça Lima (Brazília), Akoss Ofori-Mensah (Ghana), Nor Emila
Mohd Yusof (Malajzia), Igor Olejnikov (Rusko), Daniela Olejníková (Slovensko),
Tatjana Pregl Kobe (Slovinsko), Yuval Saar (Izrael), Zhigeng Wang (Čína).

Za predsedu poroty členovia vybrali **Alexejsa Naumovsa** z Lotyšska.

Medzinárodná porota BIB 2019 udelila nasledovné ceny:

GRAND PRIX BIB 2019

HASSAN MOOSAVI / Irán: Boxer

ZLATÉ JABLKO BIB 2019

JĀNIS BLANKS / Lotyšsko: O krtkovi

SOOJUNG MYUNG / Južná Kórea: Sukňa, ktorá prišla na koniec sveta

ANTON LOMAEV / Rusko: Uspávanka pre malého piráta

WEN DEE TAN / Malajzia: Lili: Cirkus príšer

CHENGLIANG ZHU / Čína: Nenechajme slnko spadnúť

PLAKETA BIB 2019

GUILHERME KARSTEN / Brazília: Aaahhh!; Jazdi!

MAJA KASTELIC / Slovinsko: Koozi

CHIKI KIKUCHI / Japonsko: Purpurové javorové listy

ANDRÉ LETRIA / Portugalsko: Vojna

ANAT WARSHAVSKI / Izrael: Reštaurácia tučniakov

**ČESTNÉ UZNANIE PRE VYDAVATELSTVO
ZA MIMORIADNY VYDAVATEĽSKÝ POČIN**

Ekvádor

Comoyoko Ediciones, 2019, Quito: V diabolskom rytme bubna

Brazília

Editora positive, 2018, Curitiba: Kniha, kde môžeme žiť

Kolumbia

Companhia das letrinhas, 2018, Sao Paulo: Napriek všetkým

Veľká Británia

David Fickling Books, 2017, Oxford: Tornhill

CENA DETSKEJ POROTY

SVETOZÁR KOŠICKÝ: V Choči je naisto čosi

CENU PRIMÁTORA HLAVNÉHO MESTA BRATISLAVY

slovenskému ilustrátorovi zúčastnenému na BIB 2019

BORIS ŠIMA: Websterovci

CENA POŠTOVEJ BANKY

slovenskému ilustrátorovi

za originálny a mimoriadny prínos do ilustračnej tvorby na Slovensku

MIROSLAV CIPÁR

Zlatá priadka Mária Ďuríčková

V septembri tohto roku uplynulo sto rokov od narodenia Márie Ďuríčkovej. A keďže umelkyňa bola dlhé roky častým hosťom piešťanskej knižnice, rozhodla sa Mestská knižnica mesta Piešťany počas mesiacov apríl – september 2019 pripomenúť si jej nedožitú narodeninu festivalom detskej literatúry s názvom Zlatá priadka Mária Ďuríčková. Festival sa konal v spolupráci s LIC, časopisom Slniečko, BIBIANOU, medzinárodným domom umenia pre deti v Bratislave, vydavateľstvom Buvik, SPN – Mladé letá, vydavateľstvom Ikar a Maticou slovenskou. Záštitu nad ním prevzali ministerka kultúry Slovenskej republiky Ľubica Laššáková a predseda Trnavského samosprávneho kraja Jozef Viskupič. Z verejných zdrojov festival podporil Fond na podporu umenia, ktorý bol hlavným partnerom projektu.

Najdôležitejším podujatím festivalu bola výstava s názvom Biela kňažná Mária Ďuríčková, pozostávajúca z veľkoplošných ilustrácií významných slovenských výtvarníkov, ktorí ilustrovali jej rozprávkové i povestové texty. Návštevníci tak mohli od 24. júna do 30. septembra 2019 obdivovať tvorbu Miroslava Cipára, Petra Cpina, Vladimíra Kráľa, Boženy Plocháňovej, Petra Čisárika, Olgy Bajusovej, Bystríka Vanča, Petra Uchnára, Petra Klúčika, Heleny Zmatlíkovej, Vlasty Baránkovej a Miloša Nesvadbu. A nielen to: čaka-

li na nich i profily a portréty tvorcov ilustrácií, fotografie z podujatí Márie Ďuríčkovej, výber z jej najznámejších kníh a sprievodné podujatia ako napríklad literárno-výtvarné workshopy či zážitkové čítania. Autorom výtvarno-priestorového riešenia a samotnej realizácie výstavy bol akademický architekt Juraj Žilincár.

Vernisáže výstavy sa zúčastnili vydavatelia, partneri festivalu, vystavujúci ilustrátori a človek, ktorý Máriu Ďuríčkovú poznal najlepšie – jej syn, pán Miroslav Masaryk. Zaspomínal si na ňu aj akademický maliar Miroslav Cipár: „Ja by som o Márii Ďuríčkovej vedel rozprávať veľmi veľa už len kvôli tomu, že sme sa stali spolupracovníkmi v obnovenom časopise Slniečko. Vtedy ma pozvala do redakcie ako grafika – výtvarníka a vtedy sme sa dostali nielen do tvorivého tandemu, ale aj do tvorivých sporov. Tie boli veľmi zaujímavé, pretože Mária Ďuríčková ako šéfredaktorka si osobovala právo, že všetkých ilustrátorov bude oslovovať ona a ona rozhodne, kto bude ilustrovať a kto nie. Tento tvorivý konflikt som vyhral. Samozrejme, nastalo ešte mnoho ďalších impulzov, ktoré sa týkali skôr kníh ako časopisu. Bol som prvý, kto sa s ňou radil, či ich ilustrovať, alebo nie. Obyčajne začínala vetou: „Neviem, či to dokážeš...“.

BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, pri autorkinom jubileu pripravila 23. mája seminár pre pedagógov pod názvom „Vidíš ten vršok?“. Viedla ho Timotea Vráblová. Na slávnostnom vyhodnotení celoslovenskej výtvarnej súťaže pripravenej k 100. výročiu narodenia autorky – Povesti Dunajskej kráľovnej – získala cenu desaťročná Laura Krasulová z Kežmarku za ilustráciu k povesti Mokrá Ďurko.

(mg)

Otázky, otázky, otázky...

V poslednom čase prichádzajú médiá s tým, že deti sa do školy netešia a učitelia čakajú na čím skorší dôchodok. Príčiny naznačeného vzťahu ku škole sú viac-menej známe, ale pokúsme sa ich zosumarizovať. Nebudeme sa opierať o mediálne známe veci, skôr sa zamerajme na skúsenosti oboch zúčastnených strán. Najprv teda učitelia. Aké je ich spoločenské postavenie? Už predchádzajúce zriadenie siahlo na ich dôstojnosť, keď sa z nich stalo „dievča pre všetko“ a začalo hovoriť o rovnosti, ktorá bola celkom nevhodne pochopená. Už tu sa začala strácať prirodzená autorita učiteľa a uvedený trend úspešne pokračuje v súčasnosti, keď sa viac hovorí o práve detí ako o práve učiteľov, čo si žiaci rýchlo osvojili a zmenili na obrannú stratégiu pri každej príležitosti, keď sa môžu oháňať svojimi právami. Zamyslime sa nad nástrojmi, ktoré má učiteľ v ruke v procese vyučovania. Ako si má vydobyť autoritu, keď si so „smelými“ (nechcem použiť tvrdší výraz) žiakmi slovne neporadí a keď ani zhoršená známka zo správania nič

neznamená. Dobre sa čítajú pedagogické rady o dobrom vzťahu k deťom, o vysokej vzdelanosti, ktorou si ich získa, o dobrých vyučovacích metódach, atď. Ale prečo nielen starí, ale aj mladí pedagógovia nielen túžia po dôchodku, ale zo škôl utekajú? A nie je to vždy pre platy, ktoré sú podľa ministerky školstva najlepšie, aké môžu byť. Zbudla však na jednu dôležitú vec a tou sú základné platy, pri ktorých sa zvyšovanie začalo. Iné je zvýšenie z tisíc eurového základu a iné z päťsto eurového. Tu percentá nepomôžu!

Ale vráťme sa k učiteľom. Ich autoritu znižuje aj nesprávny prístup rodičov k vlastným deťom a následne ku škole, k učiteľovi. Sú presvedčení o genialite svojich detí a všetky ich neúspechy pripíšu na konto učiteľa. A navyše, celý problém doma prediskutujú pred svojimi miláčikmi. A ak do toho vstúpi aj sponzoring rodičov, potom je dieťa v podstate nedotknuteľné.

O genialite dnešných detí bolo napísaných veľa odborných článkov. Napríklad podľa psychologičky Hany Dojčanovej „...v súčasnosti prevláda preceňovanie detí, pretože sa ľudia majú relatívne dobre. Je aj veľa jedináčikov, môžu sa im viac venovať“. A násled-

ne dodáva: "... niektorí rodičia deti strašne 'cepujú' a potom si myslia, že ich dieťa je geniálne a každá škola je zlá... Z takýchto detí dosť často vyrastú nešťastní ľudia. Lebo sú naučení, že sú niečo extra a potom prídu na to, že to až tak nie je".

Ďalšie súčasné problémy, s ktorými učitelia bojujú, sú šikana a elektronika. Na pohľad odlišné javy spôsobujú v škole rovnako nepríjemné strety, nervozitu a neschopnosť nájsť správne metódy na ich zvládnutie tak, aby boli spokojné všetky zainteresované strany – žiaci, ich rodičia, vedenie školy a až na konci učitelia. V danej situácii má učiteľ dve možnosti – buď sa poddá, bude ústretový a stane sa tzv. obľúbeným pedagógom, alebo začne hľadať metódy, ktorými zmení vzťah žiakov k sebe i k predmetu, ktorý učí. Možno iba hádať, ktorá voľba zvíťazí.

Doterajšie uvažovanie možno vyznelo ako obhajoba učiteľského stavu. Je však vyvolané otázkou, prečo máme nedostatok učiteľov, keď vysoké školy každoročne vypúšťajú do praxe desiatky absolventov. Načrtnutý obraz možno čiastočne odpovedá na danú otázku.

Hoci sa učitelia sťažujú na dnešnú generáciu školopovinných detí, predsa z mnohých vyrastú schopní a inteligentní jedinci, preto nemožno paušálne obviňovať iba deti. Ich správanie a konanie je v podstate zrkadlom rodičov a prostredia, v ktorom vyrastajú. Neplatí tvrdenie niektorých rodičov, že za všetko je vinná škola, lebo deti v nej trávajú najviac času.

A na záver i pobavenie uvedieme odpovede detí, ktoré sa netešia na ško-

Čestné uznanie pre vydavateľstvo za mimoriadny vydavateľský počin BIB 2019

(COMOYOKO EDICIONES, Quito, V diabolskom
rytme bubna)

lu: „Máme menej času na mobily a musíme sa učiť.“ Je to síce zábavná reakcia, ale skrýva v sebe jeden (možno aj viac) základných znakov dnešnej spoločnosti – pohodlie, zábavu a čím menej povinností. Nebezpečie týchto prejavov potvrdzuje aj citovaná psychologička: „Ludstvo neskutočne lenivie, deti sa neučia samostatne rozmýšľať. Človek musí na sebe pracovať, rozvíjať sa, cvičiť mozog aj telo, aby sa udržal.“

LITERATÚRA

<https://plus.sme.sk/c/22232414/mate-doma-maleho-genia-neprecenujte-ho-hovori-podpredsednicka-mensy-hana-doicano-va.html#ixzz62Wsgd3jm>

CENTRUM
DETSKEJ LITERATÚRY,
ČÍTANIA
A SK IBBY

GABRIELA
MIKULČÍKOVÁ

IBBY INŠTITÚT BRATISLAVA 2019

Posledné októbrové dni boli náročné, ale zároveň nám priniesli aj veľa potešenia, ocenenia a pozitívnych ohlasov. IBBY INŠTITÚT BRATISLAVA už po tretíkrát zorganizoval a pripravil dve medzinárodné konferencie o čítaní, ktoré sa konajú vždy v týždni otvorenia Bienále ilustrácií Bratislava, najstaršej súťaže knižných ilustrácií pre deti a mládež na svete. Keďže projekt BIB bol už pri svojom počiatku postavený na spolupráci s Medzinárodnou úniou detskej knihy (IBBY) a z nej vychádzal, je toto prepojenie s našimi konferenciami o čítaní prirodzené. V ich predvečer sa v Zichyho paláci konal Hudobný salón u Zichyovcov, ktorým obnovujeme tradíciu hudobných salónov v starej Bratislave. Nebol to typický koncert, veď rozdať na záver podujatia 24 kytíc sa bežne nevidí. Paradoxne, aj tento moment pozornosti a vďačnosti, prejavenej úcty a oceňovania ľudí,

k hudobnému salónu neodmysliteľne patrí. Dotvára atmosféru priateľstva ľudí, ktorých spája knižná kultúra a spoločné hodnoty.

Súčasťou podujatia býva pravidelne udeľovanie Plakety Ľudmily Podjavorinskej za šírenie dobrého mena slovenskej knižnej kultúry v zahraničí. Tentoraz ocenenie získali **Akoss Ofori-Mensah** z Ghany a **Zdeňek Freisleben** z Českej republiky.

Nasledujúce dva dni sa (22. a 23. októbra v hoteli Tatra) konali medzinárodné konferencie o čítaní. Oba dni ich navštívilo vyše 160 účastníkov, početné bolo najmä zastúpenie pedagógov a knihovníkov, ale taktiež rodičov, medzi ktorými boli mnohí absolventi našich vzdelávacích programov pre dospelých, ktoré sme v Centre detskej literatúry, čítania a SK IBBY realizovali počas školského roka 2018/2019. Cieľom konferencií bolo poukázať na to, ako stimulovať a kultivovať tie procesy v človeku, ktoré ho s knihou a knižnou kultúrou spájajú, ako rozvíjať prežívanie jedinca i spoločenstva pri čítaní a počuť aj skúsenosti zo zahraničia. Príspevky štyroch domácich a desiatich zahraničných rečníkov priniesli mnohé dôležité a aktuálne témy, ktoré súvisia s hlbším významom čitateľstva.

Prvá z konferencií „**Čo vidíme a čo nevidíme.**“ **Príbeh v obrázkovej knižke** bola (ako už názov napovedá) venovaná obrázkovým knižkám. Slávnostne ju otvoril riaditeľ BIBIANY Ing. Peter Tvrdoň, ktorý vyjadril potešenie nad rastúcim záujmom o tému čítania. Predstavme si jednotlivé príspevky:

V príspevku *Cesta z LABYRINTU do priestoru ŽIVOTA?* koordinátorka Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY **Timotea Vráblová** uvažovala nad vizuálnym príbehom a jeho presahom v ži-

votnom priestore dieťaťa. V súčasnosti sa veľký význam prikladá vizuálnym podnetom, pričom technológie umožňujú ich dosah ešte rozšíriť. Od (z)hľuku impulzov k skutočnému zvnútorne-nému príbehu, ktorý by bol dostatočne podnetný pre život dieťaťa, však vedie cesta a príbeh v nás musí ožiť.

Ilustrátorka a vysokoškolská pedagogička **Margaret Anne Suggs** z Írska, v príspevku *Priblížme sa k ideálom a ku kultúre shakerov cez Abecedárik*, poukázala na silnú umeleckú výpovednú hodnotu obrázkových kníh, ktoré môžu byť zároveň kvalitným nástrojom na vzdelávanie, ak tvorcovia citlivo a premyslene v nich stvárnajú svoj zámer. Margaret pracovala s knižkou Kráľovstvo Pokoja – abecedárik shakerov (A Peaceable Kingdom – The Shakers Abecedarius), kde významnými prvkami bolo už samotné umiestnenie textu, využitie dvojstránky, štýl ilustrácií, farebnosť, obsah, typografia a rozloženie hlavnej témy v jednotlivých obrazoch, z čoho sa čitateľ dozvedá viac, než je schopný vypovedať samotný dej. V knižke sa podarilo uchovať pre nasledujúce generácie umenie shakerov a odkryť príbeh, ktorý sa s touto dávno zaniknutou kultúrou spája.

Milena Šubrtová (Česká republika), docentka z Pedagogickej fakulty MU v Brne, sa v príspevku *Svet v obrazových príbehoch Pavla Čecha* venovala autorovi, ktorý vstúpil do literatúry pre deti a mládež začiatkom 21. storočia ako autor ikonotextov určených najmladším čitateľom. Jej pozornosť sa sústredila na problematiku interpretácie Čechových diel, odkryla ich archetypálne významy a poukázala na recepcnú semiózu, čo môže byť podstatné pre pedagógov.

Ked' sa v obrázkových knižkách spája text s ilustráciou bol názov ďalšej té-

my zahraničného hosťa, redaktorky a vysokoškolskej pedagogičky z Madridu, medzinárodne uznávanej odborníčky **Marie Jesús Gil Iglesia** zo Španielska. Ako dobre poprepájať ilustrácie a text býva pre editora podstatná otázka pri vydávaní obrázkových kníh, pretože potrebuje zosúladiť dva kódové systémy; verbálny jazyk s vizuálnym. Čítanie založené na vizuálnom zážitku je pre tento žáner kníh typické. Príbehy sú rozprávané na základe zjednotenia textu a ilustrácií a ich výpoveď ovplyvňuje aj grafické stvárnenie – čitateľ si príbeh interpretuje na základe toho, čo už je mimo slov.

Spisovateľka, riaditeľka knižnice a prezidentka Slovinskej sekcie IB-BY **Tilka Jamnik** v príspevku s názvom *Obrázková knižka pri čítaní medzi generáciami* hovorila o slovinskom projekte medzigeneračného čítania. Niektoré projekty (v škôlkach, v knižniciach) podnecujú starších ľudí, aby sa zapojili do čítania s deťmi. V slovinskom projekte sú role vymenené a mladí ľudia čítajú starším ľuďom v penziónoch a domovoch sociálnych služieb. Medzigeneračné stretnutia nad knihou tak pomáhajú seniorom aj emocionálne – prežívajú radosť z hlasného čítania a zo vzájomných rozhovorov. Tilka predstavila aj najlepšie slovinské obrázkové knižky, ktoré slovinské hnutie Červený odznak (Reading Badge) vybralo do tohto projektu.

Akoss Ofori-Mensah (Ghana), vydavateľka a zakladateľka Subsaharskej vydavateľskej siete zameranej na podporu knižnej produkcie pre deti a mládež, prišla na pódium s typickou africkou prikrývkou. V príspevku s názvom *Úžasná maminkina prikrývka* predviedla praktické ukážky, ako Afričanky mnohorakými spôsobmi využívajú tieto pestrofarebné prikrývky. Aj ony totiž

symbolicky predstavujú vizuálny príbeh.

Vysokoškolská pedagogička, prekladateľka a literárna vedkyňa **Markéta Andričíková** sa zamýšľala nad knihami Jany Bodnárovej *Moja prvá galéria* a Moniky Kompaníkovej *Kde je Ester N?* v príspevku s názvom *Od príbehu k výtvarnému umeniu a naopak*. Už od antických čias bolo spoločnou podstatou literatúry a výtvarného umenia napodobňovanie skutočnosti. Zatiaľ čo v literatúre vnímame naratívny potenciál (vyjadrenie dejov), vo výtvarných dielach vnímame deskriptívny potenciál (vyjadrenie priestorových tvarov). Andričíková v príspevku poukázala na to, ako sa môžu vyjadrovacie prostriedky oboch druhov umenia spojiť do zaujímavého celku a sprostredkovať dieťaťu plnohodnotný zážitok i radosť z poznávania.

Príspevok univerzitného profesora a vedca **Björna Sundmarka** (Švédsko) *Vrah vrán: Ilustrácie Igora Olejnikova na hodinách tvorivého písania* bol viac praktický. Využil dve sady ilustrácií Igora Olejnikova, ktoré sa môžu používať pri vyučovaní literatúry a jazyka na lepšie pochopenie toho, ako funguje literatúra a ako podnecuje tvorivosť. Obrázky rozdal do skupín, ktorých úlohou bolo usporiadať ilustrácie do príbehu. Bjorn na workshope prezentoval najzaujímavejšie výsledky podobnej práce v skupine stredoškolákov, u ktorých pracoval s príbehom *Mŕtva cárovná* a sedem bohatierov, a v skupine vysokoškolákov, pri ktorých sa zamerail na ilustrácie Igora Olejnikova z knihy *Sudcova*.

Druhý deň konferencií s názvom **Čítanie ako tvorivý proces** otvorila príspevkom *Čo s tým morálnym ponaučením? Alebo od získavania informá-*

cíí k čítaniu opäť **Timotea Vráblová**. Spolu s absolventkami našich vzdelávacích programov (Čítame v priestore knihy), ktoré prišli na konferenciu, sa vybrala priamo na miesto činu, odkiaľ bolo všetko viditeľné trochu inak. Očiti svedkovia príbehu sa stretli aj s veľkými zvieratami! **Zoltán Mátyus** (Slovenská republika) prezentoval *Unikátny zázrak*. Nakuknúť do okien dejiska zázraku sa dá len bosými nohami ľudských duší. Vstupujeme totiž na tajuplné a sväté územie – úplne nové, nikým nepoznané, ktoré len práve vzniká a vytvára koryto pre synergiu realít dvoch substancií. Diváka a scény. Poslucháča a hudby. Pozorovateľa a obrazu. A napokon i Čitateľa a Slova. Čitateľ sa stáva tak trochu prísediacim na dejisku, no celý zázrak napokon prebieha v ňom samotnom. S výtvarníkom Zoltánom Mátyusom, ktorý je aj praktickým psychoterapeutom, sme sa vydali na krátku cestu k vesmíru týchto mystérií, do nikdy sa nekončiaceho dobrodružstva hľadania a objavenia a napokon spoznania tej najkrajšej galaxie zo všetkých – našej vlastnej. Rozpínajúcej sa medzi Nami a Slovom.

Spisovateľ, vysokoškolský pedagóg a rečník **Paul Dakin** (Veľká Británia) priniesol tému *Ponorme sa hľbšie: Intuícia pri písaní a pri čítaní*. Čo nás poháňa k tomu, aby sme o niektorých témach písali? Prečo sa chceme o určitých myšlienkach, ľuďoch alebo udalostiach porozprávať? Volíme si to vedome? Je to náhodná voľba? Čo to povie čitateľovi o nás autoroch? Čo podnieti dieťa alebo mladého človeka k tomu, aby si vybralo určitú knihu? Čo nám ich výber povie o čitateľovi? Môže sa mladý čitateľ vysporiadať s ťaživými problémami, ktoré sú preňho príliš boľavé alebo zatažujúce? Spoločne s ním sme sa vybrali na miesta intuiti-

Workshop s Björnom Sundmarkom zo Švédska.

vity, emócie, pamäti, a do oblastí podvedomia v tvorivom procese písania a v interpretačnom akte čítania.

Výtvarníčka a ilustrátorka **Kapka Kaneva** (Bulharsko) sa v príspevku *Vek má priestor v obraze. Alternatívne knižné formy ako tvorivý priestor pre čítanie* venovala alternatívnym knižným formám, (pop-up, pohyblivé, trojdimenzionálne knižky, knihy-hry a knihy-hračky). Považujeme ich za priestor, ktorý vyžaduje alternatívne techniky čítania, a ktorý podporuje čitateľskú tvorivosť. Kniha je priestorový objekt a aj sama o sebe je priestorom, do ktorého môže čitateľ preniknúť a zaujať ho. Proces čítania sa pri takýchto knihách mení na skutočne tvorivú skúsenosť, hru, výzvu, dobrodružstvo. Podporuje naše vnímanie, strháva našu pozornosť, či sme deti alebo dospelí. Kapka Kaneva predstavila tvorcov alternatívnych knižných foriem Bruna Munariho, Květu Pacovskú, Katsumi Komagatu, Davida A. Cartera, Roberta Sabudu, Matthewa Reinharta, Louis-Marie Cumont, Antona Radevského a Yana

Levieva. Ukážky z ich tvorby poukazujú na tvorivý arzenál, ktorý roznečuje potenciál alternatívnych kníh.

Riaditeľka Inštitútu pre výskum dejín detskej literatúry v Iráne **Zohreh Ghaheni** (Irán) sa na konferencii podelila so skúsenosťami z iránskeho projektu Čítaj si so mnou v príspevku *Ako v Iráne pomohli obrázkové knižky deťom zasiahnutým traumou*. Cieľom projektu je podnecovať čítanie u detí so špeciálnymi potrebami, alebo u tzv. rizikových skupín detí, sprostredkovať kvalitné knihy deťom, ku ktorým by sa za bežných okolností nikdy nedostali. Biblioterapia pomáha aj deťom zasiahnutým traumou (prírodné katastrofy, vojna, fyzické, sexuálne, a psychické násilie). Je teda zameraná na to, aby v deťoch prostredníctvom práce s knihou (cez vnútornú komunikáciu s postavami v príbehoch) iniciovala a podporila liečebný proces. Za posledných desať rokov v Iráne dosiahli dobré výsledky aj vďaka umelecky hodnotným obrázkovým knihám. V rámci projektu vyškolili učiteľov, knihovníkov a rodi-

čov, naučili ich diagnostikovať príznaky a dôsledky posttraumatickej poruchy u detí, aby vedeli s nimi pomocou knížiek pracovať.

Rozhlasová dramaturgička a prekladateľka **Beata Panáková** v príspevku *Technika – reflexia – inšpirácia*, predstavila na niekoľkých príkladoch možnosti rozhlasovej adaptácie literárneho textu, kde zvukové stvárnenie je prostriedkom rozkrývajúcim estetické hodnoty a významy. Zrakové a sluchové vnemy participujú na vnímaní umeleckého textu v rôznej miere a rozličným spôsobom podľa konkrétneho média a aktérov komunikácie. Vizuálny dizajn a zvukový dizajn majú v tomto komunikačnom procese mnohorakú funkciu.

O *(Zne)užití dramatickej výchovy vo výuke ostatných predmetov* hovoril divadelník a pedagóg **Miroslav Jindra** (Česká republika). Vývin dramatickej výchovy v československom, a neskôr českom prostredí vyvolal rad zmien a vplýval na to, ako sa vyvíjalo chápanie tohto odboru. V priebehu rokov sa postupne začalo uvažovať ako využiť tento odbor a jeho metódy pri výučbe iných učebných predmetov. Pritom sa však zabúdalo na to, že sú k tomu potrebné aj dostatočné vedomosti z odboru divadelného umenia. Tak došlo k odklonu od výchovy a vzdelávania v oblasti divadelného umenia k osobnostným a sociálnym presahom, ktoré tento odbor ponúka. Uprednostnenie osobnostne-sociálneho významu dramatickej výchovy pred umením prinieslo problémy nielen v teoretickej rovine, ale aj v samotnej praxi. Jindra sa v príspevku zaoberal problematikou dramatickej výchovy a jej postavenia v súčasnej dobe.

Viacerí rečníci sa po skončení konfe-

rencií vyjadrovali, že sa im veľmi dobre pracovalo, že sa ešte nestretli s tak vnímavým publikom. A mnohí účastníci nám písali veľmi pozitívne spätné väzby. Za všetky vyberáme aspoň pár:

¶ Dva dni strávené v tejto komunite boli pre nás nesmiernym zážitkom. A to nielen v rovine sprostredkovaných cenných informácií. V našej škôlke venujeme problematike čitateľskej gramotnosti veľkú pozornosť, takže pre nás to boli zaujímavé témy, ktoré budeme implementovať do našej práce s detičkami. Bravo nad výberom tém! Všetci boli skvelí.

¶ Mala som možnosť nazrieť do celého sveta a zahliadnuť tak kúsok toho ako sa pracuje s detskou knihou a detským čitateľom. Všetky prednášky boli veľmi podnetné a inšpirujúce.

¶ Konferencia bola skvelá, načerpala som veľa nových inšpirácií. Veľmi sa mi páčila rôznorodosť prístupu prednášajúcich, ich osobný vklad, zanietenosť a možnosť cítiť sa súčasťou. Je vidieť, že celá konferencia bola pripravovaná so srdcom a všetci účastníci svojou prácou žijú a vedia nadšenie rozdávať ďalej.

Pre hostí konferencií sme na záver týždňa zorganizovali ešte jednu menšiu spoločenskú akciu – výlet do Modry, kde si mohli v obnovennej Slovenskej ľudovej majolike pozrieť celý proces výroby tradičnej modranskej keramiky a na záver si aj sami namaľovať vybraný výrobok. Aj tento príjemne strávený čas pri hrnčiarskom kruhu a so štetcom v ruke bol dobrým vkladom pre upevňovanie našich priateľských vzťahov.

ONDREJ SLIACKY

Turecká studnička (povesti z osmanských čias)

Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2019.
Il. Peter Uchnár, 160 s.

Už niekoľko rokov sa na globálnej úrovni vedie mnoho polemík o politickom i kultúrno-spoločenskom strete dvoch svetových náboženstiev – kresťanstva a islamu. Možno i to je dôvod opätovne si pripomenúť fakt, že súčasťou historickej pamäti strednej Európy je aj obdobie vojenskej expanzie Osmanskej ríše, kedy turecké vojská podnikali na územie dnešného Slovenska početné vojnové výpravy, vpády a rabovačky. Tragické udalosti s tým spojené sa zaznamenali nielen do starých uhorských či tureckých kroník, ale o 150-ročnom utrpení našich predkov hovoria i mnohé dobové listiny, ľudové piesne, balady či povesti. A práve mnohé z nich poslúžili ako dôležité inšpiračné zdroje pri vzniku knihy, o ktorej sa hodláme zmieniť.

Túžba odovzdať novým generáciám posolstvo o tom, že zostať človekom aj v tých najneľudskejších situáciách sa vždy opláti, viedla Ondreja Sliackeho, autora umeleckej spisby i gestora vedeckého výskumu v oblasti literatúry pre deti a mládež, vydať dvadsaťšesť povestí z osmanských čias s fascinujúcimi ilustráciami Petra Uchnára v knižke s titulným názvom *Turecká studnička*. Uplatnil v nej opäť svoje naratívne ambície a prepojil ich s metódou zážitkového vzdelávania, ktorá sa mu osvedčila už pri predchádzajúcich publikáciách, taktiež vydaných vo Vydavateľstve Matice slovenskej (*Divy Slovenska nielen pre deti I.*, 2013 a *Divy Slovenska nielen pre deti II.*, 2015).

Hneď úvodná – azda najznámejšia a naj-

krajšia – povesť o trencianskej studni lásky, o ktorej stáročia koluje mýtus, že ju kopal so svojou družinou mladý Turek Omar, aby získal od Štefana Zápoľského späť svoju snúbenicu Fatimu, dokazuje, že Turci sa v niektorých našich povestiach „nespomínajú explicitne v zlom, skôr tu prevláda obdiv nad ich nezlomnosťou a usilovnosťou“ (Úvod). Samozrejme, väčšina povestí zobrazuje Turkov, krymských Tatárov či hordy martalúzov ako hrôzostrašných nepriateľov, akými mnohí z nich nepochybne boli, ale nedeje sa tak cez prizmu čierneho-bielych schém, skôr cez diferencovanejšie videnie témy. Dokazuje to i stvárnenie postáv obyvateľov jednotlivých miest či dedín, ktoré napádali Turci, s ich stereotypnými predstavami (napr. Turci sú vnímaní ako diabli s čiernou krvou), pričom strach z plienenia a smrti ich často dohnal k vybjíjaniu si zlosti aj na nevinných. Svedčí o tom napríklad povesť o turkovičkom pustovníkovi, ktorého dedinčania vnímali ako bosoráka, zodpovedného za všetko nešťastie, ktoré ich postihlo. Nejednému pozornému príjemcovi sa počas jej čítania iste vybaví mýtická postava Chrobákovho Draka, ktorého rovnako odsúdil dedinský kolektív. I povesť o tom *Ako Pezinčania strúhali Turkom mrkvičku* prezentuje niektorých uhorských protestantských veľmožov, bratříckujúcich sa s Turkami, ako takých, ktorým bola turecká košeľa „bližšia než viedenský katolícky kabát“. Sliackeho povesti však majú predovšetkým svojich známych popredných hrdinov, akým je nepochybne uhorský šľachtic a vojenský veliteľ Adam Forgáč či nitriansky Corgoň, ale aj menej známych odvážlivcov (napr. starý šintavský prievozník, dcéra breznianskeho richtára, kapitán Fiľakovského hradu Pavol Jánoky, Očovan Urban Škodný, Vavro Brezuľa), ktorí sa vzopreli tureckým tyranom

a niektorí z nich obetovali svoj život za iných. Okrem nich sa v povestiach pripisujú zázračné vlastnosti aj rôznym objektom (napr. studničke, v ktorej sa zachránila mladá dievčina zo Svätého Jura pred Turkami či legendárnemu drevenému kostolíku zasvätenému sv. Bartolomejovi vo Vysokej), tajomstvom je opradený i trúbiaci kameň, nachádzajúci sa dodnes v chotári obce Sucháň, zaujímavým je i príbeh o skalickom hodovnom stole, pričom niektoré majú doslova mysteriózny dej (povešť o žene zo Zumberga, či Vozokánsky lev).

V povestiach tiež nie je núdza o dobové (historické) slová, ktoré čitateľovi ozrejmujú vysvetlivky na konci knihy, historické reálie a poznatky o jednotlivých miestach, ku ktorým sa povesti viažu. Mnohé priam apokalyptické príbehy (napr. dobsínska masakra či vozokánska bitka) sú overiteľné cez zápisky tých, ktorí hrôzy osmanského drancovania zažili. Ondrej Sliacky dokázal cez výpovede jednotlivých postáv prezentovať aj spomínaný stret dvoch svetových náboženstiev (kresťanstva a islamu). V očiach väčšiny tureckých pánov i bojovníkov sú domáci obyvatelia len neveriaci psi a smradľaví ďauri (hanlivé moslimské pomenovanie kresťanov), srší z nich povýšenosť a nadradenosť, umne zobrazené napríklad cez správanie sa šahanského aga (nižší turecký dôstojník, resp. úradník) počas pytačiek u breznianskeho richtára: „Hej, brezniansky richtár, otváraj bránu a prikáž trubačom, aby ma víтали! Lebo ja som neprišiel ani vypáliť tvoje mesto, ani v okovách odšikovať tvojich mešťanov. Prišiel som si ja po tvoju dcéru, o krásu ktorej nielen v Šahách a Budíne, ale v samom Istanbule speváci spievajú. Daj mi ju, aby viac nechodila po čiernej zemi, ale po perzských kobercoch, aby sa viac neumývala v kalnej vode

Hrona, ale v ružovej vode z istanbulských ruží... Počuješ ma, richtár?!“ A tak v Sliackeho povestiach burcuje na obranu proti tureckým nájazdom obrancov nitrianskeho hradu kresťanský zvon, slobodné kráľovské mestá si stavajú strážené opevnenia, pričom ani kresťania nemajú zlútovania s tureckými zvedmi či janičiarmi, ktorí im ničili rodiny, majetok, mestá a obce. Napriek tomu sa v nich stretne aj s kresťanským súcitom voči nepriateľovi, ako napríklad v povesti Kopaničiarska romanca, ktorej námetom sa stal príbeh o myjavskom Černochovom vrchu, alebo keď dvaja mladí obyvatelia Rimavskej Soboty zachránili pred istou smrťou veliteľa tureckého hradu Sobôtka aga Vegliana. V mnohých prípadoch pomohla kresťanom pred úhlavnými nepriateľmi sila modlitby a úprimná viera v Boha, ako o tom svedčí poveseť o zázračnej zlatej monštrancii, z ktorej stredú vyžarovali žeravé lúče a vyliečili zranené oko nepriateľského tureckého agu. Tento zázrak zo štiavnickej Vysokej, ktorý „údajne zachránil pred vyše trisťpäťdesiatimi rokmi tamojších osadníkov pred tureckou masakrou, si vo Vysokej uctievali ľudia dodnes ďakovnými púťami“.

Kniha povestí z osmanských čias v invenčnom stvárnení Ondreja Sliackeho tak skutočne deklaruje, že poveseť nie je „suchým opisom historických udalostí, ale príbehom o okolnostiach večného ľudského zápasu s vrtkavou priazňou či nepriazňou osudu“ (Úvod).

JÁN GALLIK

VANDA ROZENBERGOVÁ

Muž z jamy a deti z lásky

Bratislava, Vydavateľstvo Slovart, 2017, 216 s.

„Prichádzame domov. Otec leží v obývačke. Odmala hovorieval, že pekní patria k pekným, a my sme sa nikdy neopýtali, či nás teda má za pekných alebo nie, aj tak to od neho boli len také reči, aby sa nepovedalo. V skutočnosti je všetko na mne. Zhovárať sa s mojím otcom znamená zhovárať sa s jeho ľavým ramenom, časťou chrbta a polovicou hlavy, pretože leží v jame a robí si svoje.“

Náhla smrť matky. Prepad do jamy osamelosti a prázdnoty domova. Útek z miesta udalosti. Aj tak možno stručne zhrnúť zásadné momenty, okolo ktorých je postavené rozprávanie románu *Muž z jamy a deti z lásky* slovenskej prozaičky Vandy Rozenbergovej. Deti, ktoré prichádzajú o matku, otec, ktorý čoraz väčšmi prepadá závislosti na videohrách, a štyri perspektívy rozprávania, ktoré nám detské postavy zobrazujú netradične dospelo, v snahe prebrať zodpovednosť za seba a svoje blízke okolie už v mladom veku.

Postavy románu *Muž z jamy a deti z lásky* tvoria jednu z najcharakteristickejších črt Rozenbergovej poetiky cez svoju excentricnosť, ľudskosť, zraniteľnosť, ba až slabosť a jemné bláznovstvo. Dospelí často nie sú dospelými, v dôsledku čoho zase deti nemajú priestor byť deťmi. Autorka aj vo svojich predošliých textoch frekventovane využíva otočené roly, a to nielen v spôsobe zobrazenia detí ako dospelých, ktoré nesú istú mieru zodpovednosti za svoj život a život blízkych ľudí vo svojom okolí, ale taktiež v jazyku ich rozprávania, ktorý nie vždy evokuje detskú postavu.

Práve prostredníctvom takéhoto využitia

postáv, ako aj výberu medziľudskej témy, podáva autorka komplexnú správu o svete a otvára možnosti nového čitateľského sebapoznania. V textovom svete, ktorý obklopuje jej postavy a rozprávačov, sa Vanda Rozenbergová snaží nájsť pochopenie a porozumenie sveta aktuálneho, súčasného, prostredníctvom svojich vycibrených pozorovacích schopností. Aj v tejto próze sa potvrdzuje využitie personálneho typu rozprávača ako jedného z charakteristických črt autorkinho písania, vzhľadom na to, že všetci štyria – Valéria, Cabrera, Peter aj Edita, sú postavami a rozprávačmi zároveň.

Takéto využitie rozprávača má však napriek citlivej a krehko spracovanej téme aj svoje nevýhody. Hlasy postáv a rozprávačov v próze Vandy Rozenbergovej totiž neraz splývajú, stávajú sa jednoliatym celkom, až si čitateľ v procese recepcie musí pripomenúť, ktorá zo štyroch postáv to vlastne príbeh práve rozpráva. Jestvuje len jedna postava, ktorá zároveň nefiguruje ako rozprávač, a tou je otec troch detí prepadnutý do jamy v gauči, z ktorej celé dni bojuje proti svojim virtuálnym nepriateľom. Boje reálneho sveta, s ktorými je nutné sa taktiež neraz popasovať, zase necháva bez väčších starostí na svojho štvrtstoročného syna, ktorý je preto nútený prebrať zodpovednosť za seba a celú rodinu už v mladom veku. Práve z dôvodu, že hlasy štyroch rozprávačov sa neraz stávajú jedným, môže byť proces recepcie textu pre detského čitateľa občas chaotický, nehovoriac o ťažkej téme, okolo ktorej sa modeluje celý príbeh a jeho postavy.

Tie neraz „trpia“ závislosťou na niečom alebo niekom, nie sú hrdinami v pravom slova zmysle, práve naopak, majú množstvo nedostatkov a slabostí, ktoré však poľudšťujú okolitý svet. A napriek tomu, že ich hlasy neraz splývajú do jedného, cez per-

spektívu štyroch rozprávačov má čitateľské publikum možnosť uvedomiť si, ako rôznorodo môže byť prežívaná jedna a tá istá tragická udalosť. Dôležitosť citlivosti, empatie a pochopenia, ktorým nás učí aj literatúra, je aj cez takýto text zjavná. A nielen dospelému, ale aj detskému čitateľovi predstavuje Vanda Rozenbergová hrdinov a hrdinky, ktorí ponúkajú nové možnosti spoznávania sveta mimotextového, cez detailne opísanú prežitú skúsenosť sveta textového.

LUCIA SZABÓOVÁ

LENKA REGRUTOVÁ

Pôvodná televízna dramatická tvorba pre deti a mládež na Slovensku – kontext 60. – 80. rokov 20. storočia

Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2018, 154 s.

Nová publikácia Lenky Regrutovej, odbornej asistentky pôsobiacej na Inštitúte slovakistiky a mediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, predstavuje vybrané mediálne komunikáty odvysielané na pôde Československej televízie v Bratislave. Autorka si jasne vymedzila hlavné ciele, metódy výskumu a okrem toho definovala aj dobový kontext. Pozornosť upriamuje predovšetkým na žánrovú rozmanitosť a dramaturgickú koncepciu.

V rámci žánrovej rozmanitosti vystihuje hlavnú podstatu rozdielov medzi televíznou rozprávkou, rozprávkovou hrou, televíznou hrou, televíznym filmom, televíznym se-

riálom pre deti a mládež. Jednotlivé žánre podrobujú osobitnému tematickému rozboru, v prevažnej miere sa pridŕža semiotickej a normatívnej analýzy, častokrát si neodpustí aj kritickú poznámku na adresu tvorcov jednotlivých mediálnych komunikátov (napr. režisérov a dramaturgov – dominancia slova nad obrazom v 50. a 60. rokoch 20. storočia, príliš štylizované výkony hercov – strojené dialógy a pod.). Spomínané načrtnuté otázky sú záležitosťou dramaturgickej koncepcie, ktorá si všima charakter účinkujúcich postáv v televíznom diele, ich psychologické rozpoloženie, hlavnú dejovú zápletku a jej zmysluplné vyvrcholenie v podobe vyriešenia daného konfliktu. Televízna dramatická tvorba pre deti a mládež je zložitý proces odzrkadľujúci celkovú dobovú atmosféru (napr. vplyv komunistickej ideológie, normalizačné tendencie, politické uvoľnenie a pod.).

Autorkou vymedzené skúmané obdobia sú špecifické v mapovaní bežných tém súvisiacich s kolobehom ľudského života (60. roky orientácia na detského recipienta – televízne spracovanie literárnych adaptácií – Čin, čin, Soľ nad zlato, rozmach bábkových a ľudových hier; 70. roky téma rodiny; 80. roky dospievanie mladistvých, voľba povolania, výber životného partnera). Publikácia poukazuje aj na nezastupiteľnú funkciu produkčného štábu pri kreovaní príslušného televízneho programu, zmieňuje sa tu o osobách podieľajúcich sa na režijno-dramaturgickej koncepcii (herecké obsadenie, architekt, kameraman, kostymér, strihač, hudobný dramaturg). Okrem toho reflektuje aj rekvizity najmä bábkovej povahy vo vysielaní (napr. využitie javajok v klasických rozprávkach, maňušiek v televíznych seriáloch typu Večerníček a pod.). Dramaturg ako kľúčová osoba vedúceho výrobného

štábu má mať vynikajúce znalosti z oblasti teatrológie, literatúry a filmu. Pri koncipovaní scenára (napr. literárneho, technického, bodového – najviac využívaného v rámci televíznej dokumentárnej tvorby) sa musia uvedené špecifiká zohľadniť. Základom je spolupráca medzi režisérom a dramaturgom, pretože od nej do istej miery závisí výsledný tvar kolektívneho masmediálneho diela. Autorka podstatnú časť informácií čerpá z osobných konzultácií s pracovníkmi Československej/Slovenskej televízie, konkrétne ide o dramaturgičku Magdalénu Glasnerovú, režiséra Cyrila Kráľika a dramaturga Vladimíra Predmerského. Ich invenčný vklad do audiovizuálnej tvorby je zjavný, nakoľko uvedené osoby participovali na vzniku viacerých televíznych filmov.

K prehľadnosti publikácie (najmä čo sa týka orientácie čitateľa) prispieva menný register televíznych tvorcov a prílohy. V prílohách nájdeme súpis dramatickej tvorby pre deti a mládež v 60. – 80. rokoch 20. storočia a profily vybraných televíznych tvorcov pre deti a mládež na Slovensku (Anna Minichová, Zora Bachnárová, Ján Chlebík, Peter Ševčovič). Autorka uvádza aj rozsiahly súpis bibliografickej literatúry najmä časopiseckých článkov získaných z prostredia Archívu RTVS. V rámci prehľadu odborných publikácií som mierne prekvapený, že do zoznamu nezahrnula aj nedávno vydané publikácie nasledovných autorov Zuzana Töröková Hudobno-slovné relácie pre deti a mládež v slovenskej televízii v Bratislave (2013) a Kateřina Javorská Televízna tvorba pre deti a mládež a verejná služba (2013).

Televízna rozprávka 60. – 80. rokov 20. storočia (filmová, hraná) je špecifická väzbou na herné prostredie (Snehuliaci), vekové kategórie (Stoj slnko – hýb sa zem!), no postupne sa v nej začali dostávať do popredia inonárodné prvky (japonské motívy – Bambusová dievčina, rumunské motívy – Alizuna a pod.).

Jednotlivé televízne mediálne komunikáty v skúmanom období postupne začali podliehať vývinovým trendom televízneho mediálneho priestoru, ktorým sa autorka venuje v súvislosti napr. s odklonom od rozhlasovej podoby, rozmachom techník uplatňovaných vo filme – animácia, kresba, papier, prechod na živé vysielanie, televízny magnetický záznam (60. roky 20. storočia) a pod.).

Autorka upozorňuje aj na výrazný ústup od výchovno-vzdelávacích aspektov v súčasnej televíznej tvorbe pre deti a mládež: *„Problematickým sa stáva aj podceňovanie detského diváka a v súčasnej tvorbe pravidielne vysielanej v detských televíziách sa objavujú prvoplánové tituly s prvkami detinskosti, prípadne sa detský aspekt nahrádza prvkami infantilizácie“*. V porovnaní s bývalým režimom sme na tom skutočne boli oveľa lepšie, čo sa týka nielen technického, ale aj tematického spôsobu spracovania jednotlivých televíznych relácií. Podnetné pripomienky sú výzvou pre kľúčových aktérov televíznej publicistiky (produkčný štáb, novinári) odstrániť autorkou jasne načrtnutý problém pretrvávajúci už niekoľko desaťročí.

EMANUEL ORBAN

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- Andričíková, M.:** Od príbehu k výtvarnému umeniu a naopak, č. 4, s. 40–46.
- Anoškinová, V.:** Krehký humor v ilustráciách Juraja Martišku, č. 2, s. 16–17; Najkrajšie detské knihy 2018, č. 3, s. 26–27.
- Baloghová, M.:** A mne slncom na svete je láska, č. 2, s. 41–47.
- Drzewiecka Gal, I.:** Stálice a mladé hviezdy slovenskej ilustrácie v roku 2018, č. 2, s. 10–16.
- Dzadičková, L.:** Cesty a cestičky (Slovenské divadlá deťom v roku 2018), č. 1, s. 26–33.
- Dziak, D.:** Z priemerných rozprávok knižné hity alebo Súčasná pseudokritika detskej literatúry, č. 1, s. 34–42; Väčšina splýva, až stráca sa (Slovenská poézia pre deti 2017), č. 3, s. 18–24; Zbierky rozkvitnuté, presadené, napadnuté škodcami, vyschnuté (Slovenská poézia pre deti 2018), č. 4, s. 22–29.
- Jindra, M.:** Tematika inscenácií na prehliadkach amatérského divadla (Detská scéna 2019 a ŠPIL-BERG 2019 v Brnĕ), č. 2, s. 28–33.
- Klimovič, M.:** Sedem príslen teraz vyšlem R.O.J.Č.E.K.F., č. 4, s. 18–21.
- Magalová, G.:** Krátka sonda (O tvorivých postupoch Jaroslavy Blažkovej), č. 3, s. 52–57.
- Mitrová, A.:** Tendencia k autenticite v súčasnej pôvodnej rozhlasovej dráme pre deti a mládež, č. 3, s. 12–17.
- Naščák, P.:** Majster Jajkreslíto (K stému výročiu narodenia Štefana Čpina), č. 4, s. 30–37.
- Predmerský, V.:** Na štartovacej čiare (Vstup slovenského bábkarstva do kontextu slovenskej divadelnej kultúry), č. 1, s. 51–57.
- Pršová, E.:** Otváranie zásvetia (O živote a smrti v rozprávke H. Ch. Andersena a O. Wilda), č. 4, s. 47–55.
- Revajová, T.:** Svätok detskej knihy v Trnave, č. 2, s. 34–40.
- Stanislavová, Z.:** Svet v inom svete (Človek s postihnutím v autobiografickom diskurze), č. 1, s. 4–12; Detstvo a dospievanie v žánrových, tematických a hodnotových variáciách (Pohľady do pôvodnej prózy 2018), č. 2, s. 1–9; Fantázia a poznávanie v tvarových a hodnotových premenách (Pohľady do pôvodnej prózy 2018), č. 3, s. 1–11; Človek na ceste alebo Migrácia v literatúre pre deti, č. 4, s. 7–12.
- Šubrtová, M.:** Česká literatúra pro děti a mládež v roce osudových osmiček, č. 2, s. 18–27.
- Urbanová, S.:** Není leporelo jako leporelo, č. 3, s. 46–51.
- Želinská, K.:** Tabu, archetypy a divák v detskom divadle (Konferencia Divadlo pre deti: Východiská – podoby – perspektívy v centre pre umenie VIOLA v Prešove), č. 2, s. 48–50.
- Žembera, J.:** BIB na Hrad! č. 4, s. 1–6.

ROZHOVORY

- Kepštová, L.:** Svetielka každodenného života (s redaktorkou, novinárkou, poetkou a gelnickou bieluou paňou **Dagmar Wagnerovou**), č. 1, s. 13–18; Ja a môj kormidelník (s autorom, básnikom, textárom a architektom **Jánom Masarykom**, synom Márie Ďuričkovej), č. 3, s. 30–37.
- Sliacky, O.:** Rodina je o srdci, nie o krvi (s jubilujúcim básnikom **Františkom Rojčekom**), č. 4, s. 13–17.

RECENZIE

- Aronová, N.:** Posledný dar Zvuku, č. 2, s. 62–67.
- Balogová, S.:** Furiya, N.: Namiko na hubách, č. 1, s. 65–66.
- Dziak, D.:** Chmielewska, I.: Dvaja ľudia, č. 1, s. 67–68.
- Gallik, J.:** Sliacky, O.: Turecká studnička, č. 4, s. 66.
- Halašková, M.:** Kerekesová, K. – Moláková, K.: Mimi a Líza – Záhada vianočného svetla, č. 1, s. 68–70.
- Hilbert, P.:** Pepína z Longitálu, č. 2, s. 70–71.
- Kačala, J.:** Krajčí, J.: Diamant v hrude nezhnije, č. 2, s. 67–70.
- Naščák, P.:** Revajová, T.: Rok Sivka ohniváka, č. 1, s. 63–65.
- Hevier, D.:** Vtáčia legenda, č. 1, s. 66–67.
- Stanislavová, Z.:** Kolesárová, Z.: Nevzdaf sa, č. 1, s. 61–62.
- Stanislavová, Z.:** Števková, M., Kroner, J.: O zlatej rybke/ O rybke Beličke, č. 3, s. 67–68.
- Szabóová, L.:** Rozenbergová, W.: Muž z jamy a deti z lásky, č. 4, s. 67–68.
- Žilková, M.:** Andesen, H. Ch.: Malá morská víla, Blažková, J.: Rozprávky z červenej ponožky, č. 1, s. 62–63.

LITERÁRNA PUBLICISTIKA

- Anoškinová, V.:** Maliarsky baladik, č. 1, s. 45; BIB 2017 v Južnej Korei, č. 2, s. 62–63.
- Baloghová, M.:** Kráľovná aj robotníca, č. 1, s. 21–24; Na čo netreba zabúdať (Jubileá 2019), č. 1, s. 70–71.
- Dzadičková, L.:** Slony, myši, kocúr, psy... divadlo, č. 3, s. 42–45.
- Dziak, D.:** Sympóziom o hodnotách, č. 1, s. 50.
- Kepštová, L.:** Na krídlach rozprávky do nebeskej slávy (Peter Glocko), č. 3, s. 40–41.
- Malík, V.:** Za Katkou Minichovou, č. 3, s. 28–29.
- Mikulčíková, G.:** Vzdelávacie aktivity pre dospelých čiže O kultivovanom čítaní, č. 1, s. 58–60; Vzdelávacie aktivity pre dospelých – Čítame v priestore knihy, č. 2, s. 53–56; Posvieme si na kvalitu (Knižné súťaže a ocenenia), č. 3, s. 62–65; IBBY inštitút Bratislava 2019, č. 4, s. 60–64.
- Sliacky, O.:** Mnoga ljeta (K jubileu Evy Čiferskej), č. 1, s. 25; Dobrý človek už nežije (Za Pavlom Dvořákom), č. 1, s. 46–50.
- Šubrtová, M.:** Meno Bibiana znamená „Plná života“, č. 1, s. 1–2; Proč obrazy potřebují knihy, č. 2, s. 51–52; Sladovna, v níž klíčí fantazie, č. 3, s. 60–61; Stoleté ohlednutí, č. 4, s. 38–39.
- Žilková, M.:** Odčítané a podčiarknuté (PRIX EX AEQUO 2018), č. 1, s. 19–21; Otázky, otázky, otázky... č. 4, s. 58–59.

PREZENTOVANÍ AUTORI

Andersen, H. Ch.: č. 1, s. 51, 62–63; č. 4, s. 47–55.
 Andrejčík, M.: č. 2, s. 9.
 Aronová, N.: č. 2, s. 14, 66–67; č. 3, s. 2.
 Baďová, P.: č. 2, s. 15.
 Balog, Z.: č. 1, s. 20.
 Balogová, S.: č. 1, s. 65–66.
 Blažková, J.: č. 1, s. 61–63.
 Belan, J.: č. 1, s. 27.
 Bodnárová, J.: č. 1, s. 21; č. 4, s. 7–8; č. 4, s. 43–44.
 Bolaček, P.: č. 4, s. 24.
 Brat, R.: č. 2, s. 37; č. 3, s. 5–6.
 Brauns, A.: č. 1, s. 12.
 Broadhurst-Petrovická, S.: č. 2, s. 60–61.
 Brunovský, D.: č. 2, s. 11.
 Březinová, I.: č. 3, s. 6–7.
 Cambel, S.: č. 1, s. č. 1, s. 40.
 Cíferská, E.: č. 1, s. 25.
 Cmarková, E.: č. 4, s. 28.
 Čpín, Š.: č. 4, s. 30–37.
 Czontosová, Z.: č. 2, s. 5; č. 3, s. 8.
 Čech, P.: č. 2, s. 21.
 Čaučíková, M.: č. 3, s. 7.
 Dahl, R.: č. 1, s. 28.
 Dlhopolčková, L.: č. 4, s. 25.
 Dúbravec, R.: č. 3, s. 6–7.
 Dvořák, P.: č. 1, s. 46–50.
 Ďuričková, M.: č. 4, s. 57.
 Fišerová, I.: č. 2, s. 23.
 Furiya, N.: č. 1, s. 65–66; č. 3, s. 3–4.
 Futová, G.: č. 3, s. 5.
 Glocko, P.: č. 3, s. 40–41.
 Grajciarová, M.: č. 4, s. 10–11.
 Gregušová, A.: č. 1, s. 35; č. 3, s. 6–7.
 Guričanová, Z.: č. 3, s. 10.
 Haman, A.: č. 1, s. 12.
 Hevier, D.: č. 1, s. 66–67; č. 3, s. 1–2, s. 22.
 Hilbert, P.: č. 1, s. 2–3; č. 2, s. 70–71.
 Hlušíková, M.: č. 3, s. 9.
 Hvorecký, J.: č. 3, s. 9.

Hubočanová, E.: č. 4, s. 26, 28.
 Chmielewska, I.: č. 1, s. 67–68.
 Jančová, M.: č. 2, s. 41–47.
 Janovic, T.: č. 3, s. 33.
 Jobus, B.: č. 3, s. 6.
 Kecskéssová, M.: č. 3, s. 58.
 Kellenberger, M.: č. 2, s. 10, s. 37.
 Kepštová, L.: č. 3, s. 68–69.
 Kerekesová, K.: č. 1, s. 68–70; č. 3, s. 3.
 Klimentová, J.: č. 2, s. 23.
 Kolesárová, L.: č. 1, s. 61.
 Kollár, J.: č. 3, s. 19.
 Kompaníková, M.: č. 4, s. 44–46.
 Krajčí, J.: č. 2, s. 67–70.
 Král, V.: č. 2, s. 11.
 Kroner, J.: č. 3, s. 67–68.
 Kuglerová, Z.: č. 3, s. 10.
 Kunst, T.: č. 1, s. 53.
 Květ, J.: č. 1, s. 53.
 Kyseľová, L.: č. 1, s. 22–24.
 Lešková, D.: č. 1, s. 12.
 Lišková, Z.: č. 3, s. 4.
 Lukovicsová, P.: č. 2, s. 13.
 Luky, E.: č. 2, s. 15; č. 3, s. 1.
 Macurová, K.: č. 2, s. 12.
 Macho, A.: č. 2, s. 13.
 Malý, R.: č. 1, s. 27.
 Martinič, M.: č. 1, s. 21.
 Martiška, J.: č. 2, s. 16–17, 36–37.
 Mašlejová, D.: č. 3, s. 6.
 Matlovičová, M.: č. 2, s. 11.
 Mikolášová, K.: č. 3, s. 68–69.
 Mišovičová, K.: č. 1, s. 5.
 Moláková, K.: č. 1, s. 68–70; č. 3, s. 3.
 Montelius, M.: č. 1, s. 32.
 Náhlik, M.: č. 1, s. 27.
 Naglik, H. (Laurík, S.): č. 1, s. 6.
 Naščák, P.: č. 1, s. 63–65, 66–67, č. 4, s. 30–37.
 Nyitrayová, S.: č. 1, s. 32.
 Palik, P.: č. 1, s. 32.
 Písecký, F.: č. 1, s. 53.
 Porod, J.: č. 1, s. 51.
 Rabčanová, E.: č. 2, s. 13.
 Ráczová, N.: č. 1, s. 4.
 Raticová, A.: č. 2, s. 12.
 Rázusová, J.: č. 1, s. 31.
 Repaský, S.: č. 3, s. 5.
 Repický, R.: č. 2, s. 14.
 Revajová, T.: č. 1, s. 63–65; č. 2, s. 2.
 Režná, A.: č. 2, s. 13; č. 3, s. 9.
 Riečanská, L.: č. 1, s. 9.
 Rojček, F.: č. 4, s. 18–23.
 Rozenbergová, V.: č. 4, s. 67–68.
 Rozinajová, M.: č. 2, s. 12.
 Rojko, M.: č. 2, s. 10.
 Rúfus, M.: č. 4, s. 23.
 Sabolová, P.: č. 3, s. 3–4.
 Saniga, M.: č. 3, s. 10.
 Sliacky, O.: č. 1, s. 1; č. 4, s. 65–66.
 Slobodová, E.: č. 4, s. 24.
 Spišák, Š.: č. 1, s. 26.
 Stanislavová, Z.: č. 1, s. 61–62; č. 3, s. 67–68.
 Stork, F. X.: č. 1, s. 12.
 Strazan, J.: č. 1, s. 51.
 Šajgalíková, J.: č. 1, s. 3.
 Šíkula, V.: č. 4, s. 23.
 Šíma, B.: č. 3, s. 3.
 Špinková, M.: č. 1, s. 25.
 Štefánková, M.: č. 3, s. 2; č. 4, s. 26.
 Štefánková, P.: č. 3, s. 2.
 Štelbaská, Z.: č. 1, s. 29.
 Štítnický, C.: č. 3, s. 23–24.
 Turan, J.: č. 4, s. 24.
 Uchnár, P.: č. 2, s. 11.
 Uličiansky, J.: č. 1, s. 27.
 Uličná-Jurkemik, N.: č. 1, s. 21.
 Vadas, M.: č. 4, s. 8–10.
 Varáčková, M.: č. 2, s. 38–39.
 Veberová, N.: č. 1, s. 21.
 Veselý, J.: č. 1, s. 53.
 Vlasáková, K.: č. 1, s. 21.
 Vopěnka, M.: č. 1, s. 25.
 Vráblová, T.: č. 3, s. 15.
 Wilde, O.: č. 4, s. 47–55.
 Wagnerová, D.: č. 1, s. 13–18.
 Žilková, M.: č. 1, s. 62–63.

BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA 2019

(25. OKTÓBER 2019 – 5. JANUÁR 2020)

BRATISLAVSKÝ HRAD, 2. POSCHODIE

Medzinárodná súťažná prehliadka originálov ilustrácií kníh pre deti BIB je jedinečným podujatím, ktoré organizuje BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, s podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Bienále sa koná pod záštitou UNESCO a Medzinárodnej únie pre detskú knihu – IBBY. Je to najvýznamnejšie nekomerčné podujatie výtvarného umenia a ilustrácie pre deti v celosvetovom kontexte. Každý druhý rok sa na ňom stretávajú najznámejší umelci svetovej ilustrátorskej tvorby, ale aj spisovatelia, výtvarníci a vydavateľstvá z krajín, ktoré na tomto poli – umelecká tvorba pre deti – neboli či nemohli byť porovnateľne aktívni.

Súčasťou BIB 2019 je tentoraz výstava kníh, z ktorých pochádzajú súťažné ilustrácie. Tu si deti môžu po prvý raz tieto diela vziať do rúk a listovať v nich. **Interaktívne sprievody** na BIB 2019 nesú názov **Výrečné obrázky**. Vďaka našim „tlmočníkom“ sa deti nebudú len pozerať na vystavené ilustrácie zozbierané z celého sveta. Sprievodcovia ponúkajú informácie a navigáciu, aby sa všetci návštevníci vedeli orientovať nielen v priestoroch výstavy, ale aj v rôznorodosti výtvarných techník.

Inscenované čítanie – dramatizované čítanie vybraných knižných titulov slovenských spisovateľov a ilustrátorov pod názvom: **Prečítam Ti rozprávku! Dnes to bude o ...** Pre tieto hravé čítania sme vybrali 6 knížiek, ktoré sú súčasťou výstavy BIB 2019 a poskytujú možnosť vyhovieť rôznemu veku detí (od 3 rokov až do 12 rokov). Knihy čítajú mladí herci so zreteľom na kultivovaný slovný prejav a s dôrazom na krásu slovenského jazyka. Vybrané príbehy tak dostávajú osobitý výtvarný, herecký a hudobný šat.

VÝSTAVY V BIBIANE

ŠPERKOPRÍBEH

Šperkopríbeh predstaví svet šperkov tak, ako ho poznajú geológovia, šperkári i autori literárnych diel. Trocha zemepisu, trochu geológie, histórie a etnografie ukáže deťom ako vznikajú materiály, z ktorých sa šperky vyrábajú, prečo sa ľudia zdobia a čo pre nich šperky znamenajú. Tiež v nej nájdú klenotnícky miniateliér, v ktorom si budú môcť poskladať vlastný kryštál aj galériu, kde spoznajú šperky našich súčasných šperkárov.

Námet, scenár a dramaturgia – I. Abrahamfyová

Výtvarno – technické riešenie – D. Mládenková

Termín: 20. 9. – 1. 3. 2020

VEŽE DO NEBA

Prečo ľudia stavajú veže? Na čo im slúžili a ako ich stavali, aby nespadli? Aj na tieto otázky nájdú deti odpovede v tejto veľkej interaktívnej výstave, plnej kreativity. Dozvedia sa všeličo o vysokých stavbách od Babylonskej veže cez mrakodrapy v New Yorku až po najvyššie a najmodernejšie stavby súčasnosti. Zoznámia sa s vynálezmi, ktoré takú stavbu umožnili postaviť, aj s problémami s vetrom, výkyvmi teplôt, či zemetraseniami. Sami si vo výstave môžu postaviť vežu pomocou stavebníc z rôznych materiálov. Výstava poskytne malým i dospelým návštevníkom priestor na zamyslenie sa nad tým, ako preteky vo výstavbe vyšších a vyšších budov škodia životnému prostrediu.

Námet, scenár a výtvarné riešenie – L. Marušicová, dramaturgia – V. Marákyová

Termín: 22. 11. 2019 – 3. 5. 2020

SUMMARY

The Biennial of Illustrations Bratislava (BIB) is the most renowned exhibition of children's book illustrations in the world. This year, the 27th annual exhibition took place in the representative premises of the Bratislava Castle, which represents Slovakia's sovereignty. 416 illustrators from 47 different countries took part and 3056 illustrations from 539 books were on display. An international jury, presided over by **Aleksejs Nau-movs** (Latvia) and consisting of **Ali Boozari** (Iran), **Desdemona McCannon** (UK), **Graca Lima** (Brazil), **Akoss Ofori-Mensah** (Ghana), **Nor Emila Mohd Yusof** (Malaysia), **Igor Olejnikov** (Russia), **Daniela Olejníková** (Slovakia), **Tatjana Pregl Kobe** (Slovenia), **Yuval Saar** (Israel) and **Zhigen Wang** (China), awarded the **Grand Prix BIB** to **Hassa Moosavi** from Iran. Five **Golden Apple** awards went to **Jānis Blanks** from Latvia, **Soojung Myung** from South Korea, **Anton Lomaev** from Russia, **Wen Dee Tan** from Malaysia and **Chengliang Zhu** from China and five **Plaques** honoured **Guilherme Karsten** from Brazil, **Maja Kastelic** from Slovenia, **Chiki Kikuchi** from Japan, **André Letria** from Portugal and **Anat Warshavski** from Israel.

Honorary Mentions to the Publisher went out to publishers from Ecuador, Brazil and the United Kingdom. This time around, no Slovakian illustrators were among the official recipients, but the Children's Jury honoured Slovakian artist **Svetozár Košícký** for his illustrations in *V choči je naisto čodí*.

The **Poštová Banka Award**, another unofficial prize, went to the artist, painter and illustrator **Mi-**

roslav Cipár, who is the Nestor of Slovakian illustration. The **Award of the Mayor of the Capital City Bratislava** went to the illustrator **Boris Šima**. The BIB 2019 included an international symposium and the BIB-UNESCO Albín Brunovský Workshop, which ten young illustrators from all over the world took part in. There was also an exhibition of **Ludwig Volbeda** and **Igor Oleynikov's** illustrations, who won the Grad Prix BIB of 2017 and the Hans Christian Award for Illustration respectively. Visitors of BIB 2019 also got to enjoy a selection of illustrations from the South Korean competition Nami Concours. The organisers of BIB 2019, a group which primarily included BIBIANA, the International House of Art for Children, also prepared various other exhibitions such as a presentation of Hungarian illustrators at the Hungarian Institute and a selection of Ola Woldańska-Płocińska's works at the Polish Institute. Juraj Žembera, who revealed the results of BIB-u in Bibiana, said that, „After several successful years, this time, Slovakian illustrators didn't achieve one official award. For Slovakia, who in the past has been awarded the Grand Prix BIB as well as the Hans Christian Andersen Award thanks to **Dušan Kállay**, these results are certainly disappointing, especially as the Slovakian collection is, artistically, one of the strongest. However, they are also a call to action and will hopefully motivate the younger generation of illustrators to reach higher and to convince juries of the values of the Slovakian School of Illustration.

Cena Poštovej banky BIB 2019
Miroslavovi Cipáčekovi
za originálny a mimoriadny prínos do slovenskej
ilustračnej tvorby